

"Günorta kitabı
əlimə aldım ki,
vərəqləyəm,
bir də baxdım
hava qaralıb"

Əflatun
Amaşov

»»» səhifə 12-13

Eldar
Baxışın
şeirləri

»»» səhifə 15

Mirmehdi
Ağaoğlunun
"Mərəz"
hekayəsi

»»» səhifə 18

Azərbaycan Prezidenti stadionda və yeni parkda yaradılan şəraitlə tanış olub

I Avropa Oyunlarının başlanmasına bir həftə qaldı

»»» səhifə 2

ANONS

Mərakeş Krallığının
səfiri Tərcümə
Mərkəzində

»»» səhifə 3

Afaq Məsud Rusiyanın
nüfuzlu akademiyasına
üzv seçilib

»»» səhifə 3

İran şahının anası
Bakılı Tacülmülükün
xatirələrinin davamı

»»» səhifə 5

Məxdumqulu
Fəraqi irsi

»»» səhifə 7

Mənsur necə
Həllac oldu?

»»» səhifə 8

Viktor Hüqo sürgündə

»»» səhifə 8

Yılmaz Ərdoğan
məktublar

»»» səhifə 11

Volfanq Borhert
iki hekayəsi

»»» səhifə 16

Azərbaycan
muğamının sərhəd
tanımayan qüdrəti

»»» səhifə 19

Orest Kiprenski - yol
ayrıcında qalan rəssam

»»» səhifə 22

Əsirlikdə
ölən sultan -
I Bəyazid

»»» səhifə 17

"Oskar"ı
hədəf
saymayan
Luis Bunuel

»»» səhifə 23

Prezident İlham Əliyev və xanımı Mehriban Əliyeva paytaxtın Yasamal rayonunda Azərbaycan Milli Konservatoriyasının inzibati-tədris kompleksinin yaxınlığında salınan yeni parkda yaradılan şəraitlə tanış olublar.

Parkda geniş abadlıq-quruculuq işləri aparılıb, yaşıllıq zolaqları salınıb, dekorativ bəzək və gül kolları əkilib, oturaçaqlar qoyulub, müasir fəvvarə quraşdırılıb. Azərbaycan Milli Konservatoriyasının yeni inzibati-tədris kompleksinin yaxınlığında yerləşən bu müasir istirahət məkanının özəlliyini artırmaq məqsədilə biri də odur ki, burada klassik musiqilər səsləndiriləcək. Bu da parka gələnlər üçün əlavə mənəvi istirahət imkanı yaradacaq. Bir sözlə, yeni parkda sakinlərin istirahətini mənalı təşkil etmək üçün bütün zəruri işlər görülüb.

Son dövrlərdə Prezident İlham Əliyevin tapşırığı ilə Bakı şəhərində parklar və xiyabanlar əsaslı şəkildə yenidən qurulur, yeni istirahət guşələri yaradılır. Bütün bunlar sakinlərin və şəhərimizə gələn qonaqların rahatlığı üçün reallaşdırılan layihələrin bir hissəsidir. Bu park da Bakı şəhərinin simasının daha da gözəlləşməsi baxımından olduqca əhəmiyyətlidir. Bu cür layihələrin icrası bir daha sübut edir ki, paytaxtımızın abadlaşdırılması istiqamətində görülən işlər davamlıdır, onlar yüksək keyfiyyətlə və vaxtında yerinə yetirilir.

Müasir üslubda, orijinal dizaynda yaradılan bu park ilə Bakının gözəməli yerlərinə daha bir ünvan əlavə edilib. Beləliklə, "Bakı-2015" birinci Avropa Oyunları ərəfində açılan bu park ölkəmizə gələn qonaqlara paytaxtımızın daha bir istirahət mərkəzinin gözəlliyini nümayiş etdirəcək.

Azərbaycan Prezidenti stadionda və yeni parkda yaradılan şəraitlə tanış olub

***

Prezident İlham Əliyev və xanımı, "Bakı-2015" birinci Avropa Oyunlarının Təşkilat Komitəsinin sədri Mehriban Əliyeva Avropa Oyunları çərçivəsində

kamandan oxatma yarışlarının keçiriləcəyi Tofiq Bəhramov adına Respublika Stadionunda yaradılan şəraitlə tanış olublar.

Gənclər və idman naziri Azad Rəhimov görülən işlərlə bağlı

dövlətimizin başçısına məlumat verib.

Qeyd edək ki, "Bakı-2015" ilk Avropa Oyunları zamanı bu stadionda keçiriləcək kamandan oxatma yarışlarında 39 ölkədən

64-ü qadın və 64-ü kişi olmaqla, 128 idmançı iştirak edəcək. Atletlər iyunun 16-dan 22-dək medallar uğrunda mübarizə aparacaqlar.

Prezident İlham Əliyev və ilk Avropa Oyunlarının Təşkilat Komitəsinin sədri Mehriban Əliyeva stadionun sxemi ilə tanış olublar. Oyunlar zamanı idmançılar, media işçiləri və avropalı qonaqlar üçün ayrıca istirahət otaqları, müsahibələr üçün xüsusi zona ayrılıb. Məşq meydanında idmançılar üçün 22 hədəf təyin olunub. Bir hədəf maksimum üç idmançı üçün nəzərdə tutulub. Yarış meydanı üçün isə iki hədəf təyin edilib. Hədəflə idmançı arasında məsafə 70 metrdir. Hədəfin diametri 122 santimetr təşkil edir. Kamandan oxatma yarışları Olimpiya Oyunları arasında fiziki məhdudiyətli şəxslər də daxil olmaqla hər kəsə eyni imkanlar verən yeganə oyundur. Yarışlara gələn tamaşaçılar üçün burada xüsusi tibb məntəqəsi də fəaliyyət göstərəcək. Burada çalışanlar üçün rahat iş mühiti yaratmaq məqsədilə xüsusi fasilə və istirahət otaqları ayrılıb.

Avropanın məşhur ox atan idmançıları 7 yarış günü müddətində Tofiq Bəhramov adına Respublika Stadionunda qalibiyyət uğrunda mübarizə aparacaqlar. Avropa Oyunlarında yarışlar fərdi və qrup halında, eyni zamanda, qarışıq qrup şəklində Olimpiya Oyunları formatında keçiriləcək. Ümumilikdə 5 medal dəsti təqdim olunacaq. Kamandan oxatma yarışları, həmçinin 2016-cı il Rio Yay Olimpiya seçmə yarışları üçün yüksək xallar uğrunda mübarizəyə imkan yaradacaq.

Meksikanın yeni təyin olunmuş səfiri etimadnaməsini təqdim edib

Prezident İlham Əliyev Meksika Birləşmiş Ştatlarının ölkəmizdə yeni təyin olunmuş fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Xuan Rodrigo Labardini Floresin etimadnaməsini qəbul edib.

Səfir Xuan Rodrigo Labardini Flores fəxri qarovul dəstəsinin qarşısından keçib.

Xuan Rodrigo Labardini Flores etimadnaməsini Prezident İlham Əliyevə təqdim edib.

Sonra Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev səfirlə söhbət edib.

Görüşdə Azərbaycan-Meksika əlaqələrinin hazırkı vəziyyəti və gələcəyi ilə bağlı məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparılıb.

Qəzet Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib. Şəhadətnamə nömrəsi: 3899

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi

Baş redaktor: Yaşar Əliyev

İcraçı direktor: Bəhlul Seyfəddinoğlu

Redaksiya heyəti: Nəriman Əbdülrəhmanlı, Mövlud Abdullayev, Cavid Sərxanbəyli, Feyziyyə, Nərinə Əliyeva, Leyla Əliyeva, Sevinc Fədai

Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.

"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub.

Tiraj: 1250. Sifariş: 1821

Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi, 74

Telefon: 595 16 05. E-mail: aydinyol.az@gmail.com

Pakistan İslam Respublikası Nazirlər Kabinetinin nəzdində fəaliyyət göstərən Al-Fərabi adına Əlil Uşaq Mərkəzində Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə humanitar aksiya keçirilib.

Tədbirdə Pakistan Nazirlər Kabineti Xüsusi Təhsil Departamentinin baş direktoru Liaqat Məhəmməd Xan, mərkəzin direktoru Məhəmməd Şabbir, Azərbaycan-Pakistan Gənclər Forumunun prezidenti Məhəmməd Asif Nur, KİV nümayəndələri iştirak ediblər.

L.M.Xan fiziki qüsurlu uşaqlara göstərdiyi yardıma görə Azərbaycanın birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyevaya minnətdarlığını bildirib. Fondun Pakistandakı fəaliyyətindən danışan L.M.Xan bu humanitar yardımı Pakistan ilə Azərbaycan arasında qardaşlıq münasibətlərinin təzahürü kimi qiymətləndirib. O, Mehriban Əliyevanın Pakistan Prezidenti Məmmun Hüseyin tərəfindən bu ölkə qarşısında xidmətlərinə görə ali dövlət mükafatı – "Hilal-e-Pakistan" ordeni ilə təltif olunduğunu xatırladı.

Azərbaycanın Pakistandakı səfiri Daşqın Şikarov Azərbaycan-Pakistan münasibətlərindən

Heydər Əliyev Fondunun növbəti humanist addımı

danışib. Tədbir iştirakçlarına Heydər Əliyev Fondu haqqında məlumat verən səfir onun Azərbaycanda və xarici ölkələrdə elm, mədəniyyət, səhiyyə və digər sahələrdə irimiqyaslı layihələr həyata keçirdiyini bildirib. D.Şikarov Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü və dəstəyi ilə Pakistanın bütün əyalətlərində səhiyyə, təhsil və humanitar sahələrdə proqramların həyata keçirildiyini vurğulayıb. O, Mehriban Əliyevanın bu ilin fevralında "Hilal-e-Pakistan" ordeni ilə təltif

olunmasını Azərbaycanın birinci xanımının Pakistanda həyata keçirdiyi layihələrə yüksək qiymətini verilməsi ilə yanaşı, bütün Azərbaycan xalqına hörmət əlaməti kimi dəyərləndirib.

200-dən artıq uşağın təhsil və müalicə aldığı Mərkəzə Heydər Əliyev Fondu adından 50 əlil arabası və uşaqların reabilitasiyası üçün zəruri olan xüsusi avadanlıqlar təqdim olunub.

Tədbirin sonunda Mərkəzdə təhsil alan uşaqlar konsert proqramı ilə çıxış edib.

Mərakeş Krallığının səfiri Tərcümə Mərkəzində

Mayın 29-da Mərakeş Krallığının Azərbaycandakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri cənab Həsən Hami Tərcümə Mərkəzində olub. Mərkəzin direktoru Afaq Məsud qonağı salamlayıraq, qurumun fəaliyyəti, qısa müddət ərzində gördüyü işlər, beynəlxalq aləmdə qurduğu əlaqələr barədə qısa məlumat verərək, ərəb ədəbiyyatından edilmiş tərcümələr, ərəb dünyasına, ədəbiyyatına və mədəniyyətinə olan böyük marağdan danışdı: "Son aylar Mərkəzin nümayəndə heyəti Londonda, Budapeştdə, Cəxiyə Mədəniyyət Nazirliyinin rəsmi dəvəti ilə Praqada, İtaliyanın Azərbaycandakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri cənab Ciampaolo Kutillonun dəvəti ilə Turində keçirilən Beynəlxalq Kitab Sərgisində iştirak etdi. Bu ölkələrin hər birində Mərkəz, Azərbaycan haqqıqlarına, həmçinin ölkədə gedən sürətli inkişaf proseslərinə dair kitab, buklet və məcmuələrin sərgidə iştirak edən xarici nəşriyyat və mətbu qurumları arasında yayılması ilə yanaşı, qarşılıqlı ədəbiyyatların tərcüməsi və nəşri, Azərbaycan dilinin tədrisinin bu ölkələrdə təşkili, Azərbaycanın qədim əraziləri, əlifbası və mədəniyyəti ilə bağlı kitabxanalarda saxlanılan sənəd və materialların, xəritə və atlasların surətinin əldə edilməsi ilə bağlı danışıqlar aparıldı, müqavilələr bağlandı.

Bu istiqamətdə ərəb ölkələri ilə də sıx əməkdaşlıq yaratmaq niyyətindəyik. Ərəbdünyası bizim üçün, ilk növbədə, müqəddəs Məhəmməd peyğəmbərin dünyası, ərəb dili Quran dilidir. Müasir ərəb ədəblərinin,

yazıçı və şairlərinin əsərlərini Azərbaycan dilinə, həmçinin Azərbaycan ədəbiyyatına ərəb dilinə tərcümə edib ərəb dünyasına tanıtmış, Mərkəzin həyata keçirməyi nəzərdə tutduğu əhəmiyyətli layihələr sırasındadır.

Bununla bağlı biz ölkəmizdə fəaliyyət göstərən səfirlərlə görüşür, müxtəlif formatlı layihələri müzakirə edirik. Sizinlə isə, həm də bir yazıçı kimi, xüsusən Azərbaycan və azərbaycanlılar barədə yazıb-yaradan ədib kimi görüşməyi vacib hesab etdik".

Həsən Hami: "Dəvətinizə görə sizə dərin təşəkkürümü bildirirəm. Xalqları, ölkələri bir-birinə tanıdıb yaxınlaşdırın, dost və qardaşlıq münasibətlərini bərqərar edən bütün növ əlaqələrdən ən önəmlisi ədəbiyyatdır. Mən Azərbaycanı və azərbaycanlıları çox sevirəm. Burada işlədiyim müddətdə diplomatik fəaliyyətimlə bərabər, həm də yaradıcılıqla məşğul oluram. Mən dünyanın dörd qitəsində işləmişəm, lakin Azərbaycan, ən çox əsər yazdığım ölkədir. Bakı, İçərişəhər, Azərbaycan qadınları barədə ingilis, fransız və ərəb dilində yazdığım əsərlər dünyanın bir çox ölkələrində nəşr olunub. Azərbaycanın gözəl əraziləri var və bu ərazilərin xalqı dərinləndirən tanınmağa imkan yaradır. Ədəbiyyat da belədir.

Xalqlar bir-birini yalnız ədəbiyyat vasitəsi ilə dərk edə və sevə bilər. Azərbaycan ədəbiyyatının ərəb dünyasına tanınmasını vacib addım hesab edirəm və bu işdə, poeziya nümunələrinin ərəb dilinə tərcüməsi və ərəb dünyasında tanınması ilə bağlı sizə öz köməyimizi əsirgəməyəcəyik".

Görüşün sonunda səfir Mərkəzi, bu ilin oktyabr ayında Mərakeşdə baş tutacaq Beynəlxalq Kitab Sərgisində iştirak etməyə dəvət etdi.

Afaq Məsud Rusiyanın nüfuzlu akademiyasına üzv seçilib

◉ Əməkdar İncəsənət xadimi, yazıçı Afaq Məsud Rusiya-Azərbaycan ədəbi əlaqələrinin möhkəmlənməsi, ədəbiyyatların qarşılıqlı təbliği və tanınması istiqamətində göstərdiyi xidmətlərə görə Rusiyanın nüfuzlu akademiyası – PESA-nın («Petrovskaya akademiya nauk i iskusstva») akademiki seçilib.

PESA öz sıralarında elm, mədəniyyət və ədəbiyyat sahəsində böyük nailiyyətlər qazanmış bir çox ictimai və dövlət xadimlərini birləşdirir. Bunlardan N.Qumilyov, V.Rasputin, V.Belov, T.Doronina və bir çox başqalarını misal çəkmək olar.

Qeyd edək ki, yazıçı Afaq Məsud Pyotr Akademiyasının üzvü seçilmiş ilk azərbaycanlıdır.

Azərbaycan Praqa Beynəlxalq Kitab Sərgisinin ən fəal iştirakçılarında biri elan edilib

◉ Ötən ay ölkəmizi XXI Beynəlxalq Praqa Kitab Sərgisində təmsil edən Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi Sərginin Ən Fəal İştirakçılarında biri elan edilib.

Azərbaycanda Azərbaycanın ədəbiyyatı haqqında məlumatlandırmaq üçün...

Praqa Kitab Sərgisi rəhbərliyindən Mərkəzin elektron poçtuna daxil olan məktubda, sərgidə ilk dəfə iştirak edən Azərbaycanın aktivlik göstəricisinin ABŞ, Böyük Britaniya, Rusiya, Misir, Fransa kimi ölkələrin göstəricilərindən fərqlənmədiyini bildirilir.

Bəxtiyar Vahabzadəyə həsr olunmuş konfrans keçirilib

◉ Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyində Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin anadan olmasının 90 illik yubileyinə həsr olunmuş "Milli dəyərlər və istiqal uğrunda mübarizələr" mövzusunda respublika konfransı keçirilib.

APA-nın məlumatına görə, tədbirdə muzeyin direktoru, akademik Rafael Hüseynov bildirib ki, B. Vahabzadə Azərbaycanın ədəbi-ictimai fikrinin zənginləşməsində böyük rol oynayıb. R. Hüseynovun sözlərinə görə, konfransın materialları kitab şəklində çap olunaraq şairin yaradıcılığının tədqiq olunması üçün elmi müəssisələrə təqdim olunacaq.

AMEA-nın vitse-prezidenti, akademik İsa Həbibbəyli Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafında xalq şairinin rolundan danışdı və qeyd edib ki, B. Vahabzadənin 90 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında prezident İlham Əliyevin Sərəncamına əsasən şairinin yubileyi silsilə tədbirlərlə davam edəcək.

Konfransda professor Tahirə Məmmədlin "Azərbaycan ədəbiyyatı və ədəbiyyatşünaslığının Atatürkə münasibəti", filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Təranə Rəhimlinin "1960-70-ci illər Azərbaycan nəsrində insan konsepsiyası və ədəbi tənqid", filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Nəzmiyyə Yigitoğlunun "Müasir dramaturji mühitin janr tələbləri. Tragikomediya" mövzusunda məruzələri dinlənilib.

"Bakı haqqında etüdlər" in üçüncü nəşri

◉ "Bakı haqqında etüdlər" fotoalbomunun "Bakı-2015" birinci Avropa Oyunları ərəfəsində yeni nəşri işıq üzünə görüb. AzərTAc xəbər verir ki, Azərbaycanda Vətəndaş Cəmiyyətinin İnkişafına Yardım Assosiasiyasının (AVCIYA) Azərbaycan və ingilis dillərində olan bu nəşri "Şərq-Qərb" mətbəəsində nəfis tərtibatla çap edilib.

Fotoalbom Bakının tarixi, bu günü və gələcəyi haqqında dəyərli nəşrdir. Burada təqdim olunan fotolar mətnlər və informasiya ilə müşayiət olunur. Kitabın əsas qəhrəmanı Bakı, bu şəhərin sakinləri və qonaqlarıdır. Nəşrdə Bakının şanlı keçmişi, memarlıq abidələrinin möhtəşəmliyi, parklarının şairənəliyi, habelə paytaxtımızın idman infrastrukturunu şəkillərin dili ilə verilir.

Kitabın ideya müəllifi Milli Məclisin deputatı Elxan Süleymanov, yaradıcı heyətin rəhbəri Fuad Babayevdir. Müəyyən əlavələrlə son dörd ildə fotoalbomun üçüncü dəfə nəşri onun kitab həvəskarları arasında populyarlığından xəbər verir.

Qeyd edək ki, bu fotoalbomun "Bakı haqqında 20 etüd" adlı ilk nəşri Azərbaycan Nəşrlər və Poliqrafıqlar İctimai Birliyinin I Ümumrespublika "Kitab sənəti" müsabiqəsinin əsas mükafatına layiq görülüb.

Bolqarıstanda Azərbaycan haqqında kitabların sərgisi açılıb

Bolqarıstanın ən böyük elm və mədəniyyət ocağı olan Müqəddəs Kiril və Metodiy adına Milli Kitabxanada Azərbaycan haqqında kitablardan ibarət sərginin açılışı olub. Kitablarda Milli Kitabxanaya Azərbaycanın bu ölkədəki səfirləri tərəfindən hədiyyə edilib.

Kitabxananın müdiri xanım Borjana Xristova sərginin açılışında çıxış edərək Azərbaycanla Bolqarıstan arasında mədəniyyət və informasiya mübadiləsi sahəsində əlaqələrin inkişafından danışdı. O, aprelin 17-də Sofiya şəhərində M.F.Axundzadə adına Azərbaycan Milli Kitabxanası ilə Müqəddəs Kiril və Metodiy Milli Kitabxanası arasında qarşılıqlı əməkdaşlıq haqqında Anlaşma Memorandumunun imzalandığını xatırladı və bu sərginin həmin Memorandumun praktiki nəticələrindən biri olduğunu deyib. B.Xristova kitabların hədiyyə edilməsinə görə səfir Emil Kərimova təşəkkürünü bildirib və Bolqarıstan ictimaiyyətinin bu kitablar vasitəsilə Azərbaycan haqqında daha ətraflı məlumatlar əldə edəcəyinə əminliyini ifadə edib. B.Xristova M.F.Axundzadə adına Azərbaycan Milli Kitabxanasına hədiyyə etdiyi kitabları səfir E.Kərimova təqdim edib.

Emil Kərimov Azərbaycanla Bolqarıstan arasında qarşılıqlı münasibətlərin əsasının xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin 1995-ci ildə Bolqarıstana rəsmi səfəri zamanı qoyulduğunu bildirib. O, cari ilin mart ayında Prezident İlham Əliyevin Bolqarıstana rəsmi səfərinin iki ölkə arasında əlaqələrin inkişafına təkan verdiyini qeyd edib. Həmçinin səfər çərçivəsində imzalanmış "Azərbaycan Respublikası ilə Bolqarıstan Respublikası arasında strateji tərəfdaşlıq haqqında Birgə Bəyannamə"nin vacibliyini vurğulayıb.

Diplomat Azərbaycanla Bolqarıstan arasında enerji sahəsi ilə yanaşı, turizm, kənd təsərrüfatı və mədəniyyət sahələrində də əməkdaşlığın genişləndirilməsi üçün böyük potensialın olduğunu diqqətə çatdırıb.

Diplomat Azərbaycan haqqında kitabların bolqar xalqı üçün faydalı olacağına əminliyini ifadə edib.

Bir ay davam edəcək sərginin açılışında Bolqarıstanın elm, mədəniyyət xadimləri və təhsil üzrə mütəxəssislər iştirak ediblər.

Avropa Şurasının Mədəniyyət, irs və landşaft məsələləri üzrə Rəhbər Komitəsinin 4-cü iclası başa çatıb

Fransanın Strasburq şəhərində keçirilən Avropa Şurasının Mədəniyyət, irs və landşaft məsələləri üzrə Rəhbər Komitəsinin 4-cü iclası başa çatıb. Mədəniyyət və turizm nazirinin müavini Sevdə Məmmədliyəvanın rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyəti iclasda fəal iştirakı ilə yadda qalıb.

Nazirlikdən AzərTAC-a bildirilib ki, tədbirdə Azərbaycan nümayəndə heyəti Prezident İlham Əliyevin 2008-ci ildə irəliləndirdiyi "Bakı prosesi" çərçivəsində paytaxtımızda böyük uğurla təşkil olunmuş III Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumunun nəticələri haqqında təqdimat keçirib. Təqdimatda Forumdan kadrları əhatə edən videoçarx göstərilib, Şərq və Qərbin kəsişməsində yerləşən və özündə bir çox mədəniyyətləri əks etdirən Azərbaycanın mədəniyyətlərarası dialoqda rolunu, Forumun iştirakçıları, konf-

rans və sessiyaları, Avropa Şurasının "Bakı prosesi"ndə iştirakı haqqında interaktiv formatda məlumat təqdim olunub. Nazir müavini Sevdə Məmmədliyəva, həmçinin Bakıda keçiriləcək ilk Avropa Oyunları haqqında danışıb və iclas iştirakçıları bu möhtəşəm tədbirə dəvət edib.

Azərbaycan nümayəndə heyətinin təqdimatı böyük maraqla qarşılanıb və artıq bir neçə ölkə tərəfindən 2017-ci ildə keçirilməsi planlaşdırılan IV Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumunda əməkdaşlıq təklifləri irəliləndirilib.

Qeyd edək ki, iclasda Avropa Şurasının müvafiq sahələrdə konvensiyalarının icrası, 2016-2017-ci illərə dair proqram nəzərdən keçirilib, habelə növbəti iclasadək Rəhbər Komitəsinin sədri və büro üzvləri seçilib.

İclas zamanı "Kinematografiya istehsalı üzrə Konvensiya"ya edilən dəyişikliklərin ilkin versiyası Avropa Şurası Nazirlər Komitəsi tərəfindən təsdiqlənməsi üçün müzakirəyə çıxarılıb və razılaşdırılıb, həmçinin "Avropa Landşaft Konvensiyası"na dair mart ayında Strasburqda keçirilmiş görüşün nəticələri təqdim olunub.

Müasir zamanda yeni texnologiyaların mədəniyyətə təsiri mövzusunda dair müzakirələrə də iclasda mühüm yer ayrılıb. Xatırladaq ki, "Mədəniyyət və rəqəmsallaşmanın mübadiləsi

üzrə birinci platforma konfransı" keçən il Bakıda keçirilib. Bununla bağlı Rəhbər Komitəsi Azərbaycan hökumətinə təşəkkür edib və ikinci platforma görüşünün bu il sentyabrın 4-5-də ARS ELEKTRONICA təşkilatı tərəfindən Avstriyanın Linz şəhərində təşkil olunacağı bildirilib. Həmçinin Avropa Şurasının dəstəyi ilə yaradılan "Compendium" və "HEREİN" adlı internet platformaları haqqında müvafiq ekspertlər tərəfindən məlumat verilib və son bir il ərzində tətbiq edilən yeniliklər təqdim olunub.

İclas çərçivəsində, eləcə də Avropa İttifaqının maliyyə dəstəyi və Avropa Şurasının koordinatorluğu ilə həyata keçirilən "Tarixi şəhərlərdə icmalar tərəfindən idarə edilən şəhər strategiyası"na (COMUS) dair tərəfdaş ölkə-

lərin görüşü keçirilib. Həmçinin aprel ayında Belçika Krallığının Namür şəhərində keçirilmiş Avropa Şurasının irs məsələləri üzrə məsul nazirlər konfransının nəticələri iştirakçıların nəzərinə çatdırılıb.

Nümayəndə heyətimiz Macarıstan Baş nazirinin aparatında irs şöbəsinin bölmə müdiri Katalin Csillag, Azərbaycan Respublikasının Avropa Şurası yanında daimi nümayəndəsi, səfir Emin Eyyubov, Avropa Şurasında demokratik vətəndaşlıq və iştirak şöbəsinin direktoru Jan-Kristof Bas, demokratik idarəetmə şöbəsinin direktoru Klaudia Luçiani və digərləri ilə görüşlər keçirib. Görüşlərdə III Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumunun nəticələri və mədəniyyət sahəsində əməkdaşlıq imkanları müzakirə edilib.

İclasın yekun hesabatı qəbul olunub və bu sənədin katiblik tərəfindən Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin nəzərinə çatdırılacağı bildirilib.

Muğam Klubunda "Əsrlərin yaddaşı" adlı promovideonun təqdimatı olub

Iyunun 4-də İcərişəhərdə yerləşən Muğam Klubunda "Əsrlərin yaddaşı" adlı promovideonun təqdimatı keçirilib. Layihə Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin dəstəyi ilə "Dan" Beynəlmilçli Gənclər İctimai Birliyi tərəfindən reallaşdırılıb.

AzərTAC xəbər verir ki, tədbirdə ictimai birliyin sədri Güllərə Teymurova "Bakı-2015" birinci Avropa Oyunları ərəfəsində Azərbaycan milli geyimlərinin təbliğinə həsr olunmuş

"Əsrlərin yaddaşı" adlı layihənin icrasının başa çatmasını bildirib. Diqqətə çatdırılıb ki, layihənin məqsədi Oyunlar ərəfəsində Azərbaycan milli geyimlərini, xalq sənətinin növlərindən olan xalçaçılıq, zərgərlik, kəlağayı kimi milli, tarixi və mədəni dəyərlərin real və virtual aləmdə təbliğidir.

Nazirliyin informasiya və ictimaiyyətlə əlaqələr şöbəsinin müdiri Vüqar Şixəmmədov qeyd edib ki, bu layihənin vəzifəsi Azərbaycan vətəndaşlarının tarixi, mədəni və mənəvi dəyərlərimizə həssaslığının artırılması, onun qorunması və təbliğ olunmasının əhəmiyyətinin xarici qonaqlara çatdırılmasıdır.

Sonra "Əsrlərin yaddaşı" adlı promovideonun təqdimatı olub. Promovideoda Azərbaycanın milli geyimləri, xalça, kəlağayı, zinət əşyaları, suvenirlər və şirniyyat arasında olan əlaqələr, onları biri-birinə bağlayan səciyyəvi cəhətlər təsvir olunur.

Tədbirdə incəsənət ustaları konsert proqramı ilə çıxış ediblər.

Nizami Kino Mərkəzində iki yeni filmin nümayişi başlanıb

Nizami Kino Mərkəzində "Adalin əsri" və "Azem 2: Cin Garezi" filmlərinin nümayişinə başlanıb.

Mərkəzin mətbuat xidmətindən AzərTAC-a bildirilib ki, rejissor Li Toland Krigerin dram və melodram janrında çəkdiyi "Adalin əsri" filmi XX əsrin əvvəlində dünyaya gəlmiş, 100 il həyat sürsə də qocalmayan Adalından bəhs edir. Adalin uzun həyat yolu keçdiyinə baxmayaraq hələ də sevcəyi insanı tapmayıb. Nəhayət o, belə birisi ilə qarşılaşır və əbədi həyatdan imtina edərək, onunla birgə ömür sürmək və qocalmaq istəyir.

Rollarda Blek Layvli, Mixil Hausman, Ketü Beyker, Harrison Ford, Ellen Berstin, Amanda Kryu, Linda Boyd, Xyu Ross, Ricard Hermon və Fulviyo Çeçere oynayıblar.

Türkiyə istehsalı olan "Azem 2: Cin Garezi" filminin rejissoru Erdinç Kazımoğludur. Film ata və qızın tükürpədən hekayətindən bəhs edir. Azem bu dəfə Sakaryadakı bir qəsəbədə baş verən hadisələrin içindədir.

Rollara Murat Bülent Atacan, Ceren Gündoğdu, İzzet Lüleci, Seracettin Gözüküçük, Eda Gökşun, Şefik Öncü Yılmaz və başqaları çəkiliblər.

"Bala Türkvizyon-2015"-in seçim mərhələsi başlanıb

Qazaxıstanın Almatı şəhərində türkdilli ölkələrin "Bala Türkvizyon-2015" birinci uşaq televiziya mahnı müsabiqəsinin seçim mərhələsi başlanıb.

AzərTAC xəbər verir ki, layihənin baş əlaqələndiricisi İslam Bağirov yarışmanın Almatıdan başlanmasının təsadüfi olmadığını bildirib. Diqqətə çatdırılıb ki, Qazaxıstan türkdilli ölkələrin mədəni birliyinə böyük töhfə verən dövlətlərdən biridir. Aliyə Nazarbayevanın rəhbərlik etdiyi "Jandau Alemi" fondunun müsabiqəyə xüsusi dəstək verməsi Qazaxıstanda bu tədbirə verilən önəm kimi dəyərləndirilməlidir.

TMB (Türk Müzik Birliyi) telekanalının beynəlxalq layihəsi olan "Bala Türkvizyon-2015" müsabiqəsində 20-dən çox ölkədən, o cümlədən Azərbaycandan 8-13 yaşlı uşaqlar iştirak edəcəklər.

Türkdilli xalqların birliyinin möhkəmləndirilməsində xüsusi rolunu Azərbaycan da yarışmanın seçim mərhələsinə hazırlıq görülür. Müsabiqənin keçirilməsində əsas məqsəd isə türk dünyasının yeniyetmə istedadlarını üzə çıxarmaq, onlar arasında sıx əlaqələr qurmaq və ortaqlıq türk mədəniyyətini gələcək nəsillərə aşılamaq, onların bir-birini daha da yaxından tanımasına şərait yaratmaqdır.

Misirin mətbuatı Bakıda keçirilən mədəniyyətlərarası forumdan yazdı

Bakıda keçirilmiş III Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumunda iştirak etmiş Misirin nüfuzlu "Əl-Masr Əl-Yaum" qəzetinin müşaviri May Azzam bu tədbirlə bağlı məqalə dərc etdirib. Müəllif Forumun yüz dövlətdən minədək nümayəndəni əhatə etdiyini bildirib, tədbirin rəsmi açılış mərasiminin keçirildiyi Heydər Əliyev Mərkəzinin hər kəsi heyran qoyduğunu vurğulayıb. Forumun ilk dəfə 2008-ci ildə keçirildiyini yazan müəllif "Bakı prosesi"nin uğur qazandığını bildirib.

Məqalədə Forumun açılış mərasimində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin çıxış etdiyi vurğulanıb.

M.Azzam Azərbaycan torpaqlarının 20 faizinin Ermənistanın silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilməsinə, bir milyondan artıq insanın qaçqın və məcburi köçkün həyatı yaşamasına baxmayaraq, ölkədə təhlükəsizlik və sabitliyin təmin olunduğunu, respublikanın beynəlxalq aləmdə nüfuzunun artmasını, habelə ilk Avropa Oyunlarına ev sahibliyi edəcəyini diqqətə çatdıraraq, ölkəmizin təcrübəsinin Misir tərəfindən də öyrənilməsinin məqsədəuyğun olduğunu bildirib.

Müəllif Azərbaycan haqqında ilk təəssüratlarını bölüşərək, hava limanından mehmanxanaya uzanan yolda şahidi olduğu mənzərələri təsvir edib, yüksək zövqlə tikilmiş memarlıq abidələrinin, geniş küçələrin, hündür binaların və mehmanxanaların Bakıya xüsusi gözəllik verdiyini yazıb. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra ötən qısa dövr ərzində sürətlə inkişaf etməsindən heyrləndiyini bildirən müəllif xalqımızın müasir və mədəni olduğunu da diqqətə çatdırıb.

M.Azzam Azərbaycana gəlişindən məmnun olduğunu, misirlilərin belə ölkələrə səyahət etmək əvəzinə daha çox Qərb ölkələrinə seçmələrindən təəssüfləndiyini bildirib.

"Türk mədəniyyəti, incəsənəti və mədəni irsin mühafizəsi" mövzusunda beynəlxalq simpozium

Sentyabrın 7-dən 11-dək İtaliyanın Verona şəhərində "Türk mədəniyyəti, incəsənəti və mədəni irsin mühafizəsi" mövzusunda növbəti, doqquzuncu beynəlxalq simpozium və incəsənət sərgisi keçiriləcək.

Tədbiri Türkiyənin Səlcuq Universiteti Türk Əl Sənətləri Araşdırma və Təbiiqetmə Mərkəzi, "MİRAS" Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyi (Azərbaycan) və İtaliyanın Verona Universiteti birgə təşkil edib.

"MİRAS" İctimai Birliyindən AzərTAC-a bildiriblər ki, əvvəlki simpoziumlar Azərbaycan, Türkiyə İspaniya və İtaliyada keçirilib. Simpoziumun təşkilinin əsas məqsədi türk dünyasında mədəni irsin qorunması, araşdırılması, zəngin türk mədəniyyəti, incəsənəti, türk tarixi və ədəbiyyatının dəyərləndirilməsi, türkdilli ölkələrdə incəsənət, mədəniyyət və arxeoloji turizmə diqqətin artırılmasıdır.

Tədbirdə türk incəsənəti, mədəniyyəti, ədəbiyyatı, folkloru, tarixi və mifologiyası, memarlıq əsərlərinin qorunması və bərpa məsələləri, arxeoloji araşdırmalar və qazıntı işləri barədə müzakirələr aparılacaq.

Maraqlananlar tezisləri iyunun 10-dək, məqalələri isə sentyabrın 10-dək göndərməlidirlər. Qəbul haqqında məlumat iyulun 14-də elan olunacaq. Məqalələr Azərbaycan, türk, ingilis və italyan dillərində təqdim oluna bilər. Bundan əlavə, ingilis dilində 250 sözdən ibarət xülasə də daxil edilə bilər.

Simpozium çərçivəsində "Türk incəsənət sərgisi" keçiriləcək. Sərgidə bir sənət əsəri ilə iştirak etmək mümkündür.

Ətraflı məlumatı "MİRAS" Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyinin www.miras.az Veb sahifəsindən əldə etmək olar.

Iran şahı Rza Pəhləvinin və oğlu Məhəmməd Rza Pəhləvinin həm şəxsi, həm də siyasi həyatında azərbaycanlılar, xüsusən də azərbaycanlı qadınlar mühüm rol oynayıblar. Məhəmməd Rzanın həyat yoldaşı Fərəh Pəhləvi öz ad-sanına və fəaliyyətinə görə həm ölkə içində, həm də xaricdə böyük nüfuz sahibi idi. Rza şahın həyat yoldaşı, Məhəmməd Rzanın anası Banu Tacülmülük Badkubeyi isə Pəhləvilərin hakimiyyətinin möhkəmlənməsində son dərəcə əhəmiyyətli rol oynamışdı. Fərəh Pəhləvi bizim oxuculara təqdim edilsə də, Tacülmülükün həyatı və fəaliyyəti bu günədək məlum deyil. Bunu nəzərə alaraq onun 1980-ci ildə Nyu-Yorkda və elə həmin ildə Tehranda çap edilmiş "Pəhləvi kraliçası" adlı memuarından bəzi hissələri orijinaldan - farscadan çevirib, oxuculara təqdim etməyi qərara aldıq.

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Rza şah 1320-ci il mehr ayının 28-də (20 oktyabr 1941) baş verən hadisələr barədə yazır:

"Bu gün Almaniya səfirliyi bizi şəərəfləndirdi. Gələn xeyli rəğbət bəslədiyim ağayi-Mayer idi. O, möhkəm bədənli bir hərbiçi idi. Danışığı xoşuma gəlmədi, fəvqəladə dərəcədə rahat oldum. Morz əlifbası ilə Berlindən bir neçə teleqraf almışdı. Xülasə, sözüün canı bu idi ki, çox böyük bədbəxtliklərə dözə-dözə ərsəyə gətirdiyimiz dəmir yolunu, körpüləri, tunelləri, digər tikililəri öz əlimizlə partladaq və yararsız hala salaş ki, müttəfiq qüvvələrin əlinə düşməsin.

Dedim:

- Hansı ağıllı adam belə bir işi görür?

Mayer dedi:

- Bu, qələbəyə çatmaq üçün bir müharibə qanunudur.

O, dedi ki, bu cür təsisatların mövcudluğu İran torpağının müttəfiqlər tərəfindən işğalına şərait yaradır. Çox qorxurdular, onların qorxusu məni də şübhəyə saldı.

Hər halda dedim:

- İran üçün bir qorxu yoxdur, biz bitərəfik, müttəfiqlər beynəlxalq bəyannamələrin əksinə gedib bizə hücum edə bilməzlər.

Mayer Hitlerin məktubunu mənə verdi. Orada mühüm körpülərin dağıdılması və dəmir yolunun uçurulması xahiş olunurdu. Almanlar müttəfiq qüvvələrin İranı hücum etmək niyyətinin olması barədə danışdılar. Dedim:

- Belə olsaydı, bizim sərhəd xidmətçilərimizin məlumatı olardı.

Almanlar dedilər:

- Sizin xidmətçilər opiuma aludədirlər, qəflət yuxusuna gediblər.

Bu sözlərdən narahat olduğumu göstərsəm də, Almaniya səfirliyinin işçilərinin cəsarəti və dürüstlüyü xoşuma gəldi. Düz sözə nə deyəsən? Düz iyirmi ildir ki, mən bu məmləkəti düzəltmək istəyirəm, lakin heç nə alınmır. Həmin bədbəxtliklərdən biri opiumdur, o biri çay, tənəkə... bir sözlə, bu üç əyləncə İran camaatının eşq və rəğbət bəslədiyi əsas şeylərdir...

... İranın şimal və cənub sərhədlərinə müttəfiqlərin əsgərlərinin hücumundan xəbərdar olan ərim Rza şah bir neçə dəqiqədən sonra Amerikanın, Sovet İttifaqının, İngiltərənin səfirlerini saraya çağırırdı və hücumun səbəbləri barədə onlardan izahat tələb etdi. Bu zaman

Tehran radiosu da müttəfiq qüvvələrin müdaxiləsi barədə xəbərləri fasiləsiz bəyan etməklə əhəlinin qorxuya salmışdı.

Tehrana çatan xəbərlər həyəcanlı idi. Şəhrivər (sentyabr) ayının dördüncü günü İraqdan gələn ingilis qüvvələri və İngiltərənin bayrağı altında olan hind ordusu ölkənin cənubundakı Neftix məntəqələrini işğal etdi və ingilis hərbi gəmiləri İranın Fars körfəzindəki bütün hərbi texnikasını və Əraqı, dəniz qüvvələrini məhv etdi. Çox vətənpərvər adam olan İranın dəniz qüvvələrinin komandanı polkovnik Bayənder ilk dəqiqələrdə

Hərbçi və polkovnik Abdullah Hidayət xüsusi ehtiras və bəlağətlə İran ordusunun bircə saat da müqavimət göstərə bilməyəcəyini dəlillərlə sübut edirdi. Rza bir xeyli müsahibə, təhqiq, sual-cavabdan sonra başa düşdü ki, ordu komandirləri bütün bu illər ərzində silahlar çürüməsin, korlanmasın, sursata xərc çıxmasın deyər, tütəng əvəzinə əsgərlərə əl ağacı vermiş, onları dubinka və yalançı tütənglə məşq etməyə məcbur etmişlər.

(Azərbaycan dilində ilk dəfə)

Sonuncu İran şahının sarayında saraydaxili intriqalar

Məhəmməd Rza Pəhləvinin anası Bakılı Tacülmülükün xatirələri

Alman səfirinə dedim:

- Mənim salamımı liderinizə çatdırın, inanıram ki, İran üçün bir qorxu yoxdur, Sovet İttifaqı, İngiltərə və ABŞ səfirləri bizimlə görüşüblər, lakin onların heç biri İrana hücum barədə bir söz deməyiblər.

Almaniyanın səfiri bu zaman qətiyyətlə dedi:

- Berlində dəqiq məlumat var ki, sovetlər Aşqabada bir neçə təyyarə gətirib. Ora döyüş meydanı olmadığından, həmin təyyarələrdən İranın bombalanmasında istifadə ediləcəyi tam aydındır.

O, Mazandan dənizinə hərbi gəmilərin gətirilməsi, rus ordusunun Astarada və Maku yaxınlığında toplaşması barədə də danışdı. Doğrusu, sözləri adamı narahat edir. Sabah gərək dövlət rəsmilərini toplayıb, bu məsələ barəsində fikir mübadiləsi aparacaq".

... Əslində, İngiltərənin İrandakı səfiri Bulardın İranı qarşı kını və xüsusi antipatiyası vardı, 1320-ci ilin (1941) əvvəllərində Rza Xarici İşlər Nazirliyinə göstəriş vermişdi ki, Londonun rəsmi qurumları ilə danışıqlar aparıb, Bulardın yerinə digər diplomat göndərilməsini istəsin.

İranın Xarici İşlər Nazirliyi dəfələrlə Londona təzyiq etdi, lakin ingilislər dedilər ki, Bulardı Çörçil şəxsən özü təyin etdiyi üçün heç nə edə bilməzlər. Həqiqət bundan ibarət idi ki, London səfiri dəyişilməmək üçün bəhanə axtarırdı. İngilis dövləti, bir az da dəqiq desək, şəxsən Çörçil belə düşünürdü ki, alman döyüşçüləri vasitəsilə Qızıl Ordunun darmadağın və məhv edilməsi ilə müttəfiq dövlətlərin də müharibədə qələbə ümidi qırılaçaq, bu halda Hitler ordusu digər bir zərbə ilə ingilislərin və onun müttəfiqlərinin işini bitirəcək.

Rza radionun rəhbərliyinə göstəriş verdi ki, hücum barədə xəbərləri dayandırın. Bundan sonra radio müharibə barədə xəbərlərin yerinə camaatı şəhərdə qaydalarını gözləməyə dəvət edən proqramlar yayımlamağa başladı. Lakin əhali radio proqramının əvvəlki proqramlardan fərqləndiyini görüb, bir az da artıq dəhşətə düşdü. Onu da qeyd etdim ki, bu dövrdə radio ancaq əsrəf və əyanların evində vardı.

O zamankı Tehranın əksər evlərində nəinki radio, heç elektrik belə yox idi. Radiosu olanlar isə əsasən Dehli radiosuna və Bi-Bi-Si-yə qulaq asırdı. Onlar İran üçün fars dilində xüsusi proqram yayımlayırdılar. Yəqin inanmırsınız, desəm ki, elə biz özümüz də sarayda istədiyimiz informasiyanı Dehli, London, Berlin radiolarından alırdıq. Bu üç radionun fars dilində proqramları var idi.

Dehli və London radioları ingilis və rus qüvvələrinin şimaldan və cənubdan İrana müdaxilə etdiklərini, irəliləməkdə olduqlarını bəyan etdi. Onlar hətta Şahpur və Xürrəməşəh limanlarının işğal olunduğunu, ingilis ordularının Xanəqindən (Əraq) keçib, Qəsr - Şirinə çatdıqlarını bildirirdilər. O zaman bütün Hindistan (o cümlədən bugünkü Pakistan), bütün İraq, Suriya, Livan... ta Osmanlı (Türkiyə) sərhədlərinə qədər İngiltərənin bayrağı altında idi. Yalnız İran öz müstəqilliyini qoruyub saxlamışdı. İki gün sonra məlum oldu ki, müharibə barədə informasiyanın verilməməsi xalq arasında qorxunc şayiələrin yaranmasına səbəb olur, buna görə Rza yəni dən hərbi məlumatların səsəndirilməsinə göstəriş verdi.

ingilislərə müqavimət göstərmiş və dərhal da şəhid olmuşdu. Ərim Rza şah iyirmi il davam edən hakimiyyəti müddətində nizamlı və güclü ordu yaratmaq üçün çox çalışdı, amma təəssüf ki, onun qurduğu ordu müharibənin elə ilk dəqiqələrində müttəfiqlər tərəfindən tar-mar edildi. Sərhəddəki ordu komandanları müttəfiq qüvvələr qarşısında müqavimət güclərinin olmadığını görərək qaçır və əsgərlər də onların dalınca qaçır. O günə qədər Rzanın qarşısında zəif, aciz, zəlil görünən və Rzanın ayaqqabılarını yalayan ordu komandanları birdən-birə özlərində cürət, cəsarət tapıb, Rzaya qarşı müxalifətə keçdilər.

Müttəfiqlərin bütün İran boyu hücumu keçdiyi həmin gün Rza müqavimət göstərmək və müttəfiq ordularına qarşı döyüşə başlamaqla bağlı Dövlət Şurasının və Ali Hərbi Şuranın iclaslarının təşkil edilməsinə göstəriş verdi. Rza həmin iclas barədə çox ümitsizliklə danışdı. Məlum oldu ki, rəsmi siyasətçilər (dövlət nazirləri) həmin iclasda ayağa qalxaraq "bizim hərbi və müharibə barədə səhih informasiyanız olmadığına görə, heç bir söz deyər bilmərik" kimi bəyanat veriblər. Beləliklə, onlar yaxalarını müharibə məsələsindən tamamilə kənara çəkiblər. O günə qədər pul, maliyyə, imkanat, rütbə və s. imtiyazlar əldə etmək üçün İranın ordusunun bütün qonşu ölkələrin ordularının önündə getmək iqtidarında olduğunu deyən komandirlər indi utanmadan və qızarmadan Rzanın özünü günahlandırır, ona ordunun əlindən bir iş gəlməyəcəyini və təslim olmağın vacibliyini izah edirdilər.

Xorasan, Sərxəs və digər sərhəd bölgələrində əsgərlərin silahlarını qoyub qaçdıqları və fərara üstünlük verdikləri barədə xəbərlər gəldiyi həmin günlərdə keçirilən iclasda ədliyyə naziri Ahi ingilislər tərəfindən Rzaya dövləti dəyişməyin və Zəkəülmülk Furuğiyə kabineti təşkil etməyin vacibliyini çatdırmağa müvəkkil olduğunu bildirdi. Rza bunun həqiqətən ingilislərin təklifi olduğunu çox tezliklə öyrəndi. Rza yeddi-səkkiz il idi ki, ümumiyyətlə Furuğini görmürdü. Onun ingilis siyasətinə bağlı olması hamıya bəlli idi, hətta İngiltərə kraliçasından medal və mükafat almışdı. Rza Şahənşah sarayının dəftərxana müdiri Nəsirullah İntizama Furuğini dərhal tapmaq barədə göstəriş verdi.

İntizam Furuğini axtarmağa gedəndə onun xəstə halda çarpayıda uzandığını, ancaq telefonda kiminsə ingiliscə söhbət etdiyini görür. O, danışıb qurtarandan sonra İntizama deyir ki, indicə ingilis səfiri ilə danışıq, şahın məsələsi bilmərrə bitib: o, getməlidir, mütləq getməlidir!

Furuği möhkəm xəstə olmasına baxmayaraq, İntizamla birgə Rza ilə görüşmək üçün saraya gəldi. Rza ağzını açıb Furuğiyə bir söz deməzdən öncə ingilislərin bu etibarlı adamı Sovet İttifaqı və Amerikanın İranda cümhuriyyət elan etməyə, Pəhləvi səltənətini devirməyə qərar verdiyini bildirir. Sonra isə o, İngiltərənin Pəhləvi səltənətinin tərəfində olduğunu və şəxsən Çörçilin İranı cümhuriyyətə hələ hazır olmadığı iddiasını dilə gətirdiyini əlavə edir:

Ardı 6-cı səhifədə

Ceyhun HACIBƏYLİ

May ayı yalnız milli istiqlalımızın anım gününü kimi deyil, eyni zamanda Azərbaycan-Türk millətinin düşmən tərəfindən tapdalanan və əzilən haqqının qorunması və yüksəldilməsi ayı kimi də anılır. Məşum 27 aprel hadisəsinin nəci b millətimize nə qədər rəzalətə düşər etdiyi hər kəsə bəllidir. Bəzi fitnəkarların etdiyi əməllərə rəğmən, əvvəlcə də söylədiyim kimi, bu tarixi faciəyə səbəb olan məqamları burada xatırlamaq istəmirəm.

Əvvəli 5-ci səhifədə

- İndilikdə ingilislər əlahəzrətin öl-kədən xaric edilməsini qərarlaşdırıblar. Buna görə şah öz nüfuzunu qorumaq məqsədilə təcili surətdə varisin xeyrinə hakimiyyətdən imtina etməlidir. Əks halda, ingilislər fəaliyyətə keçəcəklər.

Rza cavabında kabinetin yenidən təşkil edilməsinə razı olduğunu bildirir. Furuği bu cavabı uzun illər gözləyirmiş kimi yeni kabineti təşkil etmək işinə dərhal başlayır.

(Qeyd: Kimdir Furuği? Məhəmmədəli Furuği 1254-cü (1875) ildə anadan olub. Atasının ölümündən sonra Zakəülmülk təxəllüsünü götürmüşdür. Onun ulu babası Bağdad yəhudi olmuş və ticarətlə məşğul olmaq üçün İrana gəlmişdi. Beləliklə, Furuği İsfahanda məskunlaşmışdı. Onun yəhudi olması və xüsusilə də, 1320-ci ilin şəhrivər (sentyabr 1941) ayında baş nazir seçilməsi küçə və meydanlarda dillər əzbəri olmuş aşağıdakı şeir parçası ilə yaddaşlara köçmüşdü:

Rza şahın dövrəni olanda natəmiz, Səmərsiz Məntiqil-mülk oldu əziz. Ondan sonra xalqın başına labüüd Gəldi tumarlanmış, bəslənmiş cuhud Ola bilməzdi Furuğiayuuimud Çünki o, xəsis bir cuhuddur, cuhud!

Furuğinin atası, yəni Furuği təxəllüsünü qəbul etmiş Məhəmmədhüseyn Zakəülmülk öz dövrünün maarif və mədəniyyət xadimlərindən sayılırdı. O, Müllüm xanın rəhbərliyi altında ərəb və Fransa mədəniyyətini öyrənmişdi. Mirzə Məhəmmədəli də belə bir tərbiyə məktəbi keçmiş və öz növbəsində görkəmli qərbpərəst mütəfəkkirə və İranın böyük masonuna çevrilmişdi. Mərhum Malikişşiar Baharın da Furuğinin yəhudi şöhrəti barəsində aşağıdakı misraları məşhur idi.

"Ey şah, Furuğinin xəbisliyi barədə sənə məlumat verirəm Bu nakəs cuhud sənə qəlbini qana döndərəcəkdir".

Belə bir şəraitdə Furuği baş nazir oldu və Rza ali baş komandanlıq vəzifəsini və Tehranın müdafiə komandanlığını öz vəliəhdinə tapşırırdı.

Rza ilə Furuği arasında bu müzakirələr əslində formal xarakter daşıyırdı. Çünki xəfiyyə idarəsinin əməkdaşlarının verdiyi xəbərə görə, Sovet İttifaqının İrandakı səfiri Smirnov, İngiltərənin səfiri Rid Bulard və Amerikanın səfiri Drifus əvvəldən Furuğinin evinə gələrək onunla müfəssəl müzakirələr aparmış, onun baş nazirliyini təsdiq etmiş, kabinetin təşkilinə kömək göstərəcəklərini bildirmişdilər.

Bir millətin namusu

Çünki bizimlə ünsiyyətdə olan əcnəbilərə - istər dost, istərsə də düşmən olsun - öz zəif nöqtələrimizi açıb göstərməkdən çəkinirəm. Lakin bu faciənin nəticələrini hamılıqla bildiyimizdən, hər bir Azərbaycan türkü, hadisənin anılması qarşısında heyrət və nifrətini saxlamaqdan çəkinməz.

"Necə oldu ki, biz Azərbaycan türkləri belə asanlıqla müqavimət göstərmədən, etirazlar etmədən, zəngin və çiçəklənən məmləkətimizi bu barbarlara buraxdıq. Özümüz isə onların köləsi olduq?"

Nə baş verir ki, üzərimizdən bu qara ləkəni silmək üçün heç bir iş görmürük, bəs qürurumuz harda qaldı?! Şərəfimizə nə oldu?! Hər bir Azərbaycan türkünün, zabitinin, əsgərinin üzündəki narazılıq ifadə edən suallar bax bunu deyir..."

Bu həqiqəti belə sadə dillə söyləyən kimdir, bilirsinizmi?

... Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Furuği dərhal, yəni səhəri gün öz işinə başladı, amma ingilislər onun baş nazirliyi ilə razılaşsalar da, Rzaya təzyiqliq məqsədindən hələ əl çəkməmişdilər; xalqın arasında müxtəlif şaiyələrin yayılmasına rəvac verir, qorxunc əhvalatlar uydururdular. Məsələn, deyirdilər ki, tezliklə bütün İrani açılıq,

İndiyə kimi özünü tanıtmaq istəməyən və məhcuban surətdə bir küncdə oturan, Gəncə üsyanının qəhrəmanı Cahangir Bəydir. ("Azərbaycan", №13 (92), 3-4-44). Bu sözləri öz adı üçün yox, minlərcə könüllü Şəhidlərimizin adına söyləyir. Gəncə üsyanı millətimizin tapdanmasına qarşı olan bir qəhrəmanlıq dastanıdır. Eyni zamanda şəxsi mənfəətləri naminə şöhrət qazanmaq istəyən siyasilərlə Azərbaycan türkünün fərqini göstərən bir olaydır.

Hər halda Gəncədə may aylarında axan türk qanı, - belə deyək - 27 aprel "hadisəsi" zamanı millətimize atılan ləkəni silib götürdü.

Doğrusu, verdiyimiz qurbanlar çox ağır oldu. Başqa şərtlər altında, başqa zamanda, ayrı-ayrı cəbhələrdə eyni vaxtda müqavimət göstərmiş olsaydıq, nəticə bu qədər ağır olmazdı. Lakin, nə etmək olar, "təqdiri qəza" belə imiş...

Hətta şəhər polisinin rəisi Muxtari bu məsələni idarə rəhbərlər ilə müzakirəyə çıxardı və şaiyələrin qarşısını almaq üçün tədbirləri müzakirə etdi. Amma elə həmin vaxt daha dəhşətli panika yayıldı. Təxminən gecə yarısı bir dəstə yol işçisi əllərində bel bir yük maşınında əmniyyətə postunun yanından keçərkən əmniyyətə işçiləri onla-

Hər halda belə ağır qurbana amadə olan qəhrəmanlarımız tərəddüt etmədilər. Bir daha möhtərəm Cahangir bəyi dinləyək: "Biz tələf olaq, lakin düşmən də qalib gəlmədən öncə yüzlər və minlərlə ölüsünün cəsədləri üzərindən yürüsün. 28 May yalnız Milli İstiqlalımızın yaranması günü kimi yox, Vətən uğrunda Şəhid verdikimiz gün olaraq tariximizə daxil olsun. 28 Mayda düşmən amansız mücadilə ilə ölüm və dirim savaşıyla qarşılaşsın: 28 Mayda düşməne cavabımız ruhumuzun yüksəkliyinin, mənəvi qabiliyyətimizin simvolu olacaqdır. ("Azərbaycan", №14 (93), 11-4-44). Canlarını vətən və millət yolunda fəda etməkdən bir an da olsa çəkinmədilər..."

Cavad xanların istehkamı olan qoca və gözəl Gəncəməzdə Azərbaycan Türklərinə məxsus gələnləri qəhrəmancasına müdafiə edən Cahangir

bulardın İran və iranlı ilə düşmənçiliyi

İngiltərənin İrandakı muxtar naziri Rid Bulard İranın işğalından iki il əvvəl böyük səfir vəzifəsinə yüksəlmişdi. Onun bir növ İrandakı iranlılarla xüsusi düşmənçiliyi var idi və bilmək olmurdu ki, bu düşmənçiliyin kökü haradan və nədən qaynaqlanır.

Bakılı Tacülmülükün xatirələri

qıtlıq bürüyəcək, şəhərlər bombalanacaq, Amerika, ingilis əsgərləri paytaxta daxil olan kimi qadınları, qızları zorlayacaqlar. Onlar bu yolla həm Tehranı qorxu içində saxlayır, həm də Rzaya təzyiqliq davam etdirirdilər.

Bir sözlə, onlar elə bir "panika" yaratmışdılar ki, tarixdə onun taybərəbəri olmamışdı.

Belə bir şəraitdə məclis dövlət şurasını təsdiq etdi və Rzanın istefa qərarı qüvvəyə mindi. İstefanın mətnini də Furuği öz əliylə yazdı və Rzaya imza etdirdi. Dehli və London radioları öz proqramlarında Rzanın İrandan getməsinin vacibliyini əsaslandırmaqla məşğul idilər. Dehli radiosu fasiləsiz olaraq bu şeiri oxumaqda idi:

"Daha meysatan rindlərin ehtiyacını təmin edir, İzad günahı bağışlayır və ehtiyacı ödəyir".

Ziyalılar bu şeir parçasını Rza şahın getdiyi halda hər bir işin qaydaya düşəcəyi kimi mənalandırırdılar.

... Şəhrivər (sentyabr) ayının səkkizi şənbə gecəsi 60 min ingilis əsgərinin Tehrana doğru hərəkət etməsi barədə şaiyələr yayıldı. Şaiyənin məgzi, irəlində qeyd etdiyimiz kimi, əhalidə qorxu və dəhşət hissi yaratmaqdan ibarət idi: guya, əsgərlər hara çatırlarsa, orada olmazın vəhşiliklərini, təcavüzlərini törədirlər. Həmin günlərdə Tehranın bütün əhalisi qorxudan baş götürüb qaçmağa amada idi.

rı qızıl əsgərə, əllərindəki belləri isə süngüyə oxşadıb, dərhal bu barədə mərkəzə məlumat ötürüldülər.

Bunun ardınca Sarvan Məlik - 5-ci bölmənin böyüyü bilmək olmur hansı ağılla rusların dəmir yol vağzalına gəlib çıxmaları barədə xəbər yaydı. Bu xəbər bütün Tehranın əhalisini İsfahan tərəfə hərəkət etməsinə səbəb oldu. Sonradan bu xəbərlərin yalan olması məlum olsa da, şaiyələrin təsiri altında döyüş personalı qaçıb Quma gedib çıxdı. Polis rəisi və general Əfxəmi isə Kirmana gəlmişdilər. Yalnız 9-cu gün döyüş personalı, on altıncı gün isə Muxtari mərkəzə qayıdıb gəldi.

Nəhayət, şəhrivər ayının 25-də (sentyabr 1941) günorta çağında Milli Şura Məclisinin deputatları Səadabad sarayına gəlib Rza ilə görüşdülər. Həmin gün səhər çağırılan Rza gözələnildən şəhərə yollandı və birbaşa Furuğinin evinə gəldi. Xəstə olması deyilən Furuğinin telefonla xarici bir nümayəndə ilə danışmaq apardığını gördü. Söhbətin mövzusu Rzanın ölkədən çıxarılması idi.

İrandan işğalından sonra Bulardın düşmənçiliyi daha qabarıq şəkildə özünü biruzə verdi. Yadımdadır ki, Süheyli dövlətində xarici işlər naziri vəzifəsi Məhəmməd Said Marağayinin üzərinə qoyulmuşdu, həmin günlərdə Bulard onun yanına getmiş və onun rəhbərliyi altında çalışan 50 nəfər

bəylər, Cavad bəylər, Məhəmməd Mirzələr, Hüsrav Mirzələr, Mirzadələr, Sarı Ələkbərlər, Qaçaq Qənbərlər, Qara Mehdiyə və onlar kimiləri millətimizin şərafli əsgərləridir.

Lakin bunların heç bir partiyaya ilə əlaqələri yoxdur. Bu qəhrəmanlar şəfəlik iddiasında deyillər. Bununla bərabər, onlar öz milli vəzifələrini fədakarlıqla yerinə yetirməkdən də çəkinmədilər. Milli namusumuz yolunda Şəhid olan bu qəhrəman yurddaşlarımıza Ulu Tanrıdan min rəhmət diləyir, sağ qalanlara isə can sağlığı arzu edirik.

Ey qəhrəman və əziz Şəhid övladlarımız, Azərbaycan milləti dünyada tək bir azərbaycanlı türkü qalana qədər sizləri unutmayacaq.

Yatdığınız ana torpaqlarda rahat-rahat uyuyun!

"Azərbaycan" dərgisi, Almaniya 1953

İrandan adlarını ona verərək, əmniyyət qüvvələri vasitəsilə onların həbs olunmasını və ölkədən çıxarılmasını tələb etmişdi. Xarici işlər naziri məsələ barədə Süheyliyə məlumat vermiş və Süheyli də bu xəbəri şah çatdırmışdı. Həmin vaxt şah soruşmuşdu:

- Səbəb nədir, niyə ölkənin siyasi fiqurları həbs olunmalıdır.

Süheyli demişdi: - Bulard və adamları almanların beşinci kolonunun üzvləri hesab edir və deyir ki, bu fərdlərin almanlara işlədikləri məlum olub.

Rza İranda olarkən ingilislər belə tələblər irəli sürə bilmirdilər, amma o, İrandan gedəndən sonra 50 nəfərin yerinə 180 nəfəri həbs etdilər. Bulardın əziyyət və əzablarından digər biri isə, Qavamüs-səltənə zamanında əskinasların çapı olmuşdu.

Buna görə o, baş naziri ciddi töhmətləndirmişdi. Bu töhmət gözələnilməz və heç bir məntiqə sığmayan bir cəza idi. Çünki hərbi qüvvələri İrandakı torpağı işğal etsə də, hansısa səfirin İrandan baş nazirini töhmətləndirməyə cəsarəti çata bilməzdi.

Əhvalat belə olmuşdu. Qavamüs-səltənə hökumətinin təşkilindən bir qədər sonra maliyyə problemlərinin həlli, müttəfiqlərin silahı qüvvələrinin riyalə gündəlik ehtiyaclarının ödənilməsi məsələləri müzakirə olundu. Üçtərəfli qərara görə, İrandan dövləti müttəfiqlərə miqdarda əskinas verir, digər ödənişləri isə qızılla həyata keçirirdi.

P.S. Yazıdakı qeydlər "Pəhləvi krallığı" memuarının redaktoru Doktor Əmir Xatəm Fərjəməliyə məxsusdur.

Ardı gələn sayımızda Farsçadan tərcümə etdi: İbrahim QULİYEV

Türkmənistan dövlət və elmi dairələrinin fəaliyyəti nəticəsində son illərdə Məxdumqulu Fəraqi (Magtymguly Pyragy) yaradıcılığı müxtəlif ölkələrin oxucularının diqqətini cəlb etməyə başlayıb. Beynəlxalq TÜRKSOY təşkilatı 2014-cü ili "Türkmən şairi Məxdumqulu ili" elan edib. "Məxdumqulu Fəraqi. Ümumbəşəri mədəni dəyərlər" (2014), "Dostluq və qardaşlıq çarçısı Məxdumqulu Fəraqi" (2014) mövzularında beynəlxalq konfranslar keçirilib, Məxdumqulu Fəraqinin "Seçilmiş əsərləri" Azərbaycanada və Türkiyədə nəşr edilib (2010), Türkmənistanın Azərbaycandakı səfirliyinin təşkilatçılığı ilə Rəşid Behbudov adına Mahni Teatrında (2010), Qafqaz Universitetində (2012) şairin yaradıcılığına həsr olunmuş tədbirlər keçirilib.

*İzzət, hörmət sını etməyin,
Görüm görülməyən yerdə.
Ağıllı olan söz açarmı?
Növbət verilməyən yerdə.*

Məxdumqulu öz yaradıcılığı ilə məhdud kanonlar çərçivəsində inkişaf edən Türkmən poeziyasının özündən sonrakı tərəqqisinə ənənəvi formaları yeni məzmunla zənginləşdirərək təkan verib.

dumqulu yaradıcılığına təsir etmiş və onun əsərlərində sufi baxışlar özünü parlaq şəkildə göstərib. Sufilik Allahla ruhun ezackar birləşməsidir ki, ədibin yaradıcılığında buna rast gəlinir. Məxdumqulunun şeirlərində ənənəvi-mədəni və dini dayərlərin əksini tapması Allah eşqinin tərənnümü və inandığı o eşqi getdiyi ömür yoluna çevirir. O yolun haqq yolu olmasını Məxdumqulu "Alacaqdır" şeirində *Qulluq et qadir Xudaya, Ömrünü ötürmə zaya,* - deməklə insanı Haqq yoluna səsləyir. Bu səsləyişdə bir ağsaqal nəsihəti də duyulur. Doğma xalqına qırılmaz tellərlə bağlı olan Məxdumqulu Fəraqinin dinə dair görüşləri müasir dövrdə radikal dini qurumlarla mübarizə zamanı yararlıdır. Belə ki, Məxdumqulunun dini məzmunlu şeirləri çoxdur.

Bu tip əsərlər didaktik pafosla seçilir və təhkiyəçinin xalqa verdiyi mənəvi tövsiyələr əsasında qurulan fabulaya malikdir. Məxdumqulunun didaktik əsərlərində türkiqoy janr formasının elementlərinə tez-tez rast gəlirik. Xüsusi qeyd etmək olar ki, bədii türkmən dilini yaradarkən Məxdumqulu XI əsrdə Kiçik Asiyada Səlcuk dövlətini yaradan oğuz tayfalarının formalaşdırdığı "rumi-türkmən" dilin zəngin irsinə geniş müraciət edib. Özgə sözlə Məxdumqulu irsində türkmənliyə və türklərə bir-birindən ayrılmaz amillər kimi çıxış edir. Tarixi paralellər aparıldıqda XII əsrdə yaşamış alim, sufi və şair Əhməd Yəsəvi yaradıcılığı və Məxdumqulu Fəraqi yaradıcılığı arasında tarixi varislik nəzərə çarpır. Əhməd Yəsəvi öz poeziyasında türk (cağatay) dilinə müraciət edir, fars və ərəb dillərindən uzaqlaşır. Məxdumqulu Fəraqi aşıq ədəbi formalarına və aşıq bədii dilinə müraciət etməsi ilə Əhməd Yəsəvinin təcrübəsini təkrar edir. Məxdumqulu Fəraqi və Əhməd Yəsəvinin lirikasının oxşarlığı bundan irəli gəlir. Əhməd Yəsəvinin və Məxdumqulunun həyat yolları da oxşardır: imtahan və itkilərlə dolu ilahi həqiqətin axtarış yolu.

Məxdumqulu Fəraqi irsi:

Türkmən və ümumtürk dəyərlərinin qovşağında

Məxdumqulu Fəraqi yaradıcılığına iki əsas ideoloji istiqamət xasdır. Bir tərəfdən Məxdumqulu türkmən xalqının milli şüurunun formalaşmasında önəmli rol oynayıb, digər tərəfdən isə onun yaradıcılığında ümumtürk dəyərlərin təbliğinə geniş yer ayrılıb. Məxdumqulu Fəraqinin yaradıcılığında bu iki istiqamət bir birinə qarşı ziddiyyət təşkil etmir, harmonik şəkildə özünü büruzə verir.

Xalq ruhunun tərcümanına çevrilmiş Məxdumqulu Fəraqi türkmən milli şüurunun və dövlətçiliyinin ideoloji əsaslarının formalaşmasında xüsusi rol oynamışdır. Məxdumqulu türkmən birliyi ideyasını və türkmənlərə ortaq milli şüur aşılayan fikirləri şeirlərinin əsas məğzünə çevirməyi ustalıqla bacarıb. Məxdumqulu şeirlərində türkmən tayfalarının birliyə çağırışı, xalqın azad görmək istəyi, daxili çəkişmələrə son qoyub doğma yurdu düşmənlə tapdağı altına düşməyə qoymamaq əsas leytmotivə çevrilmişdir. Tayfa və nəsil arasında ədavətlər, dövrünün haqsızlıq və ədalətsizliyi kimi ədibin yaradıcılığında əksini tapmışdır. Türkmən xalqının rifahını düşünən Məxdumqulunun "Görülün indi" şeirində türkmən tayfalarını birliyə çağırışı səslənir:

*Fəraqi üz tutar türkmən elinə,
Düşmənlə vurmazın qızıl güllünə,
Dostlar, bizi axirətin selinə,
Qərq etməmiş, rəqib çapılsın indi.*

Məxdumqulunun adlı-sanlı türkmən xanlarının, bəylərinin, sərkərdə və döyüşçülərin qəhrəmanlıqlarını tərənnüm edən şeirlərində türkmən tayfalarını daxil çəkişmələrə və müharibəyə qarşı olaraq birləşməsi arzusu özünü büruzə verir. Məxdumqulunun belə şeirlərindən biri də Əhməd şah Dürraninin vəsf edən poeziya nümunələridir. Ustad bu şeirlərdə müstəqil Türkmən dövlətinin birliyi arzularını əks etdirirdi:

*Qəmdən uzaq olar, qəlbi dağlanmaz,
Yıxar dağı-daşı, yolu bağlanmaz.
Başqa bir elatda könlü saxlama,
Məxdumqulu, susmaz dili türkmənin.*

Xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, Məxdumqulu müstəqil Türkmən dövlətini sosial ədalətlik prinsipi əsasında qurulmasına çağırırdı. Bu konteksti Məxdumqulunun atası Azadi Dövlətməhəmmədin «Behişnamə» («Cənnət haqqında kitab») didaktik poemasında və «Vəzi-Azad» şeirlə yazılmış traktatdakı dövlət haqqında fikirləri daha da inkişaf etdirir.

Türkmən ədəbiyyatının klassik dövr hesab edilən XVII-XVIII əsrlərdə türk ədəbiyyatında olduğu kimi divan ədəbiyyatı ilə aşıq yaradıcılığı qovuşaraq yeni mərhələyə qədəm qoyur. Məhz yazılı ədəbiyyatla şifahi ədəbiyyatı yaradıcılığında sintez etmiş Məxdumqulu bu mərhələnin layiqli sənətkarlarından olmuşdur. Məxdumqulu ümumtürk folklorunu mənimsəyən şair-aşığa çevrilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki 10 mindən artıq sətiri özündə cəmləşdirən Məxdumqulu irsinin 90 faizi qoşuq janrına aiddir.

Məxdumqulu kitab dilindən uzaqlaşaraq türkmən xalqının dilinə yaxın dildə yazıb yaratmağa başlayır. Türkmən ədəbiyyatının XVII-XVIII əsrlərdə iki dilli, yəni ərəb və fars dili ənənələrindən uzaqlaşması özünü göstərmişdir. Bu dövrün ədibləri ədəbi dili xalq dilinə yaxınlaşdırırdılar. Məxdumqulunun yaradıcılığında da xəlqilik türkmən xalq dilinə yaxınlığı baxımından daha parlaq şəkildə təzahür edir. Fars və ərəb dillərindən uzaqlaşma Məxdumquluya sintaktik inversiya metoduna müraciət etməyə geniş imkan yaratmışdır. Sintaktik inversiya priyomundan istifadə zamanı atalar sozlərindən tez-tez yararlanması Məxdumqulu poeziyasına xas əlamətdir. Məxdumqulunun qələmə aldığı əsərlərin dili xalq dilinə yaxın olduğundan anlaşılır. Məsələn, şairin "Eli gözlər" şeirini dili fikrimizə əyani sübutdur:

*Kim nan tapmaz yeməyə,
Kim yer tapmaz qoymağa,
Kim don tapmaz geyməyə,
Kim tirmə şalı gözlər.*

Məxdumqulu Türkmən ədəbi dilinin banisidir. Ərəb-fars ölçülərindən (əruz) imtina etmiş ilk türk şairlərindən biridir. Məxdumqulu xalq ənənələrinə malik olan heca vəznini yaradıcılığının əsasına çevirmişdir. Məsələn, "Görüm görülməyən yerdə" şeiri heca vəzninin parlaq nümunəsidir:

Məxdumqulu Fəraqi xalq şeiri ilə klassik şeir ənənələrini yaradıcılığında birləşdirməyi uğurla həyata keçirib. Yaradıcılığında realizmə meyli etməsi ilə Türkmən poeziyasının təkamülünə təsir etmişdir. Məxdumqulu poeziyasında janr yenilənməsi əsasən saray ədəbiyyatına xas ərəb və fars poeziya janrlarından xalq ədəbiyyatı janrlarının elementlərinin nüfuz etdirilməsində özünü büruzə verdi.

Türk ənənəvi janrlarını ədəbiyyata qayıtaran Məxdumqulu müasir Türkmən poeziyasının janr sisteminin əsasını qoymuş oldu. Məxdumqulu dastan, nağıl, epos, laylalar kimi şifahi xalq ədəbiyyat janrlarına geniş müraciət edir. Həyat gerçəkliyini realist təsvir edən Məxdumqulunun yaradıcılığı XIX əsrin Türkmən maarifçiliyinin inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirir. Şairin yaradıcılığında Qərb mədəniyyətinə xas humanist görüşləri Türkmən (türk) ənənələri ilə birləşdirən ictimai-siyasi məzmunlu və fəlsəfi-didaktik əsərlər də yer tutur.

Qeyd etmək lazımdır ki, Məxdumqulu Fəraqi mükəmməl dini savada malik olmuşdur. Qızıl-Ayaqdakı İdris Baba, Buxaradakı Kəkildəş mədrəsələrində və Xivədəki Şirqazi xanın tikdirdiyi mədrəsədə təhsil almışdır. Məxdumqulu mədrəsələrdə aldığı dini təhsilin onun həyatını dəyişdirməyi poetik dillə təsvir edir. "Şirqazi" şeirində dini təhsil almağının xoş sözlərlə ifadə edir:

*Məxdumqulu atıb könlü xəfasın,
Saydı pirini, molla-sufisin,
Daim unutmazam qızıl qapısın,
Gedər oldum, xoş qal, gözəl Şirqazi.*

Məxdumqulu Buxara nəqşibəndi Bəhaəddin Nəqşibəndin yaratdığı sufi məktəbini və şeyxin "Dilin yarılən, əlin karılən olsun" süarını sənətinin süarına çevirir. Türk - islam mədəniyyətində düşüncələrə hakim kəsilmiş sufizm (vəhdəti-vücut) dini-fəlsəfi, ideoloji faktor kimi Mə-

"Seyran içində" şeirində ölməyin də, dirilməyin haqq olmasını vurğulayan şairin fəlsəfi ifadə tərzi özünü qabarıq göstərir:

*Məxdumqulu, sırım çoxdur,
Mən neyləyim, açan yoxdur,
Ölmək - haqq, dirilmək haqdır,
Oxudum "Quran" içində.*

İslam dininin müqəddəs və ən əsas kitabı olan Quran (Qurani Kərim, Qurani Şərif) (ərəbcə: القرآن əl-quran) Allahın buyurduğu sözlərdir, mələyi vasitəsi ilə Hz. Məhəmmədə vəhy edilib. Bu müqəddəs kitabı oxumasını şair qürurla tərənnüm edir.

Məxdumqulu vahid türk mədəni mühitinin inkişafına təsir göstərmişdir. Məxdumqulu yaradıcılığı türklərin oğuz qrupuna daxil olan və dil, tarix, mədəniyyət baxımından ortaq olan Azərbaycan və türkmən xalqları arasında bədii əlaqələrin inkişafına təsirsiz ötürməyib. Məxdumqulunun dövründə Türk dünyası yeni ictimai münasibətlərlə üz-üzə gəlmişdi, Qərbin siyasi-hərbi və elmi-texniki təsirinə məruz qalmışdı. Qeyd etmək lazımdır ki, Məxdumqulunun yaxın qohumları Nadir Şah tərəfindən qəddarlıqla edam olunublar. Məxdumqulunun Nadir Şahın əsirliyinə düşməsi və azad olması isə xalq arasında çoxsaylı əfsanə və rəvayətlərin yaranmasına səbəb olub. Qərb-Turan və İran-Turan qarşıdurması Məxdumqulu tərəfindən şəfqətlə qəbul edilirdi. Türk dünyasının bəlalərinin səbəbini Məxdumqulu Fəraqi ölkələrarası münaqişələrdə görürdü. Bu səbəbdən də onun poeziyasında türklərin ümumi düşmənlərinə, yadelli işğalçılara qarşı birgə mübarizə aparmağa çağırış motivi möhkəm yer tutub. Maraqlıdır ki, bu cür fikirlər əsasən Orta Asiyanın türkdilli xalqları arasında formalaşmış "türkiqoy" janrında yazılmış əsərlərdə öz əksini tapmışdır.

Məxdumqulunun yaradıcılığında Azərbaycan və Türkmən xalqlarının mənəvi mədəniyyətinin oxşarlığını şərtləndirən şeirlər əksini tapıb. Şairin "Sevmişəm səni" şeirində Azərbaycan ədəbiyyatı ilə intertekstual əlaqələri müşahidə edirik. Məsələn, Azərbaycan folklor nümunəsi olan "Aşıq Qərib" dastanı ilə intertekstual əlaqə aşığıdakı bənddə özünü daha aydın büruzə verir:

*Bu dünya qoyubdur kimi,
Xoş tutun beş günlük dəmi,
Aşıq Qərib Şahsənəmi
Sevən tək sevmişəm səni.*

Şairin Azərbaycana səyahət etdiyi zamanı gördüyü Nuxaya (indiki Şəki) həsr etmiş olduğu "Yaylaqları var" şeirində şəhərin füsunkar təbiətinin vəsfini əksini tapıb:

*Gedək seyrə çıxmaq Nuxa mülkünü
Könüllü oxşayan yaylaqları var.
Dərib qoxulayaq qönçə güllünü,
Yaşıl reyhanları, zanbaqları var.*

Akademik İsa Həbibbəyli Məxdumqulunun Azərbaycanda səfərdə olmasını təsdiqləyərək qeyd edir: "Buranın (Azərbaycanın S.Ş.) füsunkar təbiətinə, qonaqpərvər insanlarına valeh olan şair onları öz şeirlərində vəsf etmişdir. Belə şeirlərdən günümüzdə böyük şairin bir şeiri gəlib çıxmışdır. Xalqımıza qarşı səmimi hissələrin dilə gətirildiyi bu şeir "Yaylaqları var" adlanır."

Sonda qeyd etmək olar ki, yaradıcılığı ilə klassik Türkmən şeirinin əzəmətinə təsdiqləyən şair yalnız Türkmən ədəbiyyatında deyil, dünya ədəbiyyatında da əlçatmaz poeziya nümunələri yaratmağa nail olub. Məxdumqulu yaradıcılığını tədqiq edən alimlər tərəfindən böyük və faydalı iş həyata keçirilib. Xarici işğalçılar Məxdumqulu Fəraqinin əlyazmalarını məhv etməsinə dəfələrlə cəhd edib. Ustadın əsərlərinin bir hissəsi itmişdir, bu günədək qorunub saxlanılmış bəzi əsərlərin isə Məxdumqulu qələminə aid olmasının sübut edilməsi əlavə ciddi elmi tədqiqatlar tələb edir.

Salidə ŞƏRİFOVA
filologiya üzrə elmlər doktoru

Viktor Hüqo sürgündə

III Napoleon 1851-ci ildə Fransada hakimiyyəti ələ keçirdikdən sonra Hüqo ölkədən sürgün olundu və ailəsi ilə birgə Normandiyadakı İngiltərənin tabeliyində olan Quernsey adasında yerləşdi. Orada keçirdiyi on beş il müddətində üç şeir kitabı və "Səfillər" də daxil olmaqla, ən uğurlu əsərlərini yazdı. Hüqo Quernseyə gəldikdən qısa müddət sonra Hautevillin evini satın alaraq (yerli camaat intihar edən qadının ruhunun həmn evdə yaşadığına inanırdı) oranı istədiyi kimi qaydaya salmağa başladı. Bunlardan ən əsas olan damda kiçik "müshahidə qülləsi" inşa etmək idi. Manş dənizinə baxan o qüllə adanın ən yüksək nöqtəsində yerləşir, hava açıq olanda Fransa sahilləri görünürdü. Hüqo güzgünün qarşısındakı kiçik bir masanın arxasında oturur, hər səhər yazılarını burda yazırdı.

Yaxınlıqdakı bir qaladan hər gün atılan mərmirin səsi ilə şəfəq söküləndə oyanır, təzə hazırlanmış qəhvəni və sevgilisi Cülyetta Drüenin məktubunu özü ilə götürür və yuxarı qalxırdı. "Jüjü" nün sevgili "Məsih" inə yazdığı ehtiras dolu sözləri oxuyandan sonra Hüqo iki çiy yumurta içir, müşahidə qülləsinə çəkilib saat on birə qədər yazırdı. Bunun ardınca dama qalxıb bir əliylə at tükündən olan əlcəklə bədəninə sürürdü, o biri əliylə də gecədən doldurulmuş bir ləyən suyu başına töküüb yuyunurdu. Evin qarşısından keçən qəsəbə camaatı - və otağının pəncərəsindən baxan Cülyetta da - bu qarıbə mənzərəyə tamaşa edirdilər.

Nahar vaxtı Hüqo yemək üçün alt mərtəbəyə enirdi. Bioqrafı Qreham Rob bu dövr barədə belə yazmışdı: "Hüqo az qala hamını, hətta məşhur yazıçının qadın oxucularına tamaşa etməyə gələn müşahidəçiləri də qəbul edirdi. Saat on iki olduqda boz fedora şlyapa və yun əlcəklərdə, yaxşı geyimli əkinçi kimi görünərək gəlir qonaqlarını yemək otağına aparırdı".

Hüqo qonaqlarını yaxşıca yedirir, amma özü çox az yeyirdi. Günortadan sonra iki saatlıq gəzintiyyə çıxır, ya da sahildə fiziki hərəkətlər edirdi. Ardınca bərbəri onun saçlarını qaydaya salırdı. Sonra Cülyetta ilə fayton gəzintisində çıxır və ardınca vaxtını adətən hər gün gələn çanta dolu məktublardan bəzilərinə cavab yazmaqla keçirirdi.

Ailəvi nahar süfrəsində Hüqo sadəcə fəlsəfi mövzularda söhbətlərə qoşulur, hər zaman cibində olan kiçik dəftərlərindən birinə nəşə yazmaq üçün sözlərinə ara verirdi. Hüqonun oğlu Çarlz - Hüqonun sonralar yazıçı olan üç övladından biri, həmin səhnəni belə təsvir edirdi:

"Ən əhəmiyyətsiz fikirləri belə - "yaxşı yatdım, ya da mənə içmək üçün bir şey verin" - dilə gətirdiyi anda dayanır, dəftərini çıxarır, az əvvəl dediyini qeyd edirdi ki, heç nə itməsin. Hər şey qeydə alınır. Oğulları atalarından eşitdikləri sözü istifadə edəndə o dəqiqə ilişirdilər. Kitablarından biri işiq üzü görəndə, məlum olurdu ki, bütün qeydləri orada çap olunub".

NARINGÜL

Belə rəvayət edirlər ki, bir gün Mənsur şəhərdəki həllaca (yun təmizləyən) yun verib təmizləməyini xahiş edir. Həllac işi vaxtında təhvil verəcəyinə söz verir. Vaxt ötür, vədə yetişir. Gəlib görürlər ki, həllac başını itirib, yunu təmizləyib bitirə bilmir. Mənsur tövrünü pozmur, sakitcə bir dua oxuyur. Və möcüzə baş verir: yun öz-özünə təmizlənməyə başlayır. Bu xəbər tezliklə bütün şəhərə yayılır, bundan sonra onu "Həllac Mənsur" adlandırırlar.

Əlbəttə, bütün bunlar bizə nağıl, əfsanə kimi görünə bilər, tarixin başqa səhifələrindən oxuduğumuz daha ağlabatan mənbələrə inana bilirik: "Həllac Mənsurun babaları həllaclıq sənəti ilə məşğul olduğuna görə ona bu ləqəbi veriblər". Ancaq burada məsələ Həllac Mənsurun doğrudan da, möcüzə göstərib-göstərməməyində deyil. Əgər hansısa tarixi şəxsiyyət haqqında əfsanələr dolaşırsa, onun keçdiyi ömür yoluna nəzər salanda sirlə məqamların işığı gözümüzü qamaşdırırsa, deməli, həqiqətən də ortada bir möcüzə var. Bu möcüzə yunla bağlı ola da bilər, olmaya da...

İslam dünyasının məşhur sufilərindən olan Həllac Mənsur miladi tarixi ilə 848-ci ildə (hicri:244) İranda - Bəyza şəhərində doğulub. Əsl adı Hüseyn ibn Mənsur, ləqəbi "Həllac"dır.

O, Tüstərdə sufi şeyxi Səhl ibn Abdullahın yanında iki il müridlik edir. Müəlliminin ölümündən sonra - 18 yaşında Bəsrəyə gələrək Amr ibn Osmanın təlimlərində iştirak edir, iki ilə yaxın onun yanında olur. Həllac Mənsur qısa vaxt ərzində müəlliminin, təkyədəki digər müridlərin rəğbətini qazana bilir. Bir müddət sonra isə bir könül məsələsi sevimli müəllimi ilə Mənsurun arasında itilafa səbəb olur: Mənsur şeyxinin etirazına məhəl qoymayıb başqa bir sufi şeyxi Əbu Yusif əl-Aqtanın qızı Ümmü Hüseynlə evlənir. Həllacın bu seçimi sufilər arasında ikitirəlik yaradır, o, haqsız tənqid və təhqirlərə məruz qalır.

Hicrət

Uzun təhqir və təqiblərdən sonra Mənsur Bəsrədən getmək qərarına gəlir. Həmin ərəfədə sufilərin başçısı və piri sayılan Cüneyd əl-Bağdadi ilə tanış olur. Cüneyd ona öyüd-nəsihət verir, səbirli olmağa, Allaha sığınmağa çağırır. Ancaq Həllac yenə də təhqirlərə dözməyib Bəsrədən Məkkəyə yollanır. Məkkədə o, nəfsini təbiiyə etmək, ruhunu meraca yüksəltmək məqsədilə tərki-dünyalıqə çökür. Tərki-dünyalıqə çəkildiyi bir il ərzində Kəbənin ətrafında olur, oradan yalnız dəstəmaz almaq lazım olanda ayrılır, gündə çörəyin dörd-dördü-biri və bir neçə qurtum su ilə dolanır.

Həllacı sevməyənlər onu burada da rahat buraxmır, haqqında xeyli şayiələr və dedi-qodular yayaraq gözdən salmağa çalışır, onun fikirlərinin qabağını almaq istəyirlər. Bütün bu əngəllərə baxmayaraq, Həllac Mənsur özünə xeyli tərəfdar toplaşa bilir. O, Məkkəyə gələn hacılarla söhbət aparır, onlara Qurani-Kərimi təfsir edir, öz düşüncələrini aşılamağa çalışır, əsl həccin qara daşın başına dolanmaq yox, insanın özünü dərk etmək olduğu fikrini yayır.

İsa məqamı

Həllac Mənsur uzun müddət Məkkədə qaldıqdan sonra 900-cü ildə (hicri:271) Bəsrəyə qayıdır. Bəsrəyə qayıdanda tamamilə başqa bir Həllac var idi. O şəriətin ən kiçik təsirindən xilas olmuş, özünü tamamilə eşq dininə təslim etmişdi. Sufiliklə bağlı düşüncələri, insanların marağını cəlb edən hərəkətləri, ağıllı mühakimələrinə görə, getdiyi hər yerdə ətrafına xeyli insan toplayan Həllacı müxtəlif təbəqələrdən olan insanlar müdafiə edirdilər.

Həllacın fikirləri onun sevnələrini, tələbələrini gün-gündən artırırsa da, Bəsrə ruhanilərini qəzəbləndirir, hətta onlara yaxın sufi təkyələrində belə mənfi fikirlər yaradır. Bu məqamda o, həvarilərini başına yığıb onlara Tanrı sevgisini aşılayan və axırda da bu sevgiyə qurban gedən İsa peyğəmbəri xatırladı.

Həllac Mənsur 908-ci ildə (hicri:280) Abbasilərə qarşı baş verən üsyanda ittihad olunur. Bundan beş il sonra isə bir qadının xəbərciliyi ilə Əbul Həsən Əli ibn Əhməd ər-Rasimbi tərəfindən həbs edilərək səkkiz il zindanda saxlanılır.

Bir neçə il sonra Həllac Mənsur Bağdada aparılır və Əbu Ömər Həmmadinin fətvası, Abbasi xəlifəsinin əmri ilə 922, bəzi məlumatlara görə isə 919-cu ildə orada edam edilir.

Mənsur necə Həllac oldu?

Peyğəmbər məqamına çatan böyük sufi

Onun edamı haqqında rəvayətlər bir-birindən xeyli fərqlənir. Bəzi məlumatlara görə, yüz, yaxud min şallaq vurulduqdan sonra əlləri, ayaqları, dili, daha sonra başı kəsilib. Başqa qaynaqlarda isə bildirilir ki, o, əvvəlcə asılıb, daha sonra cənazəsi yandırılaraq külü Dəclə çayına tökülüb. Onun edam vaxtı da çoxlu kəramət və möcüzə göstərdiyi, hətta külünün çayda "Ənəlhəq" yazdığı ilə bağlı sufi mənbələrində məlumatlar var.

Həllac Mənsur nə deyirdi?

Həllac Mənsurun düşüncələri əsasən iki cür yozulur. Birinci düşüncəyə görə, onun yolu İnsan-Tanrı-Varlıq mövzusu ətrafındadır. O, varlığın birliliyini müdafiə edir. Həllacın fikrincə, əsl olan Tanrıdır. Kainat və insan da ondan ayrı mövcud deyil, onun içindədir. Tanrının bütün özəllikləri insanda, insanın bütün özəllikləri Tanrıda var.

Onun dünyagörüşünə görə, kainatda, dünyada bərabərlik, bütünlük, vahidlik mövcuddur. Hər şəxsin həyatı ölümündə, ölümü isə həyatındadır. Buna görə də, insanın "Ənəlhəq" deməsi doğrudur.

Başqa izahlara görə isə Həllac Mənsur Allahı zikr etdiyi zaman ondan başqa hər şeyi, hətta öz nəfsini də unudaraq, ekstaz

halında (sufilikdə buna səkr halı deyilir) "Ənəlhəq" deyib. Çünki bu sözün əsl mənası "Mən yoxam, yalnız Haqq var" deməkdir. Bu vəziyyətdə isə insanın ruhu Allaha qovuşur və sufilikdə mövcud olan ən yüksək mövqeyə ucalır. Bu fikrə görə, Həllac Mənsur çox böyük bir vəlidir və tam mənası ilə müsəlman sufilərindəndir. Bu görüşü dəstəkləyənlər arasında İbn Ata, Fəxrəddin Razi, Əbu Abdulla Hafif, Şibli, Əbul Qasım Nasrabadi, Şeyx Əbu Səid Əbul Xayr, Əbul Qasım Gürgani, Əbu Əli Fərmədi və Yusif Həmədani kimi böyük şəxsiyyətlər var.

MÖVLUD

Afaq MƏSUD

Bic ölü

Dünyasını ötən il dəyişmiş yaxın bir qohumum - doxsan iki yaşlı, həyatsevər qoca neçə vaxtdan bəri ki, bizə rahatlıq vermir. Qızımın yuxularında o, hamama girib, qapını o üzdən kilidləyir, mənim yuxularımda isə uşaq kimi ağlaya-ağlaya, onu bir də bu hamama salmamağı yalvarır.

Tozlu qonaqlar

Qonaqların bir növü də var ki, onlar, sən imkan versən də, verməsən də, sizə gəlirlər, evinə daxil olub, ləng böcək hərəkətləriylə bir otaqdan o birinə keçir, divarlara dırmaşaraq tavandan asılır, sənə və uşaqlarına ordan baxırlar...

Belə qonaqlar çıxıb gedəndən sonra uzun müddət tavanda, divarlarda onların tozu qalır.

Qarımış qızlar

Bir növ istedadsız ədəblər var ki, onlarla, yaşı ötüb qarımış qızlarla davranan kimi, mümkün qədər ehtiyat və ehtiramla davranmalı, həyat eşqlərinin qorunub saxlanması, bakirə kövüllərinin zədələnməməsi naminə əsərlərini, yalandan da olsa, tərifləməlisən.

İmprovizə

Bir qisim adamlar var ki, onlar mütəmadi olaraq, rastıma, gah son günlərini yaşayan ahıl xəstə, gah həyat eşqi ilə dolub-daşan gümrah cavan cildində çıxırlar. Bu adamlar, sanki dünyalarını dəyişmədən, buradaca ölüb-dirilir, qocalıb, bir də yenidən doğulurlar.

Casusun etirafı

Ətrafımda baş verənləri, yaxud baş vermədən, hələ həyata keçmək üzrə olanları, insanları, heyvanları, təbiəti və iqlimi, bir sözlə, gözümə sataşan və sataşmayan hər şeyi, gizli tapşırıq almıştək, daim məsul bir sayıqlıqla müşahidə etməyimlə özümü bu dünyaya, hansısa, ayrı dünyalardan atılmış casus kimi hiss edirəm.

Yuxuya getməyin sirlərindən

Yuxuya getməyin ən sirlə məqamı - yorğanın altına girib yuxuya gedəcəyini anı, qurbanlıq qoyun başının kəsəcəyi anı gözləyən tək, gözləməkdir.

Ahılıq növlərindən

Qocalıb ağbırçəkəlməyin bir növü də var ki, ağarıb çallaşmış saç-saqqalın yaş həddindən yox, uzun müddət günün altında qalıb ağardığından şübhələnirsən.

Sirli fotoqraf

Bir dəfə yeraltı qatarın boş oturacla- rından birində yaşlı, tosğun bir kişiylə üz- bəüzdəki pəncərə şüşəsinə düşən əksimizə baxa-baxa yanaşı yol gedib, düşəndən sonra anladım ki, bayaqdan bəri bütün yolu onunla şəkil çəkdirirmişik kimi, getmişik.

Sözlər barədə

Son bir neçə ayı, qələməmin ucuna saç qırıqtək ilişib yazıdan-yazıya köçən bir neçə ifadədən heç cür yaxa qurtara bilmirəm: "qorxulu", "sirli", "məkrli". Görünür, sözlər də insanlar kimidi. Bəzən iki-bir, üç-bir, sezilmədən sənə yaxınlaşır, ətrafında dolayıb həyatına daxil olur, sonra sezilmədən aralanıb uzaqlaşır, o birilərə qarışıb hardasa, uzaqlarda yaşamağa davam edirlər.

Kəşf

Ədəbiyyatın bir təhlükəli məqamı da, insana tədricən danışmağı yadırgadıb, ətraf mühitlə yalnız yazı vasitəsilə əlaqə saxlamağa təhrik etməsidir.

Bu yaxınlarda özümü bir də onda tutdum ki, qonşu otaqlardakı əməkdaşlarla məktublaşmaq üçün zəmin yaradıram.

Xilas

Bu yayın adambağan istilərində - beynimin bürküdəndən əridiyi, yeməklərin zəhərə dönüb qara axıntılarla qanıma işlədiyi, havasızlığın dörd bir yanıma daralda-daralda, dünyanı çıxılmaz tələyə çevirdiyi günlərin biri, necəsə qəfildən, bütün bu məşəqqəti yazıya köçürüb qurtula biləcəyimi anladım və xilas oldum...

Mülk¹ və mələküt²

Məni qəribə, anlaşılmaz sevgilərlə se- vən, nə əsərlərimi, nə dediklərimi anla- madıqlarını səmimiyyətlə boyunlarına alsalar da, küçələr boyu mənimlə din- məz-söyləməz, yanaşı addımlamaqdan anlaşılmaz zövq duyan, üzümü sezmə- sələr belə, arxadan-arxaya səsimdən ta- nıyan, tanıyıb, titrəyib uşaq tək ağlayan insanların bu halı yadıma böyük sufi Əziz-əd-din Nəşəfinin sirlər dolu bir kə- lamını salır:

Mülk- Mələkütə aşıqdi...

Qəssablıq fəsadları

Bu yaxınlarda köhnə bir tanışımın - tələbəlik illəri gecələr universitetin axşam şöbəsində, gündüzləri atasız qalmış bir bölük bacı-qardaşına çörək pulu çıxardığı çirkli ət dükənində keçən, səhər-axşam quzu şaqqalamaqdan sol əlinin baş bar- mağını baltalayıb yoxa çıxaran, bacı-qar- daşları böyüdükcə, onları yerbəyər eləyib işini genişləndirən, dükənlər, restoran- lar şəbəkəsi yarada-yarada, saç-saqqalını ağardıb, varlanıb imkanlı şəxsə çevrilsə də, quzu şaqqalamaq nisgili canından çıxmayan saf, kövrək qəlbi bir iş adamı- nın evində neçə vaxtdan bəri görmədi- yim üç oğlunun - artıq boya-başa çatmış institut tələbələrinin, ağız-burunları, göz- ləri şaqqalanmaq qorxusundan səyriyən quzulara oxşadığından heyratə gəldim...

Ölüm növləri

Qəribədi, görün niyə cavanlar qocalar- dan daha rahat və təmənnsiz ölürlər?..

Kütlə məhəbbəti

Kütlə məhəbbəti - dibi dərin, qaranlıq burulğanlar dolu, ucsuz-bucaqsız dəni- zin ilıq ağışunu andırır.

Narıncı hörümçək

Sırağün yuxuda balışımın üstüylə bürəyə-bürəyə harasa aşağı qaçan ax- saq, narıncı hörümçəyi bu səhər idman elədiyim otağın divarıyla, harasa üz- yuxarı qaçan gördüm. Balaca hörümçək yuxumdakı həmin o solaxay yeriyi ilə bürəyə-bürəyə, elə bil çayış çıxdığı yuxunun girəcəyini axtarırdı.

Titrətmə

Bu bayram ziyarətə getdiyim qəbir- sənlikdə başdaşlara həkk olunmuş üz- lərin hamısı mənə tanış gəldi. İllər uzunu küçələrdə, parklarda, teatr tamaşaların- da, dost-tanış arasında görüb rastlaşdı- ğım əsəbi, arıq kişilər, çənəsi xallı, işvəli xanımlar, həyat eşqi üzlərində donmuş məsum qızlar, peşman üzli, yorğun qar- rılar... Atama, anama, uşaqlarıma, ərimə oxşayan mərhumlar...

Bircə öz üzümü tapa bilmədim bu üz- lər arasında.

Şərq ədəbiyyatı

Bu yayın dözülməz bürkülərində an- ladığım həqiqətlərdən biri də bu oldu ki, isti ölkələrdə realist ədəbiyyatın yoxluğunun səbəbi - istinin insan şüurunun bü- tün ayıq nöqtələrini sıradan çıxarmasıdır.

İsti və İlahiyyat

Bir də bunu anladım ki, insan İlahiyyatı məhz müəyyən temperaturdan sonra an- lamağa başlayır. Bu günəcən yazılmış dini kitabların məhz isti ölkələrdə yaranmasını da bura əlavə etsək, özümüzü daha möh- təşəm Sırrın astanasında hiss edərək.

Bu dünyanın sirlərindən

Bir qoca tanıyırdım ki, ömrü uzunlu- ğuna ailəsinə, qohum-əqrəbasına zülm və haqsızlıqlar edə-edə, əclafliqlar və mur- darlıqlar bataqlığında üzə-üzə, uzun- uzadı, xəstəliksiz, ehtiyacsız, rahat bir ömür yaşadı. Öləndə isə o qədər incəlib gözəlləşdi ki, çönüb on altı yaşında gənc, məsum oğlana bənzədi... və həmin o ba- kirə üzü ilə də bu dünyanı tərk etdi.

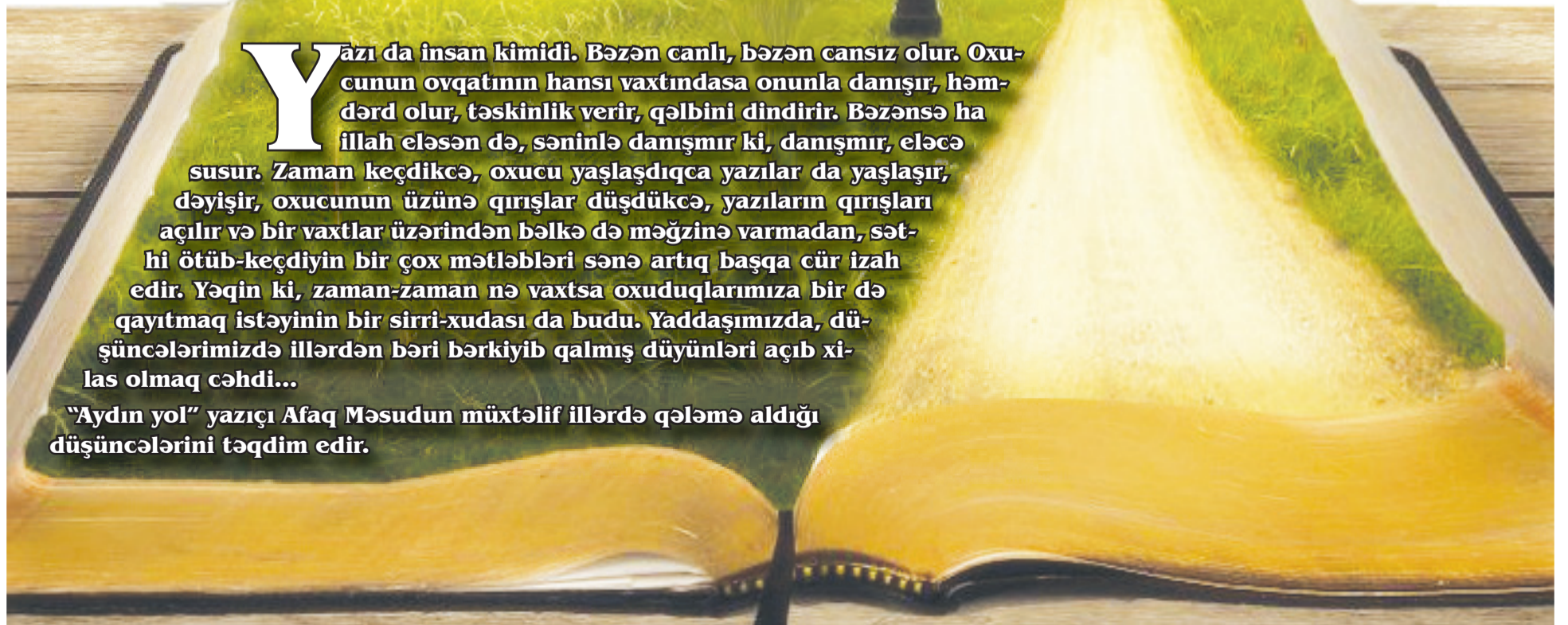
¹ Mülk dünyası - maddi məkan, hisslərlə qav- ranılan bədənər dünyası. İnsanların realizə olunduğu dünya.

² Mələküt dünyası - ilahi məkan, qeyri - maddi obyektlər və ar- xietiplər dünyası.

Dünyaların imperiyası

Yazı da insan kimidi. Bəzən canlı, bəzən cansız olur. Oxu- cunun ovqatının hansı vaxtıdası onunla danışır, həm- dərd olur, təskinlik verir, qəlbini dindirir. Bəzənsə ha- illah eləsən də, səninlə danışmır ki, danışmır, eləcə susur. Zaman keçdikcə, oxucu yaşlaşdıqca yazılar da yaşlaşır, dəyişir, oxucunun üzünə qırıqlar düşdükcə, yazıların qırıqları açılır və bir vaxtlar üzərindən bəlkə də məgzinə varmadan, sət- hi ötüb-keçdiyin bir çox mətləbləri sənə artıq başqa cür izah edir. Yəqin ki, zaman-zaman nə vaxtsa oxuduqlarımıza bir də qayıtmaq istəyinin bir sirri-xudası da budu. Yaddaşımızda, dü- şüncələrimizdə illərdən bəri bərkilib qalmış düşünləri açıb xi- las olmaq cəhdi...

"Aydın yol" yazıçı Afaq Məsudun müxtəlif illərdə qələmə aldığı düşüncələrini təqdim edir.

Sitatlar bir filmdəndi. Hansı olduğunu tapmadınsa, üzülmə. Adını sən qoy. Bu əsər belə bitər: "Məni bağışla..."

Yüz illərdi gedənlərin arxasınca atılmış suların yığıldığı bir yer vardı, adına dəniz deyirdilər. Daha gedənlərin arxasınca su atan yoxdu deyə, adamlar qayıda bilmək ümidiylə gecə-gündüz demədən getmək üçün ora baş çəkirdilər. Bir gün adamlara qoşulub gecə yarıya qədər sahilə qaldım. Onlardan bir az aralandım, balaca dəmir hasarı keçib pilləkənlərlə sulara yaxınlaşdım. Yırğalanırdılar. Uçmağı öyrənən quş balaları kimi kiminsə arxasınca atılmağı məşq edirdilər. Bir az aralıda yanan küçə işıqlarını elə bil kimsə doğramışdı; dilim-dilim işıq, parça-parça qaranlıq, qırıq-qırıq kölgə idi hər yer. Bir parça qaranlıqdan iki siçovul qaçırdı bir dilim işıq. Nəyisə bir az irəliləyəyib, sonra tez geri qaçırdılar. Bu da bir ömür idi. Nə işığı, nə qaranlığı, nə kölgəsi bütöv olan həyatda bir irəli, bir geri – yaşayırdılar. Yəqin arzuları vardı onların da. Yəqin bir gün... məsələn, elə o gün, bapbalaca daşa arzularını deyib dənizə yuvurayacaqdılar; onlar dənizə daş atacaqdılar, dəniz arxalarınca su. Hər şey yaxşı olacaqdı. Amma yox, mütləq adamlar qəfil onları görüb çıxıracaqdı. Hərə qorxub bir tərəfə qaçacaqdı...

"- Mənim sənə verə biləcəyim heç nə yoxdu.
- Bu sevgidən qaçmağın ən asan yolu. Ümumiyyətlə, qaçmaq yeganə yoldu."

Niyə?
Tez-tez gözümün önünə qolları bağlı birinin vurulduğu zəncirdə vurmuxması səhnəsi gəlir. Heç ömründə bicə dəfə də olsun bir dəli səni bağrına basdı mı? Yox, eləmi? Elə məni də qucaqlamadı. Çünki onlar bizdən qorxdular həmişə. Çünki onlar yeganə adamlar idi ki, hər şeyin həqiqi adını bilirdilər. Çünki onlar həqiqi adlarını tapmağımızı istəyirdilər. Bizə yorğun idik. Düşünə bilmirdik, əzbərləmişdik hər şeyi. Sözləri, adları əzbər bilirdik. Bizə onların adlarının dəli olduğunu demişdik. Biz onlara dəli deyirdik. Onlarsa bizi hamıdan çox sevirdilər. Onlarsa bizi hamıdan bərk qucaqlamaq istəyirdilər.

"- Mənim başqa seçimim yoxdu.
- Sən uşağını seçə bilərsən.
- Mən onsuz ölərəm.
- Sən onunla ölərsən."

Elə qərribə olmaqlar var ki, "Yerlə Göy"ün bir səslənməsi şəkilsiz olmuş kimi. Gecənin yanında gündüzü, ancaq cümlələrdə, özü də aralarında defilə gördük.

"Xoşbəxtlik"lə "bədbəxtlik" bir-birinin yanında ya vergülün sayəsində dayandı, ya nöqtənin. Yəni birinin var olması üçün digəri yox olmalı. Həyatın alınmadısa, ya bir vergülün sağından, ya bir nöqtənin solunda. Bu, yoxsən, deməkdirsə, sağdan başlayacağınsa, solğun bir nöqtənin sağından, iri hərflərlə. Bəlkə daha ad da qoymayacağınsa. Bircə səni görsünlər, var olduğunun, yenidən doğulduğunun fərqi olsunlar, bu sənə yetər. Toxunsunlar; çiyinlərinə toxunub onlara sarı dönmələrini istəsinlər, adsızlar çağırılmaz. Çənənin altından şəhadət barmaqları ilə başını yuxarı qaldırıb gözlərinə baxsınlar. Ordan bir yol gedir... Yolu görsünlər, bəlkə gedə bilən oldu...

"Siz sevginin nə olduğunu bilirsinizmi? Həqiqi sevginin? Heç özünü cəhənnəmin sonsuzluğuna məhkum etdiyiniz güclü bir eşq yaşadınız mı? Mən yaşadım..."

Adamlar adlara Allahdan çox inandı.

Sən heç ömründə adını dəyişməyə istədinmi? Amma xeyli insan da dəyişdi, bilirsənmi? Mən, məsələn, nəyə istəyirdim adım Arzu olsun. Adım o qədər qərribə, anlaşılmaz gəlirdi mənə. Elə bilirdim Arzular hamıdan gözəldi, hamının sevimlisidi. Arzu ola bilmədim.

Bir nöqtənin sağından başlamısan, sol yanını boş ver. Hamı "ilk həyat"ında qərribə olur. Adamlar o qədər qərribə olur ki, həmişə nəyisə, kimsə gözləyir, heç nəyin adını belə doğru-dürüst bilmir.

Məsələn, nə qədər qorxulu idi sevgi deyilən o hiss. İndi gördün mü adamların necə qərribə olduğunu? Ona görə müharibələr oldu, baş kəsildi, qan töküldü. Nə var ki, adı Sevgiydi, hamı qabağına yüyürdü, hamı onun ayağının altında, başının üstündə, solunda, sağında, ən mümkün yaxınlığında və nə olur-olsun, yanında olmaq istəyirdi. Halbuki, o, çoxdan nöqtələrin solunda qalmışdı. Çoxdan yox idi. Yenidən doğulmuşdu bəlkə, amma adı Yox idi.

"Kömək edin mənə, müqəddəs ata. Mən bilmirəm nə istəyirəm. Mən onun üçün darıxıram..."

Hə. Onu deyirdim axı... Yəqin o gecə qorxudan bir siçovul balası qızdırmadan yanacaqdı. O gecə bir arzu daşı yolun ortasında qalacaqdı, nöqtə kimi, sualındımı, nidanındımı, bunu sona qədər kimsə bilməyəcədi. Adamlara görə sahilin ən qorxunc, ən iyrənc yerində bir siçovul balası öləcəkdi və illərlə o arzu daşı ayaqlar altında, elədən-beləyə, belədən-eləyə diyirlənəcəkdi. Dəniz hərdən ətəyini sahilə silkələyəcəkdi. Amma yenə gedənlərin hamısı gəlməyəcəkdi. Heç kim arzularına niyə çatmadığını bilməyəcəkdi.

Sitatlar bir filmdəndi – Maykl Devisinin çəkdiyi "Modilyani"dən. Hansı olduğunu tapmadınsa, üzülmə. Adını sən qoy. Bu əsər belə başlar: "Məni bağışla..."

Uşaqların uçurumla rəsmi

Bu əsər müharibə kimi başlar. Müharibə isə... – uşaqların uçurumun başında rəsmi.

Bu bildiyim mövzu deyil. Bu həm də bildiyim mövzudu. Bu, Yer üzündəki bütün insanların "müharibə nədir?" sualına cavab çoxluğu-cavabsızlığıdır. Necə ki, bütün sualların bircə cavabı var, o bircəni tapdinsa imtahandan keçdin, yoxsa, yerdə qalan bütün cavablar cavabsızlıq, yoxluq gətirir, yanlışların çoxluğuna bir həqiqət qurban getdiyi kimi.

"Savaş "gəliş" deyib xəbərdarlıq etməz".

Uşaqlığı müharibəyə düşən, amma onu mənim tək görməyənlər üçün müharibə bir üzündən şəkili, yazı başlıqları kəsilmiş qəzetlər kimidi, sənə qalan anlamsız sözlər, yarımçıq cümlələr, yarımcaş şəkildəki kim idi, bu cümlə nə deyirdi, bu söz hardan gəlirdi, hara gedirdi?

Səhər saat 04.30. Pəncərəmdən gördüyüm mənzərə elə mənzərəni xatırladır. İllərdi dəyişməz, ara-sıra təkamül-seyrək ağaclardakı yarpaqların rəngindən, sayından savayı. Hava ala-qaranlıq, ala-toranlıq – göyün üzünü elə bil his basıb. Kimsə dizini atıb göyün üzünə rəngi açılana qədər sürtür, ağırdır – səhər yorğun-yorğun açılır. Mənsə həmişə deyirdim bu boyda Yerim bizim evlərimizdəki şpessellərdən yoxudumu, bir toxunuşla oyanmaq istəyəndə hər yer işıqlana, yatmaq istəyəndə zülmət ola? Varmış demə-onun adı müharibədi.

"Onlara silah atmağı öyrətmə. Onlar riyaziyyat, elm öyrənməlidirlər.

– Müəllim, onlar riyaziyyatı bilir. Bəs, necə vuruşacaqlar?"

Müharibə gəlib deyirdilər. Amma mən onu nəyə görə bilmirdim. Necə ki, qonağın gələr, tökülər evinə çamadan-çamadan paltarlarıyla; pəncəyini stolunun başında, ayaqqablarını qapının ağzında, köynəklərini zivəndə görərsən, süfrəndəki artıq nimçədən, artıq fındandan, qaşıqdan anlayarsan gələn olduğunu, görəcəyəm deyib, hər qapı zənginə yüyürərsən, pilləkənlərdə adamların üzünə zillənib baxarsan, küçələrdəki adamları sayarsan-sonalayarsan, hamı gəlib gedər, amma sən onu bu gələn-gedənin arasından tapa bilmərsən. Axı o bizdən fərqli olaraq tək gəlib tək getməz Yerə...

Bilmirəm, doxsən neçənci il idi. Hansı fəsil idi, yadımda deyil, qış deyildi amma. Başına balaca qara yaylıq bağlamışdılar. Ailəlikə qatarla uzun yol getdik. Hava xoş idi.

Sonra taksilə gəldik bir evə. İçəri keçdik. Adamlar tez-tez ora-bura gəldilər. Onlara baxa-baxa kreslodada yuxu tutmuşdu məni. Səhərsə oyandımda gördüm hamı ağlayır. Dedilər, Hüsəməddin şəhid olub.

O mənim əmim oğlu idi. Bərdədə qalırdı. Onunla bağlı heç bir xatirəm yoxdu. Heç cür xatırlaya bilmirdim onu. Qohumlar deyirdi ki, yadımdadır, belə deyirdi sənə, sənə belə oynayırdı, boyuna belə sevinirdi. Ha baş sındırırdım, yadıma düşmürdü ki, düşmürdü. İndi yaxşı, o şəhid olub... yəni, şagird olub, tələbə olub? Bir uşaq üçün onu sevən qohumların arasında olmaqdan gözəl nə ola bilərdi? Özü də məmləkətin dörd bir tərəfindəki kəndlərindən, şəhərlərindən heç vaxt görmədiyim çoxlu qohumlar yığılıb gəlib. Bəs bu adamlar, yanlarında qaçmağa, atılıb-düşməyə, bərkədən danışmağa, ucadan gülməyə çəkdiyim bıçığı burma kişilər niyə belə ağlayırdı? Sonra dedilər ki, o ölüb, Ağdamda, döyüşdə həlak olub. Bu mənim ölümlə ilk tanışlığım idi. Və bu böyük-böyük adamlar birdən gözümə cılızlaşdılar, axı bildiklərinin doğru olmadığını bilmirdilər. Necə yəni insan birdən-birə YOX olsun. O, yəqin, küsüb dünyanın başqa yerinə, başqa ölkəyə gedib, axtaran olsa mütləq tapılar, mütləq. Amma adamlar buna inanmalıdır öncə. Onlarsa elə bilirdi ki... Niyə axı bircə nəfər də olsun bilmirdi ki... Eh...

"Mənə kəndir lazımdır.
– Nə qədər?
– Üç metr"

Səhər 6.10. Azan səsi gəlir. İndi dünyanın bir yerində dualar edilir, bir yerində müharibə. Böyümək bir istəki, uşaq istəyi – bir həyatda oynayıb qayıtmaq, bir döndürmə alıb gəlmək, bir gölməçədə qurbağaya daş atıb qaçmaq kimi. Amma o istəkdən qayıdılmaz, dönülməz, qaçılmaz.

O zamandan bilmirəm nə qədər keçdi. Aynı, ayları, ilmi, illərmi?... Kiçik qardaşım üç gün idi ki evdə yox idi. Müharibə vardı, deyirdilər. Adamlar tez-tez yoxa çıxırdı, "oblava" var deyirdilər. OMON-lar, çəçen döyüşçüləri, bir də "Qara volqa" kabusu – qorxurduq. Qardaşım da üç gün idi evə gəlmirdi. Bilmirəm, yeddidəmi oxuyurdun, səkkizdəmi? Mobil telefon da yox. Rayona, qohumlara zəng etmək üçün poçtda uzun-uzadı gözləməli idin. Atamın, qohumların axtarmadıqları ünvan, yer qalmamışdı. Polisə verməyi düşünürdülər, sonra da "daha bir gün gözləyək" deyə fikirlərindən daşındılar.

Atam sonra fotosəkilləri gətirib stolun üstünə tökdü. Axtarısa vermək üçün şəkil seçirdi. Soraqlayırdılar, araşdırırdılar. Tez-tez mənədən onun getməzdən qabaq bir söz deyib-demədiyi haqda soruşurdular. Mən də hər dəfə çiyimi çəkirdim. Amma deyəsən nəyə deməmişdi axı. Axırncı dəfə çəkmlərini geyinəndə mən dəhlizdən otağa keçirdim. Gülə-gülə dedim ki, gəl öpüm, gedirəm Qarabağa. Ondan qabaq nəyə cımatmışdı məni, elə bilmirdim könlümü almaq istəyir, "eee..." deyə, əlindən dartıb qaçmışdım. Amma mən niyə demirdim ki, bunu atama? Üçüncü gün bir də necə oldu mənə eyni sualı verdilər: "Sənə bir söz demədi ki, qardaşın?" Hıçqına-hıçqına: "Nə bilim, deyəsən axı, de-di gedirəm Qaara-bağa". Evdəkilər duruxub baxdılar bir-birinin üzünə. Mən də dərslərimi oxuyub, başımı atıb yatdım. Səhər sinfimizə yeni gələn qaçqın uşaqlar müharibədən danışacaqdı.

"Sənə bir mesaj var. Sabah hər şey bitəcək.
– Bilmirəm. Dedi, hər şey bitəcək".

Səhəri gün axşam vaxtıydı. Qapımız açıldı. Ayaq səşindən, qapının şıqqıltısından bildim ki, o qayıdıb. Əslində qaçıb özümü qucağına atmalıydım. Amma geri otağa qayıdım atamın dizlərinə qucaqladım... ki vurmamın. Atam ona əl qaldırmadı. Qaçdım mətbəxə yemək gətirməyə. Qazandan xörək çəkdim, üstümə, yerə dağıda-dağıda gətirib qoydum süfrəyə. Sonralar o haqda heç söhbət etmədi deyə, elə o vaxt evdəkilərə danışdıqlarından yadımda qalanları xatırlamağa çalışıram. Deyirdi, Tərtərə yollanmışdı qatarla. Onda Tərtərdə aramsız döyüşlər gedirdi. Hərbi hissəyə çatanda bunu aparıblar komandirin yanına. Deyib, könüllüyəm. Nəyə söhbət edəblər ordan-buradan. Sonra yemək yedirdib, cibinə də yol pulu qoyub, qatarla yola salmışdılar Bakıya. Hərbi xidmətə yaş çatmırdı...

Sonradan hamının kefi açılmışdı. Bircə özündən başqa, qanı qara idi. Bir az keçmiş qapı açıldı, dayım idi gələn. Qabağına qaçıb boynunu qucaqladım sevinclə. Sonra keçdim mətbəxə ki, çay süzüm. Birdən qəfil gələn səsdən diksindim. Elə bil...

Müharibə, Yer, İnsan – biri daş, biri kəndir, biri dərya. Hansını hansının boynuna bağlayıb hansında boğasan... ki qurtulasan?..

Sitatlar Bəhram Gobadinin "Tisbağalar da uçar" filmindəndi. Hansı olduğunu tapmadınsa, üzülmə. Adını sən qoy. Bu əsər başlayar-başlamaz ağlına ilk bu gələr: Müharibə uçurumunda dayanan uşaqların rəsmi.

FEYZİYYƏ

Bu məktublar türkiyəli rejissor, şair, aktyor Yılmaz Ərdoğana yazılıb. Y.Ərdoğan eyni zamanda Bəhram Qobadinin "Kərgədan mövsümü" və Nuri Bilgə Ceylanın "Bir zamanlar Anadoluda film-lərindəki rollarından dünya tamaşaçısına yaxşı tanışdır.

Birinci məktub

Bu dəfə məhz sözlər barədə yazmaq qərarına gəldim sənə...

Sözlər... bilirsənmi, barmaqqların ucundan sürüşüb düşür və word səhifəsində onları heç cür əlaqələndirmək olmur. İlk mənsəllərini itiriblər sanki, korşalıblar və artıq isimlərin əvvəlinə artırılan epitetlər, şeirin dinamikasını artırmaq üçün yararlandıqları fellər də istədiyim effekti vermir. Sözlər quru yuxa kimi ovulub tökülürlər elə bil. Şiştirmələr qədərində böyük görünür, kiçiltmələr işə yaramır. Əzizləmələrin hamısı təkrardır, üstəlik, bəsit və bayağı görünür, səslənir. Bir sözlə misralar uğursuz proza sətirələrinə bənzəyir. Mən belə yazma bilərəm, Y... Bu çox iddialı səslənə bilər və sən də o gözəl təbəssümünlə cavab vermədən uzun-uzun susa bilərsən, amma təkrar edəcəyəm: mən zəif yazmaq istəmirəm. Yazdığımın "yaxşı", "orta" kimi dəyərləndirilməsini istəmirəm. Bundan belə, böyük mənada ədəbiyyata daxil olmayan tək bir misra belə yazmaq istəmirəm. Tamam, indi mənə kənar rəylərə həssaslıqda ittiham edəcəksən, amma mənə, şeir mütləq və mütləq paylaşmaq üçündür. Gülümsəmə, dayan, etiraf elə, hətta gündəlik yazarkən belə, ədəbiyyata az və ya çox dərəcədə belə olan adam sözləri seçir, sanki özünü, başına gələnləri kiməsə (lap olsun vərəqə) nəql edir, deməli, altşıurda bölüşmək istəyir. Amma mən hamunun (və elə özümün də) təkrar etdiyi şeyləri növbəti dəfə yazmaq istəmirəm...

Əslində, bir az düşünəndə sözlərlə bağlı yazdıklarım təbii görünməlidir. İndi əminliklə deyə bilərəm, birinci söz olmayıb, sözün daşdığı anlam olub, çünki O "ol" deyəndə artıq nəyi yaratmaq istədiyini bilirdi. Model vardı...

Biz də modellərlə işləyirik. Modeller dəyişir, onları ifadə etdiyimiz sözləri belə dəyişə bilmirik və çarəsizlikdən yalnız onların sırasını, işlənmə tezliyini, yan-yana işlətdiyimiz kəlmələrin yerini dəyişirik. Sonra dəqiqliyini heç cür əsaslandırma bilmədiyimiz kriteriyalarla mətnin uğurlu və uğursuz alındığını iddia edirik. Kim indi mənə əmin edə bilər ki, şeir uğursuzluğun məhsulu deyil? İndi ən çox sevdiyim şeir – Orhan Vəlinin "Anlatamıyorum" də şeiri də (məhz sözlərin mahiyyəti bütün mahiyyəti ilə ifadə edə bilmədiyi barədə yazılıb bu şeir) mənə bu uğursuzluğun ən uğurlu ifadəsi kimi görünür. Cümləni yazıram və sonra dəqiqləşdirirəm bu cümlədə neçə sözü təkrarlamağa məcbur oluram...

İndi yəqin ki, bəzi ağzığöyçəklər dilimizin imkanları barədə düşüncələrini dilə gətirərdilər. Heç bir dil kasib deyil, düşünürəm, çünki dil işlək mezanizmdir – onun imkanları ondan istifadə edən imkanlarına bağlı məsələdir. Problem dildə deyil, sənin düşüncələrinə sözə çevirə bilməməyindədir. Bu problem ədəbi istedadı şübhə doğurmayan adamlarda belə zaman-zaman ortaya çıxma bilər, sadəcə, eqo adamlara zəifliklərini etiraf etməyə imkan vermir.

Xüsusən də, orta ya ali təhsili məhz bu gün yazmaq istədiyim dildə almamınsansa... Məsələ də budur...

Bütün hallarda biz yazmaq istədiyimiz şeirlərin müəllifiyik, yazdıqlarımızdan daha çox...

Haradan yaranır ağ vərəqləri qara hərflərlə doldurmaq istəyi? Onları həmişə silmək olur, üstündən xətt çəkməklə oxunmaz etmək olur, yazılı vərəqləri oda atıb yandırmaq olur. Bilirəm, indi bunları oxusan, səslərdən danışacaqsan, amma səslər belə eşidildiyi andaca əriyib itirlər, boşluq yenə də qalır...

Sən, təbii, oxumamısan, amma icazə ver özümə sitat gətirim və bunu qyeri-təvazökarlığa yozma, sadəcə, bir hamımız özümüzə bir köynək daha yaxın. Nə vaxta yazmağa çalışdığım bir hekayəyə cəhdə qeyd etmişdim ki, bəlkə də, şeirin altından imza qoymaq olmaz. Hələ bir az uzağa da getmişdim: "Şeirin altına imza qoymaq olmaz. Bəlkə, heç yazmaq da düzgün deyil... Axı sözləri biz yaratmışıq. Biz yalnız onları seçirik, istədiyimiz qaydada bir-birinin yanına düzürük və düşünürük ki, nəse yaratdıq. Eynən özünə paltar almağa bənzəyir. Mağazaya girib seçirsən – əvvəl geyim, sonra uyğun ayaqqabı. Təbii, yaraşanını alırsan. Hər şey sənə zövqündən asılıdır".

İkinci məktub

Elə yazılar var ki, onlar yalnız gecə yazılmalıdır, daha doğrusu, gecə yazıla bilər. Çünki yalnız gecə, gündüz və ya səhər ola bilməyəcəyini əvhal-ruhiyyədə olursan. Yalnız gecə - hamı yatandan sonra bəzi şeyləri özünə və kağıza (deməli, özgələ də) etiraf edə bilirən. Və məsələ qətiyyəni cəsərdə deyil, sadəcə, qaranlıq sənə fikirlərindəki dumanı aydınlaşdırır, təxəyyülündə real hadisələrin alt qatı tamam başqa cür görünməyə başlayır.

Bir dəfə dostlarımdan biri etiraf elədi ki, ən çox bəyənən şeirini sərxoş vəziyyətdə yazıb. Dayan, təbii ki, məqsədim içkinin təbliğ etmək deyil. Sadəcə, bir məqam mənə maraqlandırır – niyə bəzən ən təmiz mətnlər ən çirkli məqamlarda - əzabların son anında yaranır. Bəlkə, məsələ heç içkidə də deyil, səni şüşənin dibindən baxmağa məcbur edən səbəbdədi, ona görə?..

Müxtəlif vaxtlarda yazdığım məktublar fərqli ovqatların məhsuludur, bəzilərini sevincli, bəzilərini sakit, bəzilərini kədərli vaxtımda yazmışam, amma ağrıdan doğulan yazılar daha doğmadır. Görəsən niyə?..

Yeri gəlmişkən, bir müddət əvvəl yuxuda gördüm ki, anam mənə əsəb xəstəxanasına aparır. Həkim deyir, burada qalmalıyam. Otaq xoşuma gəlir, xüsusən iri pəncərəsi və geniş çarpayı. Sonra pilləkənlər və naməlum dərəcə dahlizlərlə dolaşırım – kimisə, deyəsən, həkim axtarıram ki, xəstəliyimin nə dərəcədə ciddi olduğunu öyrənirəm. Alınır. Sonra mənə şəhəri gəzməyə icazə verirlər. Yenə naməlum, uzun döngələr. Azıram və xəstəxananı axtarıram. Qorxuram ki, anamgil mənə axtarar və tapmazlar...

Hərdən, lap indi olduğu kimi – yazdıqlarımda dəhşətli bir qara enerjinin olduğunu görürəm. İndi daha işıq-filan axtarmıram. Hətta bu qara enerjini özüm çağırıram mənə sanki. Başqa cür alınır. Amma əlbəttə, onları tirajlamağa çalışıram. Məktubda bunu vermək olar bəlkə də. Amma şeirdə istəmirəm deyə, gizləyirəm onları.

Hərdən mənə elə gəlir ki, işıqdan-filandan zəhləm gedir. Ən yaxşısı, yarasa həyatıdır. Belə vaxtlarda ən yaxın dostlardan birinin "Edisson işığı" silsiləsi də mənə tərpətmir. Əksinə, mənə elə gəlir ki, dostum özünü də, bizi də aldatmaq istəyir. Bilirəm, bunu ona təkrarlasam, qətiyyətlə

lə "yox-yox-yox" söyləyəcək, başını tərpədəcək, gülümsəyəcək (bu uşaq təbəssümündən elə xoşum gəlir ki), "bəsd-bəsd-bəsd" deyəcək. Amma mən daha ona da inana bilmirəm. O gün mən mübarizəni sevmədiyini deyəndə üzümə elə isteza ilə baxdı ki, yadıma ulduz falı düşdü. Gülmə, o fallarda bizim bür-cümüzəndən olan qadınlar barədə belə deyilir: "onların zəif pişik balası kimi görünməyinə aldanmayın".

Pişik balası – otuz bir yaşında pişik balası olar...

Yox, narahat olma, yazılarının alt qatında mənə intihara apara biləcək detallar da axtarma. Yaxşıyam mən. Mənim sonu xoşbəxtliklə bitən nağıllarım var, mənim arzularım var, qoy heç həyata keçməsinlər, amma mən yenə də onlara inanıram.

Mən həyatı yaxşı tanıyıram, bütün uğursuzluqlara rəğmənlə biz artıq onunla yola getməyə öyrənmişik. Və bu həyatda mən bir gerçəyi qəbul etmişəm – sevgi ilə yaşamaq nifrətlə, qəzəblə yaşamaqdan daha asandır. Bir də ki, Allah həmişə mənə qarşı lütfkar olub. Mən onun dikbaş, ərköyün bəndəsiyəm, amma o bundan qətiyyənlə narahat deyil, ən yaxşı hadisələri, ən yaxşı adamları mənim qarşıma çıxarır.

Belə... Sən "yazma" demişdin, yazarkən gözləyir insan demişdin, amma mən yazdım. Gözləmək işıqlı hissdır, gözləntinin doğrulmayacağına belə, yenə də gözəldir gözləmək...

Bağışla, bir az qarışıqdır bu gün fikilərim, ağlıma gələni yazdım. Yazdım ki, darıxmayım, darıxmayasan...

RƏBİQƏ

Yılmaz Ərdoğana məktublar

Və sonra da əks arqument gətirmişdim (yenə icazə ver, məsələyə daxil olmasa da, xatırladım ki, mən özümə əks-arqumentlər gətirməyi xoşlayıram, bəlkə də, bu qadınların bütün hallarda məsələləri dramatikləşdirəm istəyindən doğur, amma bu barədə növbəti məktubda danışacam. Necə deyərlər, mali mələ qatmayaq ki, paltar da biz biçirik, tikirik, amma geyinirik və bizimki olur...

Səni dinləmişəm sonuncu dəfə. "Etmə" dedin, "Demədimmi" dedin. Yazdıqlarımın əksini – sözlərin, qəşəng deyilmiş sözlərin heç vaxt ölmədiyini sübut etmək üçün məhz bu kəlmələri hələ də unutmduğumu sübut gətirə bilərəm. Cavabında sənə münasibətini qabarda bilərdim, amma bu doğru olmaz, yəqin. İcazə ver susum və bu barədə düşünüm...

Qəribədir, bu dəfə ovqatım yazdıqlarıma yox, yazdıqlarım ovqatına təsir göstərir və özümü olduqca yorğun hiss etməyə başlayıram. Bu yorğunluqda melanxolik sətirlərdən başqa nə yazmaq olar ki...

Bilirəm, indi bir biletlə alıb düz oraya gəlmək, bütün düşüncələrimi sənənlə bölüşmək istərdim, bəlkə də, daha çox səni dinləyib susmaq...

Nə yaxşı bu imkan yoxdur, yoxsa sənə söz verdiyim silsiləni başlamadan görüşməyimiz mənə utandırardı...

Xoşca qal...

Şeirləri yazan kimi ortaya çıxaracağam, söz... Təbii, əgər bacarsam...

Son illərə qədər Ayı, ulduzları Günəşdən çox sevirdim. Bu qaranlıqda işıq axtarmaq xəstəliyimdən irəli gəlirdi yəqin. Yalnız qaranlıqda işığa ehtiyac duyursan, yalnız qaranlıqda gözlərin işıq axtarır. Gündüzlər isə Günəş gözlərimi qamaşdırır. Günəşin doğuşunu yox, qurubunu izləməyi sevirdim. İçərimdəki işıq yetirdi o zaman.

Amma illərlə işıq azaldı. O qədər azaldı ki, mən hərisliklə hər yerdə və hər şeydə onu axtarmağa başladım.

Bəzən qıçılımlar görünürdü, o anlarda mən sadəcə zamanı yaddaşımda, gözlərimdə, qulaqlarımda saxlamaq istəyirdim, bunu bacarmayacağımı bildiyim üçün qələm və kağız götürürdüm ki, saniyələri sözə köçürüm – onları yalnız bu cür saxlamaq olardı. Amma xoşbəxtlik hissi üstümə yağış kimi çilədiyim ucuz ətirələrə bənzəyirdi, uçub gedirdilər – mənə, qafiyəyə, ritmə, hətta mövzuya belə məhəl qoymadan. Sözlərdən sonra yalnız boşluq hissi qalır və bu hiss adamı dəli edəcək qədər güclüdür.

- Əflatun müəllim, Moskva Dövlət Universitetinin jurnalistika fakültəsini bitirmişsiniz. Uzun illərdir Mətbuat Şurasına rəhbərlik edirsiniz. Ədəbiyyatla da yaxından maraqlanırsınız, kitab təqdimatlarında iştirak edirsiniz. Tənyanlar deyir, yaxşı müəllimdir. Amma məni istədim söhbətimizə jurnalistikanın, ədəbiyyatın da, eləcə də ümumilikdə götürükdə insanın da əsas ifadə vasitəsi olan sözədən, onun daşdığı informasiyadan başlayaq...

- Söz əvvəl yaranıb, yoxsa məna? Bu, tarixi mübahisədir. Yəqin, başgiriyyət durduqca bu sual ətrafında mübahisələr davam edəcək və elə bizim ətraf ələmlə bağlı tam biliyimiz də heç vaxt kifayət qədər kamil olmayacaq. Dünyanın necə yaranması ilə bağlı müxtəlif nəzəriyyələr var. Sirlə olduğu üçün də həyat bu qədər maraqlıdır. Biz bilmirik ki, başgiriyyətin sonu nə zaman gələcək. Amma bu maraqlı məqamdır ki, dünya genişdir, böyükdür. Həyat mürəkkəbdir, ədəbiyyat da bu mürəkkəbliyin inikasidir. Təsəvvür edin, alimlər hesablayıblar ki, bu gün qəzetlərin bir sahifəsindəki informasiya yükü XVII əsrdə orta statistik insanın ömrü boyu yiyələndiyi biliyə bərabərdir. Bu gün bədii söz – kitab elektron vasitələrlə insanlara çatdırılır. Yəqin ki, bu proses uzun müddət davam edəcək və o yeni-yeni formalarda oxucuların görüşünə gələcək. Bunlar texniki məsələlərdir. Amma söz qalır. Hisslər – nifrət, sevgi, paxıllıq ilk insan yaranandan mövcuddur. Bu gün o hissələri insanlara çatdırın vasitələr dəyişib. Məsələn, biz televiziya baxırıq, mobil telefondan istifadə edirik, əvvəllər bunlar yox idi. Adı müqayisə apararaq. İndi Londona altı saata uçuş, yüz il bundan əvvəl bir necə aya, bəlkə, daha çox müddətdə ora çatıb bilədik. Hədəf eynidir, amma vasitələr dəyişib. Ədəbiyyatda da belədir. İstər-istəməz onun həyatla əlaqəli olmasına insanın təsəvvürünə gəlir. Məsələn, Dostoyevskinin, Tolstoyun əsərlərini qısa məzmununu bugünkü oxucuya çatdırmaq üçün bütün detalları, ayrı-ayrı səhnələri atmaq lazım gəlir. Hər halda, bu, insanlarda bədii ədəbiyyata həvəsi öldürür, amma məni elə bir dövrün, nəslin nümayəndəsiyəm ki, mənim vaxtında kitab əlçatmaz olub, sevilib, daha yüksək dəyərləndirilib. Düşünürəm ki, bizim nəsil bu gün tutduğu mövqeyə məhz oxuduğu kitabların sayəsində gəlib çıxıb.

- Elektron və səsli kitablara mənasibətiniz necədir?
- Səsli kitablardan eləcə də xoşlamıram. Elektron variantda kitablardan daha çox səfərlər zamanı oxuyuram. Daha çox belə demək mümkünsə, ənənəvi kitablardan sevirəm. Qoxusu, qalın kitablarda vərəqlərin çətin açılması məni cəlb edir. Bəzən işdə çox yorulanda Sabirin “Hophopnoma”-sini də açıb, hansısa şeiri ucadan oxuyuram.

Ümumiyyətlə, mənə, kitab təkcə göz yaddaşına hopmur. Əgər orada təsvir olunan hissələr sənənin üçün keçirsə, onları özününküldə bilirənsə, deməli, o əsər uğurludur. Adətən bu, şeirdə olur. Əvvəlcə sözlər göz yaddaşına, sonra düşüncəyə keçir. Orada təsvir olunanlar nə vaxtsa həyatında baş verib, bunu xatırlayırsan, yox, olmayıbsa, onu təsəvvüründə yaşayırsan. Yəni həmin şeirin qəbul olunmasında əksər duyğu üzvləri iştirak edir. Əli Kərimin şeirində belə bir bənd var:

Nə xoşbəxt imişəm bir zaman, Allah, Xəbərini olmayıb bu saadətən.

Nə xoşbəxt imişəm, nə xoşbəxt, xoşbəxt! Bu gün mən eşitdim dünən həsrətdən.

İlk baxışdan, şeir sözlərin yanaşı düzümüdü. Amma onları yanaşı necə düzürsən? Sözlər necə obrazlaşır? Şeirin insanın içindən gəlməlidir, insanın hissləriylə bağlı olmalıdır.

Yazılarını da, şeirlərini də bəyənləyirəm. Şəhriyar del Geraninin şeirlər kitabı çox xoşuma gəldi. Onun “*Sən axı bilmirsən Hardan biləsən İt kimi darıxmaq nə təhər olur*” misraları yaddaşında ilişib qalıb... Bizim nasirlərdən Kamal Abdulları çox qiymətləndirirəm. Mənim sevdiyim yazıçılar var. He-

Zaman dəyişir və yeni nəsil onunlara daha asan ayaqlaşır. Məsələn, bu gün baxırsan ki, 5-6 yaşlı uşaq mobil telefonun proqramına asanlıqla daxil olub istədiyi oyunu seçir. Bəlkə də, yaşlı adam bunu edə bilməz. Zamanla yeni texnologiyalar yaranır. Elm bəşərin inkişafında daha əhəmiyyətli yer tutmağa başlayır. Vaxtilə ərazisi böyük, əhalisi çox olan ölkələr zəngin hesab olunurdu.

alan insanlar mühüm rol oynayırlar, əsas yük onların çiyinlərindədir. Belə bir məqamda təhsilin xüsusi rolu var. Təhsil olmayan, elmə barmaqarası baxan xalqın gələcəyi yoxdur. O mütləq böyük xalqların içində azalmalıdır. Bu gün dünyada birmənalı qaydada elmin dili ingilis dilidir. Dünyada çap olunan elmi ədəbiyyatın əksəriyyəti ingilis dilindədir.

bizim ölkədə baş tutur. Bu, Azərbaycan göstərilən böyük etimad göstəricisidir. Amma təbiidir ki, mövcud iqtisamətdə məsələlər reallaşmağa başlayanda müəyyən problemlər üzə çıxır. Bilirsiniz ki, belə tədbirlərə hazırlıq üçün normalda 5-7 yeddi il vaxt ayrılır. Azərbaycan iki ildən də az müddətdə bu işi gördü.

Avropa Oyunlarının Azərbaycan üçün daxili ictimai-sosial təsirləri var. Amma biz daha çox məsələnin siyasi tərəfləri üzərində dayanırıq. Ölkəmiz üçün belə ciddi məqamda xarici qüvvələr bizə qarşı hücum keçirlər. Çox ciddi problemlərimiz var. Onlardan ən mühümü torpaqlarımızın iyirmi faizinin işğal altında

qalmışdır. Bir milyondan çox qaçqınımız var. Dünyanın əksər ölkələri də belə düşünürlər ki, əgər I Avropa Oyunları uğurda dayanırsa, Azərbaycan xalqının qonşularla dostcasına yaşamaq qabiliyyəti, tolerantlığı dünyaya bir daha bəyan olunaçaq və bu, həmin problemlərin hələ mənfi təsir göstərəcək.

yeni tamaşa varsa, onun premiyasında iştirak etmədən tam yaşamaq mümkün deyil. Əlbəttə, Bakıya gələndən sonra - 80-90-cı illərdə bu vərdiş bir qədər kəskinləşib, Bizdə premyeralarda Moskva qədər qəzet deyildi. Amma imkanım, əsərdə vaxtım olanda yeni tamaşalara baxmağı vacib sayıram. Sualınıza gəlincə, dəvətnamə də olur, bilet də.

- **Bəlkə də, Mətbuat Şurasının rəhbərinə belə bir sual ünvanlanmaq bir qədər qeyri-peşak görünəcək. Amma yenə də bilmək istədim, gündə orta hesabla neçə qəzet və sayt izləyirsiniz?**

- Kompüterim və telefonum daim açıq olur. Azərbaycanda, demək olar ki, gündəlik qırxadək qəzet çıxır. İşə gələn kimi o qəzetlər stolulmuş üstündə olur. Amma həttə onları vərəqləməmişdən əvvəl də bilirəm ki, orada təxminən hansı yazılar var. Çünki gün ərzində, həttə gecə yatmadan əvvəl də həmin qəzetlərin saytlarına nəzər salıram, xəbər portallarını mütləq izləyirəm, sosial şəbəkələrə baxıram. Artıq mətbuatda mizan-tərəzi dəyişir. Yerdəyişmə müşahidə olunur - klassik jurnalistika artq yerini onlayn jurnalistikaya verir. Bütün dünyada belədir. Əvvəlcə sosial şəbəkələrdə qaldırılan problem gündəmə çevrilir, bir müddət sonra, həttə bəzən elə həmin aşxam aparıcı KİV-in əsas xəbərlərinə çevrilir.

Bir müddət əvvəl “KİV” deyəndə qəzetləri nəzərdə tuturdular, XX əsrin 20-ci illərində radio yaranıb və dedilər ki, qəzetlər gündəmdən çıxacaq, belə olmadı. 50-ci illərdə televiziya meydana çıxdı, onda yenə söylədilər ki, qəzetlərin sonu çatıb, amma bu da olmadı, bu gün də internet jurnalistikası yaranıb. Amma o da klassik jurnalistika ilə nə qədər mübarizə aparsa da, onu sıradan çıxara, əhəmiyyətini azalda bilmir. Çünki onların missiyalarını fərqlidir. Məsələn, klassik jurnalistika - televiziya, qəzetlər, radio və agentliklər müvafiq qaynaqlardan məlumatları toplayıb, nüfuzlu insanların mövcudluğunu təsəvvürə gətirə bilmirəm. Bizim nəsil daha çox futbola üstünlük verirdi. Həttə demək olar, futbola prinsiplər gözlənilir - terrorizmin, narkotiklərin, zorakılığın, insan alveri və pornoqrafik materialların təbliği yolverilməzdir. Bundan kənarda internet jurnalistikası və sosial şəbəkələr tam azaddır. Onlar da bundan istifadə edərək, klassik jurnalistikaya bəzən çox böyük zərbələr vurur. Bu gün demək olar ki, ictimai fikri əsasən onlayn jurnalistikada formalaşır, sonra klassik jurnalistikaya keçir. Mövcud durumda bərabər mübarizə şansları əldə etmək üçün qəzetlər də öz xəbər portallarını və ya elektron versiyalarını yaratdılar. Amma müşahidələr onu da göstərir ki, təcridən ənənəvi jurnalistika öz yerini onlayn jurnalistikaya verəcək. Proseslər ona gedir.

Rəbiqə NAZİMQIZI

müsaibə

“Günorta kitabı əlimə aldım ki, vərəqləyəm, bir də baxdım hava qaralıb”

“Aydın Yol” qəzetinin suallarını mətbuat şurasının sədri Əflatun Amaşov cavablandırır

Misalla qayıdaq. X o ş - baxtlik d u y - ğ u s u - ğ u n s a n ö z ü n ü d ə r k e d o n d ə n o l u r . Y ə n i h ə r k ə s h a n s ı s a m ə q a m d a ö z ü n ü x o ş b ə x t s a y ı r . Ə s l i n d ə , x o ş b ə x t l i k h i s s i , b ə l k ə d ə , ç o x k i ç i k , ç ü z i m ə s ə l ə l ə r l ə b ə ğ l i d i r . N ə y i n s ə q i y m ə t i n i o n u i t r ə n d ə n s o n r a b i l i r s ə n . Ş a ı r ı n b u ş e i r d ə u s t a ğ ı o n d a n ı b a r ə d i r k i , o , h ə s r ə t i “ d i n d i r i r ” , h ə s r ə t i o n a b i r z a m a n l a r n ə q ə d ə r x o ş b ə x t o l d u ğ u n u a n l a d ı r .

Ümumiyyətlə, şeiri çox sevirəm. Xüsusən Ramiz Rövşəni, Sabir Rüstəmxanlı, Vaqif Cəbrayılzadəni, Zakir Fəxrini ləzzətlə oxuyuram. Gənclərin də yaradıcılığını izləyirəm. Seymur Baycanın, Qan Turalıncan kitablarını oxumuşam. Qismətlin

sab edirəm ki, hər bir insan bədii ədəbiyyatı mütləq etməlidir. Yalnız texniki fənlərlə məşğul olan, bədii ədəbiyyat oxumayan adam bir qədər quru görünə bilər. Məsələn, hamımız bilir ki, iki üstəgəl iki dörd edir. Amma ikinin üstəgəl iki gəlib beş almaq üçün ədəbiyyatın inkişafında rolu ilə bağlı əsər oxudum. Orada deyirdi ki, əgər üç nəslin arasında əlaqələr kəsilsə, onların bərpası üçün yüz il vaxt tələb olunur. Təsəvvür edin ki, sovet dönməsi bitdi, 80-ci illərin sonunda böyük bir mərhələ başa çatdı, mitinqlər başladı. O mitinqlərdə bütün yaş təbəqələrindən olan insanlar, o cümlədən tələbə və şagirdlər iştirak edirdi. Sonra əhalinin yerdəyişməsi oldu, bəzi müəllimlər Azərbaycanı tərk etdilər. Bütün bunlar cəmiyyətə təsirini göstərdi. Həmin vaxt təhsil-istəməz cəmiyyətdə fikirlər bədii formada ifadə olunurdu. Senzura vardı. Gertsenin bir sözü var, senzura nə qədər güclü olursa, həmin dövrdə bir o qədər güclü ədəbiyyat yaranır. Hazırda bizim cəmiyyət kitab oxumur. Burası da var ki, həmişə yeni nəsil özündən əvvəlkinə bəyənir. Üç yüz il əvvəl Abbas Tufarqanlı da bu barədə yazıb:

Ay ağalar, bir zamana gəlibdir, Ala qarğa şux tərli bəyənəmz. Oğullar atanı, qızlar ananı, Gəlinlər də qaynananı bəyənəmz.

Sonra iqtisadiyyatı və ordusu güclü olan ölkələr varlı dövlətlər hesab olunmağa başladılar. İndi isə o ölkə güclü ölkə sayılır ki, onun zəngin informasiya resursları olsun. Məsələn, ABŞ dünyanı inkişafında daha əhəmiyyətli yer tutmağa başlayır. Vaxtilə ərazisi böyük, əhalisi çox olan ölkələr zəngin hesab olunurdu. Sonra iqtisadiyyatı və ordusu güclü olan ölkələr varlı dövlətlər hesab olunmağa başladı. İndi isə o ölkə güclü ölkə sayılır ki, onun zəngin informasiya resursları olsun.

Konfranslar, simpoziumlar bu dildə aparılır. Biz inkişaf etmək istəyirik - özümüzmə məxsus xüsusiyyətləri saxlamaq şərti ilə - xarici dilləri, o cümlədən, ingilis dilini mənimsəməliyik. Bunun üçün də kifayət qədər resurslarımız var. Azərbaycan Prezidentinin sərəncamı ilə minlərlə tələbə Avropanın, Amerikanın, Asiyanın yüksək reytingli universitetlərində təhsil almağa göndərilib. Onlardan yeni hissəsi vətənə dönmür. Bu iqtisamətdə dövlət tərəfindən vacib addımlar atılmaqdadır. Hesab edirəm ki, yaradılan səmərəli imkanlardan istifadə etmək hamımızın borcudur.

- **Tezliklə Azərbaycanda I Avropa Oyunları keçiriləcək. Bu oyunların Azərbaycan cəmiyyətinin həyatındakı rolu barədə nə düşünürsünüz?**
- Azərbaycanda keçiriləcək I Avropa Oyunları ilə bağlı ciddi müzakirələr gedir və bu iqtisamətdə fikirlərimi mən də müxtəlif yerlərdə, o cümlədən KİV-də bildirmişəm. Həttə yazı da yazmışdım. Bir məsələni qeyd edirəm: bu oyunların keçirilməsi ilə bağlı qərar verildikdən sonra Azərbaycanın bu qədər böyük etimadın göstərilməyi çox adamın ağılından da keçməzdi. Elə oyunların Bakıda keçirilməsi qətləşmədən sonra da çoxları təəccübləndilər ki, necə olur, ilk Avropa oyununu İtaliyada, Fransada, İngiltərədə deyil,

“Zamanla yeni texnologiyalar yaranır. Elm bəşərin inkişafında daha əhəmiyyətli yer tutmağa başlayır. Vaxtilə ərazisi böyük, əhalisi çox olan ölkələr zəngin hesab olunurdu. Sonra iqtisadiyyatı və ordusu güclü olan ölkələr varlı dövlətlər hesab olunmağa başladı. İndi isə o ölkə güclü ölkə sayılır ki, onun zəngin informasiya resursları olsun. Məsələn, ABŞ dünyanı inkişafında daha əhəmiyyətli yer tutmağa başlayır. Vaxtilə ərazisi böyük, əhalisi çox olan ölkələr zəngin hesab olunurdu. Sonra iqtisadiyyatı və ordusu güclü olan ölkələr varlı dövlətlər hesab olunmağa başladı. İndi isə o ölkə güclü ölkə sayılır ki, onun zəngin informasiya resursları olsun.”

Belə bir məqamda, əlbəttə, mötəbər idman hadisəsinə qara yaxmaq, həmin ərəfədə müəyyən problemləri qabartmaq cəhdləri ölkəmizi nüfuzdan salmaq niyyətinə irəliləyir. Hesab edirəm ki, belə məsuliyyətli vaxtda üzərimizə düşən missiyamızı layiqincə yerinə yetirməliyik.

- **Maraqlıdır, özünü necə, bu oyunlarda iştirak edə bilərsiniz?**

- Əlbəttə, idman meydançalarından oyunları seyr edəyəm. Ümumən, indiki şəraitdə Azərbaycan, Avropa, Avropa Oyunları, qəzetlər, radio və agentliklər müvafiq qaynaqlardan məlumatları toplayıb, nüfuzlu insanların mövcudluğunu təsəvvürə gətirə bilmirəm. Bizim nəsil daha çox futbola üstünlük verirdi. Həttə demək olar, futbola prinsiplər gözlənilir - terrorizmin, narkotiklərin, zorakılığın, insan alveri və pornoqrafik materialların təbliği yolverilməzdir. Bundan kənarda internet jurnalistikası və sosial şəbəkələr tam azaddır. Onlar da bundan istifadə edərək, klassik jurnalistikaya bəzən çox böyük zərbələr vurur. Bu gün demək olar ki, ictimai fikri əsasən onlayn jurnalistikada formalaşır, sonra klassik jurnalistikaya keçir. Mövcud durumda bərabər mübarizə şansları əldə etmək üçün qəzetlər də öz xəbər portallarını və ya elektron versiyalarını yaratdılar. Amma müşahidələr onu da göstərir ki, təcridən ənənəvi jurnalistika öz yerini onlayn jurnalistikaya verəcək. Proseslər ona gedir.

- **Yeri gəlmişkən, Sizi tez-tez premyeralarda – tamaşalarda film təqdimatlarında görmək olur. Davət edilir, yoxsa özünüz gedirsiniz?**
- Moskvada təhsil alanda dostlarımla bütün premyeralarda iştirak edir, bütün yeni filmlərə baxırıdım. Biz beynəlmiləl yataqxanada qalırdıq. Bu da yeni filmlərdən daha tez xəbər tutmağımıza kömək edirdi. Açıqı, o zaman düşündürdüm ki,

Qədim vaxtlardan insanlar ayrı-ayrı bitkilərin xüsusiyyətlərinə bələd olmuş, onların köməyi ilə tutulduqları azarlardan xilas olmağa çalışmışlar.

İllər, əsrlər ötdükcə, xalq təbabəti ilə məşğul olan mütəxəssislər yetişdi və yazı mədəniyyəti ortaya çıxdıqdan sonra təbabətin təcrübələri qələmə alındı.

Müxtəlif müalicə üsullarına həsr edilmiş əsərlər yüzilliklər boyunca katib və xəttatlar tərəfindən köçürülür və kitabxanalarda saxlanılırdı.

Təbabət sahəsində yazılmış risalələr digər xalqların dillərinə tərcümə edilir və beləliklə, təbabət barədəki biliklər zənginləşirdi.

Orta əsrlərdə təbabətə aid çoxsaylı dəyərli əsərlər yazılıb.

Onlar ayrı-ayrı xəstəliklər, onların əlamətləri və müalicə üsulları, insan bədəninin xüsusiyyətləri, dərmanlar, ədviyyələr, sürtmə məlhəmləri, otlar, meyvələr, təbiblərə verilən məsləhətlərdən ibarət idi.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda elmin müxtəlif sahələrini əhatə edən əlyazmalar arasında təbabətə həsr edilmiş çoxlu sayda abidələr qorunub saxlanılır.

Onların arasında Zeynəddin bin Əbu İbrahim İsmail ibn Həsən ibn Əhməd ibn Məhəmməd Əl-Hüseyni Əl-Qorqaninin "Xəfi-əlayi" ("Xəstəliklər və onların müalicəsinin müxtəsər şərh") əsəri xüsusi yer tutur. Qeyd etmək lazımdır ki, Qorqani öz vaxtının tanınmış və müdrik şəxsiyyətlərindən olub. Mənbələrin verdiyi çoxsaylı məlumatlara görə, olduqca savadlı və dərin elmi biliyə malik olan Zeynəddin Əl-Qorqani ərəb və fars dillərini mükəmməl bilib, dünyanın bir çox alim və təbiblərinin əsərləri ilə yaxından tanış olub.

Tibbi dərindən bilən Qorqani dərmanlar hazırlayıb, xəstələri müalicə edirdi.

Müasir tibb elminin yüksək səviyyədə inkişaf etdiyi bir zamanda xəstəliklərin təbii bitkilərlə müalicəsinə xüsusi diqqət yetirilir.

Belə bir zamanda "Xəfi-əlayi" kimi əlyazmaların əsaslı öyrənilməsinə ehtiyac artır.

Odur ki, qədim və zəngin keçmiş olan tibb tarixini öyrənilib, gələcək nəsillərə çatdırmaq bizim müqəddəs borcumuzdur.

Zeynəddin ƏL-QORQANI

(Əvvəli ötən sayımızda)

Yüksək qızdırma zamanı dördüncü gün böhran baş verə bilər. Dördüncü gün altıncı və yeddinci günlər baş verəcək böhranın xəbərverən günü də ola bilər.

Xəbərverən gün özünü pis əlamətlərlə büruzə verərsə, böhran altıncı, yaxşı əlamətlərlə meydana çıxarsa, yeddinci gün baş verə bilər.

Yeddinci gün baş verən böhran yüngül ötürür, altıncı günün böhranı isə əzab-əziyyətli olur.

Xəstəliyin beşinci günü on birinci günün böhranından, eləcə də, dördüncü gün altıncı və yeddinci günün böhranından xəbər verir.

Səkkizinci gün on üçüncü günün böhranından xəbər verir.

Ən güclü böhran yeddinci gün baş verən böhrandır.

On beşinci gün baş verən böhran pis böhrandır.

On altıncı günün böhranı səkkizinci günün böhranı kimi, on yeddinci günün böhranı isə doqquzuncu günün böhranı kimi keçir.

Doqquzuncu gün iyirmi birinci gün baş verəcək böhranın xəbərverən günüdür.

On səkkizinci gün böhran nadir hallarda baş verir və bu "yaxşı böhran" adlanır.

On doqquzuncu günün böhranı "pis böhran" adlanır.

İyirminci gün böhran günüdür.

On dördüncü gündən sonrakı günlərdə baş verən böhranlar güclü olmur.

İyirmi birinci və iyirmi ikinci günlər böhran günləri deyil.

İyirmi dördüncü gün böhran günüdür.

İyirminci gündən sonra baş verən böhranlar güclü olmur.

İyirmi beşinci və iyirmi altıncı günlər böhran günləri deyil.

İyirmi yeddinci gün böhran günüdür.

İyirmi dördüncü gündən sonra baş verən böhranlar zəifləyir.

İyirmi səkkiz, iyirmi doqquz, otuz iki, otuz üç, otuz beş, otuz altı, otuz səkkiz, otuz doqquzuncu günlər böhran günləri deyil.

Otuz, otuz bir, otuz dörd, otuz yeddi və qırxıncı günlər böhran günləridir.

Xəfi-əlayi

(Xəstəliklər və onların müalicəsinin müxtəsər şərh)

Bundan sonra baş verən hər bir böhran zəif olur. Bunun haqqında artıq deyilmişdir.

Tam və yaxşı böhran günləri xəstəliyin dördüncü, yeddinci, on dördüncü, iyirminci, iyirmi birinci, iyirmi dördüncü, iyirmi yeddinci, otuz birinci, otuz dördüncü, otuz yeddinci və qırxıncı günlər baş verir. Onların sayı on birdir.

Xəstəliyin üçüncü, beşinci, doqquzuncu, on birinci, on üçüncü və on yeddinci günlərində böhran gah baş verir, gah da baş vermir. Bu günlərin sayı altıdır.

Xəstəliyin altıncı, səkkizinci, onuncu, on ikinci, on beşinci, on altıncı, on səkkizinci və on doqquzuncu günləri çətin böhran günləridir. Bunlar çox ağır keçir və təhlükəli sonluqla nəticələnə bilər.

Xəstəliyin iyirmi ikinci, iyirmi üçüncü, iyirmi beşinci, iyirmi altıncı, iyirmi səkkizinci və otuz doqquzuncu günləri də böhran günləri sayılır. Onların sayı on üçdür.

Bütün günlərin sayı otuz səkkizdir. Birinci və ikinci böhran günlərini də buraya əlavə etsək, qırx gün alınır.

İkinci fəslin dördüncü babı sağlamlığın əlamətlərini öyrənmək haqqındadır

Xəstəlik zamanı xəstə asanlıqla və tez bir zamanda xəstəlikdən qurtularsa, yataqda yatmazsa və öz gücü ilə sağalarsa, bütün bunlar orqanizmin qüvvəsinin və sağlamlığın əlamətləridir.

Yatarkən bədən düzgün şəkildə olmalı, xəstənin nəfəs alması təbii olmalı, nəbzi isə aydın duyulmalıdır. Bunlar da sağlamlığın göstəricisidir.

Xəstəliyin tənzimlənməsi və şiddətlənməsi yaxşı əlamətdir, orqanizmin gücünə və sağlamlığına dəlalət edir.

Gecə yatıb səhər sübhədən rahat oyanmaq həm sağlam bədənin həm də sağlam beyinin əlamətləridir.

Sifət rənginin dəyişməməsi və sağlamlığa dəlalət edən digər əlamətlər xəstəliyin yüngüllüyünə işarətdir.

Bağırsaqda şiş əmələ gələn zaman bütün bədəndə yüngülvəri qızdırma müşahidə olunarsa, bu, xəbərverici əlamət sayılır, çünki həmin şişdən xəbər verir.

Uzun sürən ağır qızdırma zamanı baş verən ağır böhran damarların üfunətdən pak olmasının əlamətidir.

Səfralı qızdırma zamanı dodaq nahiyəsindəki sızanaqlar yaxşı əlamətdir.

İsti qızdırma zamanı böhran günlərindəki qanaxma, qusma, ishal, sidik ifrazı və tərləmə sağalmağın əlamətidir.

Bütün xəstəliklər zamanı iştahanın pozulmaması mədənin və qaraciyərin sağlamlığının əlamətidir.

İkinci fəslin beşinci babı bir xəstəliyin nəticəsində digər bir xəstəliyin keçib getməsi haqqındadır

Allah göstərməsin, isti qızdırmadan qulaq kar olsa, səfralı ishal dayanar.

Lakin elə hallar da olur ki, səfralı ishal qulağı kar edir, ishal da dayanmur. Səfranın zərəri çoxdur.

Bədən boşluqlarına su yığılma xəstəliyi zamanı bəlgəmli və rütubətli ishal baş verərsə, həmin xəstəlik keçib gedər.

Qıcolmaya bəlgəm səbəb olarsa və qıcolma zamanı qızdırma baş verərsə, bəlgəmli maddələrin hərərəti keçər və qıcolma aradan qalxar.

Dörd gündən bir baş verən qızdırma zamanı ürəkgetmə baş verərsə, qızdırma aradan qalxar.

Boğaz və dilin ətrafında kiçik şişlər əmələ gələrsə, bu, sağlamanın əlaməti sayılır və bununla da öskürək yox olur.

Bədən üzvlərinin hər hansı bir xəstəliyi, oynaq xəstəlikləri və damarların genişlənməsi zamanı maddələr yerini dəyişərsə, xəstəliklər aradan qalxar.

Dolğunluq səbəbindən hıçqırma yaranan zaman asqırma baş verərsə, hıçqırma dayanar.

İkinci fəslin altıncı babı insan bədəninə baş verə biləcək xəstəliklərdən xəbər verən hallar haqqındadır

Gözdə və üzdə qıcolma halları yaranarsa, üz iflici baş verər.

Qıcolma bədənin başqa üzvlərində baş verərsə, gözdə və üzdə qızartı, həyəcanlanma halları əmələ gələrsə, qızdırma və ya beyin qişasının iltihabı xəstəliyi baş verə bilər.

Səbəbsiz yerə davamlı narahatlıq, həyəcan və qarabasma kimi əlamətlər ürəkgetmə xəstəliyinin baş verəcəyinə işarətdir.

Hər tərəfi tor görmək iflic xəstəliyindən xəbər verir.

Güclü zökəm və soyuqdaymə vərəm və sətəlcəm xəstəliyindən xəbər verir.

Ayaqda hədsiz tərləmə dolğunluq xəstəliyinin əlamətidir, xıtların durulmasına və bədənin zəifləməsinə gətirib çıxara bilər.

Hədsiz pis qoxulu tərləmə yoxluxucu qızdırmanın əlamətidir.

Şəhvət hissənin azalması, bədənin zəifləməsi və əzginlik dolğunluq xəstəliyinin əlamətidir və başqa bir xəstəliyin yaramasına səbəb ola bilər.

Şəhvət hissənin azalması, bədənin zəifləməsi və qarında yelin əmələ gəlməsi sancı xəstəliyinin əlamətidir.

Adət etdiyindən daha çox təm yemək soyuq, pis məzəcin əlamətidir.

Turş taamlara meyl etmək mədədə səfra və qatı maddələrin yaranmasının əlamətidir.

Gözün qızarması, üz rənginin qaralması, nəfəsin daralması, yorğun və əzgin səs cüzam xəstəliyinin əlamətləridir.

Böyük irinli yaralarla müşahidə olunan cüzam xəstəliyi zamanı xəstə daha çox iztirab çəkir.

Bədənin hər yerində görünən ağ dəmrov ekzemaya (dəri xəstəliyi) gətirib çıxarar.

Sağlam adamda baş verən fasiləz ürək döyüntüləri və təngənəfəslik ölümə gətirib çıxara bilər.

Qara ciyərdəki ağırlıq və gərilmə belə və yanlara meyillənərsə, bu, sarılıq xəstəliyi ilə nəticələnə bilər.

Göz qapaqlarının və əl-ayağın şişməsi qara ciyər zəifliyinin əlamətidir və bədən boşluqlarına su yığılması xəstəliyindən xəbər verir.

Bədən ağırlıq və gərilmə ağrı yaranan yandırıcı ishala gətirib çıxarır.

Nazik bağırsaqda yandırıcı baş verməsi təhlükəlidir, çünki bu zaman sidik kisəsində yara əmələ gələr, qışınma baş verər və bu da babasil xəstəliyi ilə nəticələnə bilər.

(Ardı gələn sayımızda)

Tərcümə edən:
Zemfira MƏMMƏDOVA

Sözə, bədii mətnlərə tarixin bütün dövrlərində ehtiyac olub. Söz – zamanın biləyindən yapışan, onun nəbzini yoxlayan bir təbib olub həmişə. Gərdisin əli hər yerdən üzüləndə, dünya qələmin gücünə, bədii sözə söykənib. Bunu zaman-zaman sınaqlardan keçən ədəbiyyatımız da təsdiqləyir. Təəssüf ki, yazılan gözəl əsərlərlə yanaşı, bu günün mənzərəsi fonunda yaşanan xaos bir söz bumuna da şahid oluruq. Bu, əsl sözə qiymət verən oxucularda bir xəyal qırığı yaradır. Ədəbi mühitdə yaşananlar, məsələn, yaşından, təcrübəsindən, istedadından asılı olmayaraq, romançılığa aludə olmağın bu gün bir dəb halını alması, nəticədə sözün urvatdan düşməsi ədəbiyyatsevərləri məyus edir. Belə də ədəblərimizin tarixin dolanbaclarından keçib gəlmiş əsərlərinə bir daha üz tutmağa dərin ehtiyac duyulur. Bu baxımdan, sənətkarlarımızın əsərlərindən örnəklər verməyi planlaşdırmışıq. Azərbaycan ədəbiyyatının dəyərli şairlərindən olan Eldar Baxışın şeirləri ilə mis-siyamızı davam etdiririk.

“Ocaq” kitabının müəllifi Zori Balayana məktub

*O nədir yazmısan, Zori Balayan,
Kür-Araz deyirsən-kəkələyirsən.
Xırda budaqların üstə oturub,
Böyük budaqları silkələyirsən.*

*Böyük budaqların böyük qolu var,
O qolun önündə qol dura bilməz.
Atandan, dədəndən, babandan soruş,
Hər adam hər daşı qaldıra bilməz.*

*Daş daşa söykənib, qaya qayaya,
Söz şeirə bu daşdan, qayadan gəlir,
Azar var, adamın öz azarını,
Azar var, toxumdan, mayadan gəlir.*

*Tamam unutmusan vaxtı, zamanı
Bir də görmüsən ki, iş işdən keçib.
Bu azar tək sənə azarın deyil,
Bu azar hampadan, keşişdən keçib.*

*Nə isə,
Sənə bir qarmaq atıblar,
Nə isə
Sənə bir yanaşan olub,
Yazıq Araz çayı nə vaxtdan axı,
Erməni dilində danışan olub.*

*Suyun su dili var, adamın adam,
Tənək yaranıb ki, qora yaranıb.
Adamın ki dili, suyun dilindən,
Küləyin dilindən sonra yaranıb.*

*Hələ biz doğulub dil açmamışdan,
Ayaq açmamışdan, qol açmamışdan,
Xetlər dənizlərə, Hunlar dağlara,
Şumerlər düzlərə yol açmamışdan.*

*Ağaclar küləklə danışdırlar,
Arılar çiçəklə danışdırlar,
Durnalar lələklə danışdırlar,
Qartallar fələklə danışdırlar...*

*...O nədir yazmısan, Zori Balayan,
Kür-Araz deyirsən-kəkələyirsən.
Xırda budaqların üstə oturub,
Böyük budaqları silkələyirsən.*

*Böyük budaqları silkələməklə
Könlün istəyəni ala bilməzsən.
Bircə qanadımı bircə çöpümü,
Bircə yarpağımı sala bilməzsən.*

Eldar BAXIŞ

Sənin ürəyinə bir ovuc torpaq, Mənim ürəyimə dünya yerləşir

*Böyüyün dünyada böyük dərdi var,
Xırda gərək dura xırda yerində.
Dəniz gərək dura dəniz yerində,
Ada gərək dura ada yerində.*

*Dəniz qala-qala dənizliyində,
Adalar döyməyə döşünə gərək.
Heç vaxt qarışmaya xırda budaqlar
Böyük budaqların işinə gərək.
Böyük budaqların böyük işi var,
Bu dünya bu saat od içindədi,
Silah düzəldirlər silah dalınca,
Azot içindədi, yod içindədi.*

*Bu dünya bu saat hər həftəsinin,
Gününi, ayının dərini çəkir,
Kökünün, soyunun dərini çəkir,
Qışının, yayının dərini çəkir,
Otunun, suyunun dərini çəkir...
Dünya nə haydadı, sən nə haydasan,
A köhnə palazı sırtıyan oğlan.
İrəvan dilində xoruzlanırsan,
Moskva dilində zarıyan oğlan.*

*Havayı axıtma göz yaşlarını,
Yaş görənlər yaşını tanıyır.
Moskva min ilin Moskvasıdır,
Səni də, məni də yaxşı tanıyır.*

*Sən Zori Balayan,
Mən Eldar Baxış,
Baxıram eləcə zoğallayırsan,
Keşiş zurna çalır, sən də keşişin,
Qara zurnasını sığallayırsan,*

*Sığalla, sığalla-qara zurnalar,
Yastı balabanlar yatır sığala.
Deyəsən, bir azca qolun ağrıdı,
Allahın altında kərə yağ ola.*

*Günah məndədi ki,
“Kiçiyim”-deyib,
Durub oynayıram
hər havana mən,
Sevan söyləyirəm Göyçə gölüna,
Yerevan deyirəm İrəvana mən.*

*Qaxdan İrəvana,
Qaxdan Qafana
Fındıq göndərirəm,
qoz göndərirəm.*

*Mənim kəndlərim var odun yandırır,
Sənin kəndlərinə qaz göndərirəm.*

*Hələ yüzdən biri, mindən biridi
Bu mənim dərdimin, mənim sərimin,
Samvel Azərbaycan xalq şairidir,
Ancaq adı yoxdu Əli Kərimin.*

*Bax bir ürəyimin genişliyinə,
De kimə lazımdı bu haray-həşir?..
Sənin ürəyinə bir ovuc torpaq,
Mənim ürəyimə dünya yerləşir.*

*O nədir yazmısan Zori Balayan,
“Bala” da bizimdi.
“zor” da bizimdi.
Ölmək istəyirsən gəl Qarabağa,
Kəfən də bizimdir, gor da bizimdir.*

*Ordan apararam öz kəndimizə,
Tutub apararam göyə çıxasan,
Ancaq qorxuram ki, gedəsən ora
Mənim kəndimə də yiyə çıxasan.*

Vaxt

*Bir də baxırsan ki, göyün üzündə
ayın yarısı var, yarısı yoxdu...
... Kəndimizə getdim, qocalar gördüm,
kişisi yaşayır, qapısı yoxdu, -
bu vaxtdan nə desən gözləmək olar.*

*Uşaqlar gördüm ki, indi hamısı
olub ev yiyəsi, eşik yiyəsi.
İkəmmi,
üçəmmi, deyə bilmərəm,
doğub Həsigin qaşqa diyəsi, -
bu vaxtdan nə desən gözləmək olar.*

*Həsinin özü də gördüm ki, elə
Gəlib üç-dörd uşaq atası olub.
Ətə-qana dolub bizim Süleyman,
ortası bir palıd ortası olub, -
bu vaxtdan nə desən gözləmək olar.*

*Bu vaxtdan nə desən gözləmək olar,
dünyanın çarxını döndərə bilər,
İstəsə cənnətin mələklərini
yığıb cəhənnəmə göndərə bilər.*

Məhəmməd Hadiyə

1.

*Qərib nar əkər, nar əkər,
Narı nar olmaz, nar olmaz.
Qərib deyər: qərib qızdan
Mənə yar olmaz - yar olmaz:*

*Sünbülü qıçada qalar,
Buğdası puçada qalar,
Alması taxçada qalar,
qalar, saralmaz-saralmaz.*

2.

*Tək dedilər - təklədilər,
qanına yeriklədilər.
sonra da dərini alıb
dağa-daşa yüklədilər,
çəkə bilmədi-bilmədi.*

*Əsim-əsimcə əsdlər,
öldürməyə tələsdilər,
günün günorta çağında
ağacı elə kəsdilər, -
kölgə bilmədi-bilmədi.*

*Xallandı gül - butasında.
nər qarınında -qartasında.
bir şairi öldürdülər
bir ölkənin ortasında, -
ölkə bilmədi-bilmədi.*

Volfhanq BORHERT
(Almaniya)

1921 -ci ildə Hamburqda doğulan və cəmi 26 il ömür sürən yazıçı Volfhanq Borhert ədəbi yaradıcılığa Gölderlin və Rilkenin təsiri ilə yazdığı, Hamburq qəzetlərində dərc etdiyi şeirlərlə başlayıb. Faşizm illərində Borhert siyasi cəhətdən şübhəli şəxs kimi gestapoya çağırılır, 18 yaşında ilk dəfə həbs olunur. 1941-ci ilin dekabrında Şərq cəbhəsində, Moskva ətrafındakı döyüşlərdə yaralanır. 1942-ci ilin mayında yenidən həbs edilən yazıçıya güllələnmə cəzası kəsilir; yüz gün təkadamlıq kamerada oturub güllələnməyə amı gözləyir. Sonra onu azad edib günahını yuması üçün ön cəbhəyə yollayırlar. 1943-cü ildə həkimlər Borherti hərbi xidmətdən azad etsələr də, növbəti istintaqdan sonra məhkəmə ona doqquz aylıq həbs cəzası kəsib, günahını yuması üçün təzədən ön cəbhəyə göndərir. 1945-ci ilin aprelində o, fransızlara əsir düşür, lakin əsirlikdən qaça bilir və tüstülənən alman şəhərlərinin xarabalığı ilə piyada uzun bir yol keçərək mayın 10-da nəhayət ki, evlərinə gəlib çıxır. Qalan ömrünü xəstəxanada keçirən Borhertin 1947-ci ilin aprelində ilk hekayələr toplusu çapdan çıxır. Həmin ilin noyabrında nəşr edilən ikinci kitabını görmək isə yazıçıya qismət olmur...

ÇÖRƏK

(iki hekayə)

Qadın qəfildən ayıldı, amma nə səbəbdən oyandığını dərhal anlamadı. Gecə saat üçün yarisına az qalmışdı. Bu vaxt kimsə mətbəxdə stula ilişdi. Qadın astaca qulaq kəsilib, sonra əlini qonşu çarpayıya uzatdı; çarpayı boş idi. Hə-ə, yəqin elə ona görə otağa qeyri-adi səssizlik çökmüşdü: kişinin xırıltısı gəlmirdi.

Qadın yataqdan qalxıb qaranlıqda əlhavasına mətbəxə keçdi. Qarşılaşdılar. Əqrəblər düppəddüz saat üçün yarisını göstərirdi. Şkafın böyründə nəyə ağarırdı. İşığı yandırdı. İndi onlar alt köynəyində üz-üzə dayanmışdılar. Gecə yarisı. Saat üçün yarisında. Mətbəxdə.

Gözü çörəkqabına sataşanda qadın o saat yəqin elədi ki, kişi özünə çörək kəsib. Hələ bıçaq da çörəkqabının yanında idi, örtüyün üstündə isə qırıntılar vardı. Yatmadan qabaq qadın örtüyü həmişə çırpardı, ancaq indi onun üstündə qırıntılar vardı, bıçaq da ordaydı. Qadın gözlərini yayındırmağa çalışdı və hiss elədi ki, soyuq onun qıçları boyunca yavaş-yavaş yuxarı dırmaşır. Bu zaman kişi ətrafa boylana-boylana:

- Səs gəldi, elə bildim burda kimsə var, - dedi.

- Mən də səs-küy eşitdim, - qadın cavab verdi və gecə vaxtı alt köynəyində dayanmış kişinin xeyli ahul göründüyünün fərqi vardı; altmış üç yaşlı kişiye indi öz yaşından heç cür az verməzdin. Halbuki gündüzlər kifayət qədər cavan görünürdü.

Kişi də özlüyündə fikirləşdi ki, arvad əməlli-başlı düşüb; hər halda, gecə köynəyində belə görünürdü. Hə-ə, arvad göz görəsi qocalmışdı. Amma bu görünüş aldadıcı da ola bilərdi, çünki adətən qadınlar gecələr saçlarını daradırlar, bu səbəbdən də çox vaxt yaşlarından qoca görünürlər.

- Heç olmasa, ayağına bir şey keçirəydin. Görmürsən yer necə soyuqdu? Bircə o qalmışdı ki, naxoşlayasan...

Qadın kişinin üzünə baxmadı, çünki onun yalanını çıxartmaq istəmirdi. Zarafat deyil, otuz doqquz ildə bir damın altında ömür çürüdürlər və indi bu kişi bu qadına yalan satırdı.

- Mənə elə gəldi ki, burda kimsə var, - kişi təkrar eləyib yenə məqsədsiz halda ətrafa göz gəzdirdi. - Qulağıma nəyə səs gəldi, dedim yəqin burda kimsə var.

- Mən də elə düşündüm. Amma boş şeydir, - qadın çörəkqabını yığıb örtüyü çırpdı.

- Hə, yəqin elə beləymiş, - kişi zorla mızıldandı və qadın başa düşdü ki, onun dadına çatmaq lazımdır.

- Gedək, - dedi, - gedək yataq. Küçənin səs-küyüdür, bənd olma. Döşəmə buz kimidir, yenə soyuqlayarsan ha.

- Hə, yəqin kimsə küçədə hayküy salıb, - kişi pəncərəyə baxdı. - Mən də elə bildim səs burdan gəlir.

Qadın işığı keçirmək üçün əlini düyməyə sarı uzadarkən düşündü: "İşığı mən elə bu dəqiqə söndürməliyəm, yoxsa birdən özümü saxlayammayıb çörəkqabına baxaram".

Və işığı söndürüb dedi: - Di yeri gedək. Səs küçədədir. Külək əsəndə həmişə damdakı navalçanı divara döyəcəyir. Yəqin navalçanın səsidir.

Yalın ayaqlarını soyuq döşəmədə sürüyə-sürüyə əlhavasına qarənliq dəhlizdən ötüb yataq otağına keçdilər. Kişi dilləndi:

- Bayırda küləkdir, bütün gecəni ara verməyib.

- Hə, bütün gecəni ara verməyib. Navalça da dınqıldaır, - yatağa uzanandan sonra qadın onun deyişini təsdiqlədi.

- Mən də elə bildim səs mətbəxdədir.

Kişi bu sözləri elə tələffüz etdi ki, guya artıq yuxulayırdı. Ancaq qadın səsin necə qeyri-təbii çıxdığını hiss etdi. Çünki kişi yalan danışırdı. Odur ki, yüngülcə əsnəyib:

- Soyuqdur, - dedi. - Mən yorğanın altına girəsi oldum. Gecən xeyrə qalsın.

- Xeyrə qarşı.

Otağa səssizlik çökdü. Xeyli vaxtdan sonra qadın hiss etdi ki, kişi yorğanın altında nəfəsini qısa-qısa nəyə çeynəyir. Çalışdı ki, kişi onun oyaq olduğunu duymasın.

Kişi də öz növbəsində elə yeknəsəq ahənglə gövsəyirdi ki, qadın qulaq asa-asa axırda həqiqətən yuxuya getdi.

Sabahı axşam kişi evə döndəndə qadın onun qabağına dörd dilim çörək qoydu; əvvəllər kişinin payına üç dilim düşərdi. Qadın lampanın yanından aralana-aralana dedi:

- Dördü də sənin payındır. Onsuz da mənə ağırlıq eləyir, yaxşı həzm eləmirəm. Artıq dilimi sən yəsən yaxşıdır.

Kişinin boşqab üzərinə nə sayaq əyildiyi qadının gözündən yayınmadı. O, qadına baxmırdı. Qadının isə bu zaman ona əməlli-başlı yazığı gəldi. Kişi başını dikəltmədən dilləndi:

- Belə yaramaz axı, sənə ikicə dilim qalır...

- Nolsun ki? Onsuz da yatar qarına mənə ziyandır.

Qadın təzədən masa arxasında oturana qədər bir müddət keçdi.

Qaş qaralanda

Qız boz rəngli hündür evin qarşısında ayaq saxlayıb mənalı tərzdə köks ötürdü. Oğlan başını qaldırıb qızın üzünə baxdı, ancaq toranlıqda sifətin yerində yalnız solğun bir çevrə gördü. Sonra qız dilləndi:

- Belə...

Açar topası qızın əlində boğuq bir səslə cingildədi. Bu zaman oğlan:

- Tanıdım, - dedi, - bura Katarinenştrasse küçəsidir, təşəkkür edirəm.

Qızın qalın şüşəli eynəyin arxasından baxan sönük, həlməşik gözləri oğlanın üzündəki açıq rəngli xala zillənmişdi.

- Yox, bura Katarinenştrasse deyil, bura - mən olan yerdi. Mən burda yaşayıram.

Açarlar yenə cingildədi və oğlan təəccüblə soruşdu:

- Katarinenştrasse deyil?

- Yox, - qız pıçıldadı.

- Onda mənim burda nə itim azıb ki? Mənə Katarinenştrasse lazımdır!

Oğlan bu sözləri çox ucadan söylədi, səsi yaman bərk çıxdı, qızın pıçılması isə güclü eşidildi:

- Mən burda, bu evdə yaşayıram. Və açarları cingildətdi.

Söz oğlana çatdı. Solğun çevrəyə tərəf bir-iki addım atıb düşündü ki, deyəsən qızın gözləri həqiqətən də xalis həlməşiyə bənəyir. Sonra onun çiyinlərindən yapışdı soruşdu:

- Sən burda yaşayırsan? Özü də tək?

- Hə... Tək... Əlbəttə tək...

Qız bu kəlmələri elə duruxa-duruxa dedi ki, özü öz səsinə tanımadı və bundan qorxdı. Otuz yeddi illik ömründə ilk dəfə idi ki, səsi bu cür qeyri-adi olmuşdu.

Oğlan əllərini qızın çiyinlərindən götürüb soruşdu:

- Bəs Katarinenştrasse hardadı?

- O tərəfdə, soldan ikinci küçə, - qız cavab verdi. İndi onun səsi yenə öz adı qaydasında idi.

- Soldan ikinci, - oğlan təkrar eləyib uzaqlaşdı.

Axşamın çənli toranlıq içindən qızın qulaqlarına bir "sağ ol" nidəsi çatdı, ancaq səs hardansa uzaqlardan gəlirdi. Küçənin o başına çatan oğlan geri qanrılib baxdı - boz ləkə aralıdan hələ də onu izləyirdi.

"Gözləri xalis həlməşiyə oxşayır, yaşı da qırıxdan kəm olmaz" - oğlan qımuşub Katarinenştrasseyə döndü.

Boz evin divarına düşən boz ləkə içini çəkib pıçıldadı: "Elə bildim nəyə istəyir. Mənə elə baxırdı ki, dedim yəqin Katarinenştrasse bəhanədir. Amma belə çıxır ki, heç mən də ona görə deyilməmiş".

Qızın səsi həmişəki kimi olmuşdu: otuz yeddi il ərzində necə idisə, o cür. Sönük, solğun gözləri eynəyin qalın şüşəsi arxasında akvarium balıqları kimi qayğısız-qayğısız üzürdülər. Yox, oğlana ondan heç nə lazım deyilmiş.

Sonra qarının qıfılını açdı. Bu vaxt açar topası təzədən səs saldı. Astadan. Lap astadan.

Tərcümə edən:
Mahir
N.QARAYEV

Osmanlı imperiyası. Bu çoxmillətli və çoxdini türk dövləti tarixin ən böyük imperiyalarından biri və bütün dünyada yaşayan türklərin qürur mənbəyidir. Dövlətin əsası 1299-cu ildə oğuzların Qayı boyundan olan Osman bəy tərəfindən qoyulub. Banisinin Osmanogulları Bəyliyi adlandırdığı dövlət, sonralar nəhəng imperiyaya çevrilib – dünya tarixinə, siyasətinə böyük təsir göstərib. Üç qitəyə yayıldığı illərdə ən qüdrətli dövrünü yaşayan Osmanlı imperiyası mahiyyətcə əsası Səlcuqlar tərəfindən qoyulan Türkiyə dövlətinin ikinci mərhələsi hesab olunur. Osmanlı sultanlarının həyatına nəzər salmaqda məqsədimiz bir türk imperiyasının yaranışı, mövcudluğu, dünya gücünə çevrilməsi kimi tarixi məqamları bir daha göz önünə gətirməkdir.

Hakimiyyətinin ilk illəri

I Bəyazid atası Sultan Muradın hakimiyyətə gəldiyi il (1360) anadan olmuşdu. Anası Gülcüçək Xatun böyük səylə oğlunun təlim-tərbiyəsiylə məşğul olur, onu gələcəyə – taxta çıxacağı günə hazırlayırdı. Şahzadənin uşaqlığı və yeniyetməliyi müəllimlərin, sərkərdələrin arasında keçirdi.

1381-ci ildə Murad Bəyazidi dövlət işlərində yetişdirmək üçün Kütahyaya vali təyin edir. Burada böyük təcrübə keçən şahzadə 1389-cu ildə səlibçilərin darmadağın edildiyi Kosova döyüşündə sağ cinahdakı Rumeli əsgərlərinə rəhbərlik edir. Hərbi əməliyyatlar zamanı sürətli hərəkətinə görə ona "İldırım" ləqəbi verirlər. Kosova döyüşündən sonra atasına sui-qəsd olur və Bəyazid Osmanlı taxtına çıxır. Beləliklə, Osmanlıda I İldırım Bəyazidin ildırım yollarından keçən sultanlıq dövrü başlayır.

Bəyazid taxta çıxandan sonra qardaşı Yaqubdan şübhələnir, "səltənətimdə gözü var" deyib, onu edam elətdirir. Yaqubun edamı Osmanlıya güclə tabe etdirilən Anadolu bəyliklərini hərəkətə gətirir. Bu hadisəni bəhanə edən Aydın, Saruhan, Gərmian, Məntəşə və Həmidəli bəylikləri Osmanlıya hücum edirlər. Qiyamçıları Osmanlıya qarşı qızıqdırən əsas adam Qaramanoğlu Ələddin bəy idi. Qaramanoğulları Osmanlıya çoxdankı düşmənliliyin haqq-hesabını çəkmək istəyirdilər.

Əvvəlcə, Gərmianoğulları vaxtilə Osmanlıların tutduğu Gərmian ərazilərini geri qaytarır. Daha sonra Anadoluda Qara Tatar kimi tanınan monqol hakimi Mürvət bəy Qırşəhəri işğal edib Sivas əmiri Qadı Bürhanəddinə təslim edir. Digər bəyliklərdə bu qarışıqlıqdan istifadə edərək Osmanlıya hərbi yürüslərə başlayırlar. Bu hadisələr dövləti çox ağır vəziyyətə salır. İmperiyanın nüvəsini təşkil edən Anadolu birliyi parçalanmaq təhlükəsi ilə qarşı-qarşıya qalır. İldırım Bəyazid qiyamçı bəylikləri zərərsizləşdirmək üçün əvvəlcə Rumelidəki müxalif əmirləri özünə tabe edir. Sonra serblərlə müqavilə bağlayıb onları vergi ödəməyə, Osmanlıya hərbi yardım göstərməyə razı salır.

O, Balkanlardakı mövqeyini qorumaq üçün hücum taktikasını seçir. Bundan sonra Evrenos bəy, Paşa İgid bəy və Firuz bəy kimi paşaların şimala hücumları başlayır, Skopya fəth edilir, şəhərin əhalisi türkləşdirilir.

Konstantinopol sevdası

Bütün türk sultanları kimi I Bəyazidin də ən böyük arzusu Bizans fəth etmək idi. O, bu işdə Bizans sarayındakı çalxalanmadan yararlanmaq istəyirdi. Bəyazid serb kralını Anadoluya çağırıb onunla birlikdə hərəkət etməyi planlaşdırır. Hətta Bizans imperatorunun oğlu Manuel ordusuyla birgə Bəyazidin yanına gəlir. Sultan Candarlıoğullarından Süleyman Paşanı və Ədirnə bəylərbəyi Qara Timurtaş paşanı da ittifaqa cəlb edir.

Çox böyük qüvvə ilə hücumə keçən Bəyazid Alaşəhəri, Saruhanı tutur, Gərmianoğullarının tutduğu əraziləri geri qaytarır. O, Qərbi Anadoludakı bütün bəylikləri özünə tabe etdikdən sonra Qaramanoğullarına hücumə keçir. Sultan Bəyazid əvvəlcə Həmidəliyə sonra Təka, yəni Antalya tərəflərə keçir.

İldırım Bəyazidin Anadolu müharibələrinə başı qarışdığı vaxt Bizans bəzi tədbirlər görməyə başlayır. İmperator İoannis Konstantinopolun qalalarını təmir etməyə, müdafiəni gücləndirməyə başlayır. Bundan xəbər tutan İldırım Bəyazid çox qəzəblənir və təmir olunan qalaların dərhal sökülməsini əmr edir. İmperator təmir edilən yerləri sökməyə məcbur olur. O, öləndən sonra isə Osmanlılarla birlikdə Anadolu səfərlərində iştirak edən oğlu Manuel Bursadan qaçib İstanbula gəlir və atasının taxtına yiyələnir. Bəyazid yeni imperatorun vergilərin artırılmasını, Konstantinopolda müsəlman məhəlləsinin salınmasını, məscidlərin tikilməsini və müfti təyin edilməsini tələb edir. Manuel bu təklifi rədd etdikdən sonra İldırım Bəyazid Bizansa doğru yürüşə başlayır. 1391-ci ildə Bizans qurudan və dənizdən mühasirəyə alınır. Yeddi ay davam edən mühasirədən sonra Bizans bəzi məsələlərdə türklərlə razılığa gəlməyə məcbur olur. 1395-ci ildə Sultan ikinci dəfə Konstantinopolu mühasirəyə alır. Bu dəfə qışın yaxınlaşdığını görən sultan mühasirəni yarıda saxlayır. 1396-cı ildə İldırım Bəyazid İstanbulu üçüncü dəfə mühasirəyə alır, ancaq yenə nəticə əldə olunmur.

Teymurla müharibə

1400-cü ilin ilk aylarında – I Bəyazid Konstantinopolu yenidən mühasirəyə aldığı bir vaxtda Teymurun Sivası tutduğunu, orada müqavimət göstərən hər kəsi qılıncdan keçirdiyini, daha sonra Malatyanı ələ keçirdiyini eşidir. Bəyazid mühasirəni yarıda buraxıb saraya qayıtsa da, Anadoluya səfər etməyib gözləmə mövqeyini seçir. Bu müddət ərzində Teymur Hələbdə və Şamda böyük qətlialmlar törədir.

1401-ci ildə isə Teymurun Bağdada hücum etdiyi xəbəri gəlir. Teymurla Bəyazid arasında məktublaşmanın bir xeyri olmur. 1402-ci ildə Teymur böyük bir ordu ilə Anadolu səfərinə başlayır. O ilin baharında Kemah qalasını mühasirəyə alır və Sivas üzərinə gedir. I Bəyazid isə ordusu ilə Tokata gəlib ordugah qurur. Hər iki tərəf bu bölgədə döyüşə razı olmur, biri şimaldan, digəri cənubdan Qızılırmağı təqib edərək Ankaraya gəlirlər.

Ankara döyüşü

İldırım Bəyazidlə Teymurun bu qanlı qarşılaşması tarixə Ankara döyüşü kimi düşüb. Bu döyüşün tarixi haqda müxtəlif fikirlər səslənir. Ən çox işlənən tarix isə 28 iyul 1402-ci il olaraq qəbul edilir. Hər iki ordunun sayı dəqiq bildirilməyə də, bütün mənbələr Teymurun ordusunun daha böyük olduğunu (təxminən 160,000) yazır. Bu böyük gücə qarşı Osmanlıların 70,000 civarında olduğu yazılır.

Ankara yaxınlığında baş vermiş ilkin döyüşdə Osmanlılar üstünlüyü ələ alırlar. Amma Qara tatarların xəyanəti və Anadolu bəylərinə bağlı olan timar sipahilərinin Teymur tərəfinə keçməkləri Osmanlıların məğlubiyyətinə gətirib çıxarır. Ağır vəziyyətdə Osmanlı paşaları İldırım Bəyazidə geri çəkilməyi təklif etsələr də, Bəyazid bu təklifi qəbul etmir. Döyüşdə məğlub olduğunu görən İldırım Bəyazid Baş vəzir Əli Paşa ilə Murad Paşa, Yeniçəri ağası Həsən ağa və Kərəsi zabiti İna bəyə böyük şahzadə Süleyman Çələbini döyüş meydanından qaçıрмаğı əmr edir. Bu vaxt ehtiyat qüvvələrinin başında olan Çələbi Mehmet də əmrində olan adamlarla sancaq mərkəzi olan Amasiyaya gedir. Bundan başqa, Osmanlı ordusunda olan Serb despotu ilə onun qardaşının komandanlığı altında olan qüvvələr də qaçmışdı. Bunlara baxmayaraq İldırım Bəyazid yerində dayanmışdı və Minnət bəyin qaçmaq təklifini rədd edərək şərəfli ölümü üstün tutdu. Lakin dayandığı yerin münasib olmadığını fikirləşərək bir qədər geridəki Çataltəpəyə geri çəkildi.

İxtiyarında isə iki və ya üç min piyada ilə süvari dəstəsi qalmışdı. Bu qüvvələrə 70 minlik Teymur ordusu mərkəzdən hücum eləyir. Çataltəpə bir neçə qat Teymur qüvvəsi ilə əhatə olunur. Bəyazid əlində balta ilə ona hücum edənləri yerə sərir. O, bu vəziyyətdən qurtulmaq üçün Teymurun səflərini yarmaq üçün havanın qaralmasını gözləyir. Əvvəlcə ilk mühasirə xəttini yarıb keçməyi bacarır. Bəyazid qaçdığı xəbəri gələndə onu təqib etmək üçün böyük bir dəstə göndərilir. Bəyazid son müdafiə xəttini yarıdıqdan sonra atı yerə yıxılır. Yenidən ata minməyə vaxt tapmamış tutulur. Beləliklə, Ankara döyüşündə Osmanlılar şərəflə məğlub olurlar. Ankara döyüşündə məğlub olmağın Osmanlılar üçün bir neçə mənfi nəticəsi oldu:

- ❶ Anadoluda Türk siyasi birliyi pozuldu.
- ❷ Bəyliklər dövrü yenidən başladı.
- ❸ İstanbulun fəthi 50 ilə qədər gecikdi.

Ölümü

Bəyazid atından yıxıldıqdan sonra yaxalanır və onu öldürmək istəyənlərə "Mən Sultan Bəyazidəm, məni hökmdarınızın yanına aparın" deyir. Teymur onu yaxşı qarşılayır. O, sonrakı səfərlərində Bəyazidi özüyə aparır. Bəyazid Əyridirin işğalı zamanı xəstələnir, Teymur onu müalicə üçün Akşehirə göndərir. Həkimlərin bütün söylərinə baxmayaraq məğlubiyyət və əsarət dözməyən İldırım Bəyazid vəfat edir.

İldırım Bəyazidin ölümü ilə bağlı müxtəlif fikirlər var. İbn Ərəbşah onun əcaliylə öldüyünü yazır. Bizans tarixçisi Dukas özünü zəhərlədiyini, digərləri isə əsarət altında intihar etdiyini iddia edir.

O, müvəqqəti olaraq Akşehirdə Seyid Mahmud türbəsində dəfn edilir. Daha sonra Bəyazidin Ankarada döyüşündə əsir düşən oğlu Musa Çələbi atasının nəşini Teymurdan alıb Bursaya gətirir, onu İldırım Cami yanındakı türbəyə basdırır.

MÖVLUD

Əsirlikdə ölən sultan

I BƏYAZİD

Üslub – insan deməkdir. Fransız alim Lui Byuffonun bu sözlərini «Üslub - yazıçı deməkdir» şəklində ifadə etsək, formulun həyatiliyini bütün çıpaqlığı ilə hiss etmək olar. Çünki yazıcının təhkiyəsi, manerası, ifadə və məsələlərə yanaşma tərzinin xüsusiyyətlərini məhz üslub müəyyənləşdirir. Mirmehdi Ağaoğlu çağdaş ədəbi prosesin ümumi palitrasına özünəməxsus çalarlar qatan imzadır. «Aydın yol»un oxucularına təqdim olunan «Mərəz» hekayəsi Mirmehdinin yaradıcı özəlliklərini, yazı stilini əks etdirən nümunələrdən biridir; buradakı əsas qəhrəman kimdir - «İbrahim kişi», «Aliyə arvad», yoxsa onların övladı «İsmayıl»? «İbrahim kişi» stilistik, qrotesk fiqurdur, yoxsa mental xüsusiyyətləri fizioloji ehtiyac səviyyəsində yaşadan ümumiləşdirici obraz? Burada əsas, ikinci dərəcəli və epizodik personajlar sistemi yoxdur, bu hekayənin başlıca səciyyəsinə təşkil edən də budur...

Etimad BAŞKEÇİD

Mirmehdi AĞAOĞLU

- Arvad, ta dözə bilmirəm. Pəncərə qabağındakı stolun arxasında əyləşib həyətdə çəpər düzəldən oğluna tamaşa edən yaşlı kişi astadan dedi. Qapı kandarında əyləşmiş arvadı badımcən soyurdu. Əllərini döşəməyə dayayıb ağır-ağır ayağa duran qadın ərinə yaxınlaşdı. Astadan qulağına:

- Çil çolpanı kəsim? - dedi.
- Bilmirəm, ay arvad. Bilmirəm. Ürayım partlayır! Guya elə bilir-sən ürəyimə sinir? Hər dəfə elə bilirəm zəqqum yeyirəm. – Kişi bunu deyib susdu. Əlini atıb stolun üstündəki filtrsiz "Astra"-dan birini alışırdı. Üzünü yenidən pəncərəyə çevirdi. Bu dəfə dağlıb köhnəlmiş çəpəri düzəldən oğluna deyib, ucsuz-bucaqsız çöllüyə zillədi gözlərini.

Bütün ömrünü dağda çobanlıqla keçirmişdi. Əsgərlik etdiyi qarlı Sibir meşəlikləri nəzərə alınmırsa, ömründə doğulduğu kəndi, onun dağlarını tərkləməmişdi. Bütün ömrü boyu kolxozun sürülərini, Sovet hökuməti dağılından sonra da onun-bunun qoyunlarını otarmışdı. Bu müddət ərzində isə ömür-gün yoldaşı Aliyədən üç oğlu, altı qızı olmuşdu. Böyük oğlu ali məktəbi bitirəndən bəri Bakıda yaşayırdı. Üç qızını lap çoxdan köçürmüşdü. Kiçik oğlunu isə ortancıl oğluy ilə gəlinindən, iki az yaşlı nəvəsindən, arvadından, 13-25 yaş aralarında üç qızından ibarət böyük ailəsi Laçından qaçqın düşməmişdən beş ay əvvəl şəhid vermişdi.

O qaçarda bir gecənin içində digər həmkəndliləri kimi evdə, həyət-bacada əllərinə keçən kilim-palazdan, toyuq-cücədən, stəkan-nəlbəkədən, yorğan-döşəkdən qollarına vurub doluşmuşdular yük maşınının kuzovuna, üz tutmuşdular Bakıya. Bakıda böyük oğlunun kirayə qaldığı birotəqlı, dar-dalış mənzildə iki ay qaldıqdan sonra isə günlərin birində polis işləyən ortancıl oğlu sevincək özünü qapıdan içəri atıb, nəhayət, təyinat aldığı söyləmişdi. Beləcə ailə barxanasını toplayıb üz tutmuşdu Kür çayının qoynunda yerləşən rayonlardan birinə.

Mərəz

(hekayə)

Burada onlar üçün o qədər də pis olmadı. Ortancıl oğlu yeni rəisinin qəbulundan çıxandan dərhal sonra icra nümayəndəsinin müşayiəti ilə bütün ailə dağ adamı üçün bir o qədər səfalı sayılmasa da Kürün sahilində mənzərəli yerdə yerləşən yiyəsiz bir evə gəldilər. Evin çaydan əsən sərt küləklərin qəzəbinə tuş gəlmiş qapısı, pəncərəsi köhnə-külə, sınıq-salxaq olsa da, iki ortabab otağı və aynabəndi vardı. Doqquz nəfərlik ailə bu evə rahatca yerləşirdi. Düzdür ev damırdı, hələ üstəlik saman möhrəli divarları döşəmə tərəfdən uryayıb tökülmüşdü, döşəmə isə çürüyüb ayaqdan çıxmışdı. Nümayəndə bunları bəkarə şey adlandırıb tezliklə icra hakimiyyətinin evi təmir etdirəcəyini söylədi. Amma onlar evin təmirini gözləmədilər. Tezəcə kilim-palazlarını, yorğan - döşəklərini sərrib evi döşədilər. İsmayıl isə ailə yerbəyer olandan sonra elə polis formasındaca bayıra çıxıb kommersiya dükanlarının birindən aldığı çay-çörəklə birlikdə boş karton qutular da gətirdi. Karton parçaları ilə pəncərələrin şüşəsi sınımış gözlərini birtəhər qapadı.

Tezliklə ailə Aran rayonunun bu balaca, yarımcaq evinə öyrəşdi. Rayon sakinləri, qonşular da qaçqın qonaqlarına biganə deyildilər. Tez-tez yardım edir, əllərindən gələnlə köməkliyi əsirgəmədilər. Xeyirdə-şərdə şordan-pendirdən, paydan-parçadan verirdilər. Xeyriyyə təşkilatları, səfirliklər, icra hakimiyyəti də bu böyük qaçqın ailəsinə unutmurdu. Bayramlarda, əlamətdar günlərdə humanitar yardım alırdılar. Humanitar yardıma çay, qənd, şəkər, düyü, un, kartof, soğanla yanaşı Amerika istehsalı olan toyuq əti, bud, dondurulmuş mal əti də daxil idi. Beləliklə ailənin qida rasionuna tamamı ilə kənd toyuğundan, kənd heyvanından fərqlənsə belə ət də daxil idi. İsmayılın cüzi maaşına isə çatışmayan şeylər alınırdı.

Ailə dolanışıqdan narazı deyildi. Ağır qaçqınlıq taleyi yaşasalar da şükür içində güzəranlarını sürürdülər. Təkcə ailənin qoca başcasından başqa. O, günü-gündən arıqlayıb, sınıxıb çöpə dönmürdü. İndiyədək bir-cə dəfə də yatağa düşməmiş bu adam axır vaxtlar tez-tez xəstələnir, günlərlə yataqdan qalxmırdı. Quzu qonaqlığı qarşılığında bir zabitdən hədiyyə aldığı buşlatın içində əriyib itmişdi. Saç-saqqalına da qabaqkı kimi fikir vermirdi. "Astra" çəkməkdən qalın qaytan biğları saralıb samana dönmüşdü, ağ saçları qulaqlarının dibindən

Evin qalan sakinləri isə qocanın bu davranışını oğlunu itirməsi ilə, onun bu dərddə davam gətirə bilməməyi ilə əlaqələndirirdi. Qız-gəlinin fikrinə görə oğul itkisiydi onu əridib çöpə döndərən. Amma onlar bilmirdilər ki, oğul itkisi nə qədər ağır olsa da ata bu dərddə çoxdan barışıb. Onu üzən başqa dərddi.

Qoca soyuducuya girib-çıxmış əta ağzını vurmazdı. Bu da onun mərzəti idi. Ta uşaqlığından dağın-dərənin məlhəmlə, şəfalı otlarından yemiş qoyun-quzunun əti ilə bəslənən balaca İbrahimin böyüyəndən sonra kolxozun sürül-

rinə çoban keçməklə mərzəti lap ayaq almışdı. Onun evində həmişə ət xörəyi asılar, mal-qoyun əti olmayanda isə heç olmasa həyətdəki toyuq-cücədən bir-iki si kəsildirdi.

H ə m i ş ə təzə kəsilməmiş ət xörəyi yeməyi ilə öyünmüş İbrahim kişi ömrünün qürub vaxtında umsuğa dönmüşdü. Vaxtilə dağ d ö ş ü n d ə, bulaq başında

Canında durum olmasa da bitki yeməkləri ilə kifayətlənərdi. Bu vaxt ərzində yalnız bir dəfə qonşuda toy olanda təzə ət kababı yemişdi. Pay verilmiş bir nimçə tikə kababdan ona lap bir çimdik sümüklü ət düşmüşdü. O, süfrə başında ətin sümüyünü utana-utana, hiss etdirmədən qoxlamış, sonra da bir xeyli sümürlənmişdi.

Yaxşı ki, özü çimkinə-çimkinə bud yeməkləri yeyən Aliyə arvad onu başa düşürdü. Qaçqın düşən vaxt özləri ilə gətirdikləri beş toyuqdan üçünü uşaqlardan gizlin kəsib, bişirib ərinə yedirtmişdi. Aliyə anlayırdı ki, toyuğu kəsib bütün ailə üçün bir qazan xörək assa, həmişə bir oturmağa bir şaqqa qoyun əti yeyən əri, bu bir tika toyuq ətiylə öz mərzətini öldürə bilməyəcək. Buna görə də kişinin mərzəti lap güclənəndə bir mahna tapıb qız-gəlinləri evdən eləyir, sonra da ayağının arasına oxlov alıb toyuğun birini kəsirdi.

Tezəcə onu yolub başını, tükünü, bağırsağını həyətdə basdırır, əlüstü bir xörək bişirib kişiye yedirirdi. Sonra da bulaşığı qazan-boşqabı təmiz yuyub izi itirirdi. İbrahim kişi hər dəfə arvadına qarşı çıxsada xörək süfrəyə gələndən sonra tab gətirə bilmir, yeməyə girişirdi. Atasının dərdinə çarə axtaran İsmayıl hər dəfə maaşdan qırıq bir az təzə ət alıb xörək asdırmağı düşünsə də, maaş ərzəq-mərzağın borcunu ödəməyə güclə yetirdi.

- Ay bala, əlindəki işi qoy qalsın. Sonra görərsən. Yaxşı hava var. Uşaqları da yığ, apar Kür qırağına, bir az təmiz hava alsınlar. Həkim gəlinə nahaq deməyi ki, uşağı təmiz havada çox gəzdir.

Məsələnin nə yerdə olduğunu dərhal anlayan İsmayıl körpə uşağını qucağına aldı. Yoldaşını və bacılarını da götürüb qapıdan çıxanda arvad artıq oxlovu mətbəxdəki taxçadan götürüb hazır dayanmışdı. Sevinə-sevinə gəzməyə gedən balalarının uzaqlaşan səsi tamamilə eşidilməz olanda o hinə qaçıb çil toyuğu tezəcə qapdı...

Uşaqlar gəzməkdən qayıdanda özünə gəlmiş kişi ayaqaltıdakı pilləkəndə oturub siqaret çəkə-çəkə üfəqə baxırdı. Qoca nədənsə onlara sarı bir dəfə də baxmadı. Hətta bir az xəcalət çəkən kimi oldu. Heç nə anlamayan qız-gəlin öz işinə getdi. Yalnız axşam hinin ağzını bağlayan şiltaq kiçik qız cəmi bir toyuğun qaldığını gördükdə həyətin o biri başında iş gören anasını səsləyib çil toyuğun hində olmadığını söylədi. Arvad cırılıb çəkəletə dönmüş qaloşunu çıxarıb qızına tolazladı və kefini pozmadan söylədi:

- Çil toyuğu tülkü apardı.

Çingiz ABDULLAYEV
Kulturologiya elmləri
doktoru

Azərbaycanın tarixi qədər qədim olan muğam sənəti uzun illərdir ki, Avropa və digər ölkələrin xalqları tərəfindən rəğbətlə qarşılır.

Azərbaycanla yanaşı, muğam, əsasən, İran, Pakistan, Özbəkistan, Qırğızıstan, Suriya və başqa ölkələrdə də sevilir və təbliğ olunur. Son illər Bakıda keçirilən "Muğam aləmi" beynəlxalq elmi simpoziumda nəzəriyyə ilə yanaşı, praktikaya da üstünlük verilir.

Müxtəlif ölkələrdən muğam simpoziumuna qatılan alimlər arasında alman alimlərinin muğam sənətinə maraqları diqqət çəkəndir. Alman alimlərindən Elsner Yüngerin "Muğam fenomeninin növbələşməsi", professor Raymund Fogelsin "Almaniyada etnik musiqişünaslıq kursları – muğam\makam" və Kirstensen Diterin "Makam kurdü xüsusunda" məqalələri simpozium iştirakçılarının da marağına səbəb olub. Bu məqalələr arasında, əsasən, Elsner Yüngerin "Muğam fenomeninin növbələşməsi" mövzusunda məqaləsi elmi-praktiki cəhətdən çox tutarlı və əhəmiyyətlidir.

Alman alimləri ilə yanaşı, simpoziumda iraqi tədqiqatçının muğam sənəti haqqında söylədikləri məqamlara hörmətli akademik Vasim Məmmədəliyevin simpoziumun sonunda dediyi kimi "muğam o dərəcədə sirlidir ki, mən də bu gün daha bir yeniləyi öyrəndim" kəlməsi muğam xəzinəsinə olan marağdan irəliləyir.

Əlbəttə, belə məqalələr, araşdırmalar Almaniyada musiqişünaslarının, musiqi ustalarının, eləcə də, adi dinləyicilərin marağına səbəb olub.

Bu baxımdan, məşhur muğam ustalarımızın xarici ölkələrdəki qastrol səfərləri Azərbaycanın və bütün Şərqi unikal musiqi sənət janrı sayılan muğamların tanınmasında xüsusi rol oynamaqdadır.

Azərbaycan muğamının sərhəd tanımamayan qüdrəti

1990-cı illərin əvvəllərindən başlayaraq, dünyanın, eləcə də Almaniyanın böyük salonlarında öz ifası ilə hamını heyran edən, Almaniyanın Axen şəhərində 1999-cu ildə UNESCO mükafatına layiq görülən muğam ustamız Alim Qasimov öz ifası ilə muğam-sevərlərə xidmət etməkdədir. Onun Köln şəhərində konsert salonundakı çıxışını "WDR" radio studiyasının canlı olaraq radio vasitəsilə dünyaya yayımlaması Azərbaycan muğam sənətinə verilən ən yüksək dəyərdir.

Uzun illər Berlində fəaliyyət göstərmiş professor Firəngiz Əlizadənin "Dərviş" əsəri məhz ilk dəfə muğam üslubunda Alim Qasimov və Jo-Jo-Ma ilə birlikdə Amerikada səslənib.

Müxtəlif illərdə Almaniyanın konsert salonlarında Azərbaycan muğam sənətinə ustalıqla tamaşaçılara təqdim edən Habil Əliyev, Ramiz Quliyev, Alim Qasimov öz ifaları ilə almanları və qonaqları valeh etmişlər.

Muğam musiqisinə almanların marağının əsas səbəbkarlarından biri də unudulmaz caz ustamız Vaqif Mustafazadə olub. Onun pianoda klassik musiqilərimizi muğam üstündə ifa etməsi çoxlarını heyran edib, bəzi sənətçiləri isə yaxşı mənada təəccübləndirib.

Onun davamçısı olan, Almaniyada yaşayan və ilk addımlarını Bakı ilə tərəfdaş şəhər olan Mainz şəhərində Lüdiviq Yantzerin dəstəyi ilə "Frankfurt Hof" konsert salonunda atan qızı Əzizə Mustafazadə sonralar Almaniyanın və dünyanın böyük salonlarındakı çıxışla-

rı ilə sanki muğam – caz ifasına ikinci nəfəs verdi. Muğama olan marağ xaricdə, əsasən də, Almaniyada bir çox musiqi agentlikləri ilə studiyaların da diqqətindən yayınmayıb.

2003-cü ildə Mainz şəhərində keçirilən Azərbaycan mədəniyyət günlərində əsas diqqət Azərbaycan muğamına yönəlmişdi.

Alim Qasimovun konsertindən əvvəl alman və fransız mütəxəssislərin muğam sənəti haqqında məruzələri bir daha qərb alimlərinin muğam sənətinə diqqətinin təzahürü kimi qəbul olunmalıdır.

2007-ci ildə Almaniyada "Network Median" şirkətinin rəhbəri Kristian Şolzun təşəbbüsü ilə Sevda Ələkbərzadənin işıq üzünə "Gül açdı" albomuna tərəfimdən yazılan "Xəzərdən gələn səs" önsözü alman, fransız və ingilis dillərində çap olunaraq dünya musiqisevərlərinə muğam və caz sintezi fəlsəfəsi haqqında müəyyən aydınlıq gətirdi.

Heç təsadüfi deyil ki, almaniyalı rejissor Peter Adlerin və ona bu işdə köməkçi olan R. Kaufmann və mənim birgə işimizin nəticəsində ərsəyə gələn "Aus von kaukasus" sənədli filminin sonluğu məhz Bakı Caz Mərkəzində S.Ələkbərzadənin ifası ilə yekunlaşdı. Almaniyada Fransa'nın birgə ART mədəniyyət kanalının sifarişli Azərbaycan və Gürcüstanda çəkilən bu film qədim adət-ənənələri əks etdirərək uğurla bu kanalda təqdim olundu.

Ənənəvi Bakı Caz Festivalında, 2009-cu ildə "Germany Jazz" festivalının Azərbaycanda Almaniyada mədəniyyət həftələri layihəsi çərçivəsində alman caz ustalarının Florian Veher, Nies Vognam, Mattias Şrieti, Mixael Şifel və başqalarının həm fərdi, həm kollektiv, həm də Azərbaycan caz və muğam sənətçiləri ilə birgə konsertləri Bakıda, Şəkiddə, Sumqayıtda uğurla keçib.

2009-cu ildə Ştutgart Konservatoriyasında professor C.J.Valterin dəstəyi və gənc bəstəkar Günay Mirzəyevanın təşəbbüsü ilə muğam üçlüyü alətlərindən kamançanın ifasında Azərbaycan qədim musiqisi tərənnüm edilib.

Ənənəvi olaraq, Azərbaycanın opera və simfonik orkestrlərinin iştirakı ilə Bavariyada keçirilən "Gut Immling" festivalında Azərbaycan muğamının ifası da proqrama daxil olunub.

Hildeshaym şəhərində yerləşən "Dünya Musiqi Alətləri Mərkəzi" ilə yanaşı "Berlin Etnologiya Muzeyində" Nizami Gəncəvi və Mirzə Şəfi Vazehin şerləri ilə müşayiət olunan Azərbaycan musiqisinin təqdimatı Alman-Azərbaycan Cəmiyyətinin Azərbaycan Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi və Azərbaycan Milli Konservatoriyası ilə birgə keçiriləcək layihələrindəndir.

Sevindirici haldır ki, Azərbaycan muğam sənətinə verilən dəyər dafələrlə Almaniyanın aparıcı "Frankfurter Allgemeine Zeitung" qəzeti ilə bərabər digər media qurumları tərəfindən də işıqlandırılıb.

Alman-Azərbaycan Cəmiyyətinin 2015-ci ilin may ayında Bakıda "Kapellhaus" Alman-Azərbaycan Mədəniyyət Birliyində keçirilən 25 illik yubileyində "Dostluq" medalına layiq görülən professor Ramiz Quliyev tarixdə alman musiqisini ifa edərək salonda əyləşən tanınmış alman incəsənət ustalarını heyran edib.

Professor Gülnar Abdullazadə "Hegelin musiqi estetikası" kitabında musiqinin fəlsəfi duyğularını araşdıraraq alman filosofu Şellingin musiqi bir incəsənətdir ki, özündə bir çox incəsənət sahələrini birləşdirir fikrinin izahını verir.

Dərin fəlsəfi mənə daşıyan poeziyaya əsaslanan hər hansı muğamı diqqətlə dinləyərkən, Füzuli, Nəsimi, Seyid Əzim Şirvani, Vahid və başqalarının qəzəllərinin mənası üzərində düşüncəyə, insan sehrli bir aləmə dalır, keçirdiyi hisslər həmin muğamın musiqi obrazlarına uyğun gəlir. Muğam musiqisi bütün hallarda bizim daxil olmağımıza təsir edir.

Kulturoloji aspektdən də muğam mənəvi dəyərimiz kimi insanlarda ruh yüksəkliyi yaradır, onların düşüncələrində və yaradıcılığında mühüm rol oynayır.

Mütəxəssislər tərəfindən əsrlər boyu Şərqlə Qərb arasında aparılan müxtəlif araşdırmalara rəğmədən, muğam musiqisinin vətəni Azərbaycan olaraq UNESCO tərəfindən də dəstəklənir. Azərbaycan mədəniyyətinə qayğı göstərən ölkənin birinci xanımı Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü və dəstəyi ilə Bakı Bulvarında ərsəyə gələn, öz memarlıq üslubu ilə hamını heyran edən "Muğam Mərkəzi" dünya muğam mərkəzi olaraq muğamsevərlərin aziz yerinə çevrilib.

Sanki Avropa Yay Oyunlarının təqdim etmə mərasimlərində istifadə olunan cizgilər də muğam sənətinin özündə əks etdirir. Muğamın təsviri incəsənətdə iz buraxması xalçaçılıq sənətinin də bəzəyidir.

Vəcihə Səmədova adına sərği salonunda Fəxrəddin Əlinin təqdim etdiyi "Muğam möcüzələri" motivində yaratdığı rəsm əsərləri toplum halında Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının dəstəyi ilə albom üslubunda nəşr olunub.

Ümumilikdə, muğam aşıq sənətinə, milli dəyərlərə söykənən ümdə bir varlıq kimi məkanından asılı olmayaraq azərbaycanlıların varlığında yaşayan incəsənətdir.

Almaniyada yaşayan azərbaycanlıların Azərbaycan televiziyası vasitəsilə səbirsizliklə izlədikləri muğam müsabiqələri, "Məclisi-Üns" verilişləri soydaşlarımızın təəllisi olaraq bir anlığa onlara vətəndən uzaqda yaşamaqlarını unutmaya bilən bir ecazkar səssizdir.

Bu səhifəni uşaqlar, yeniyetmələr üçün hazırlamışıq. Amma bu heç də o anlama gəlməsin ki, səhifəmizi oxuyarkən böyüklər zövq almayacaq. Mütləq alacaqlar, çünki elm öyrənmək, savad almaq insanın əbədi, həmişəcəvən arzularındandır. Bəşəriyyət zaman-zaman adamları iki yerə bölüb: savadlılara və bisavadlara. Bütün sivilizasiyalar ona görə sivilizasiya olub ki, içindəki savadlı kəsim, düşünən insanlar artıb, fərqli bir mədəniyyət yarada bilib.

Müasir dövrdə elmə, biliyə can atmaq daha vacibdir, çünki dünənə kimi qarşımızda bir sirr olaraq qalan çox mətləblər artıq çözümlə-çözümlə gedir, bildiklərimiz artır, bilmədiklərimiz azalır. Amma nə qədər öyrənsək də, bilmədiklərimiz bildiyimizdən qat-qat çox olaraq qalacaq.

Səhifəmizi müntəzəm izləsəniz minlərlə mürəkkəb sualın sadə cavabını tapacaqsınız. Bu mətləblərin əksəriyyəti ilə orta məktəbdə rastlaşmışıq, amma təəssüf ki, dərslərimizin nədənsə həmişə qəliz olan elmi dili ucbatından çox şey əxz edə bilməmişik.

Biz heç də o iddiada deyilik ki, "Hər suala bir cavab" rubrikamızı izləy-izləy savadlanacaq, alim olacaqsınız. Məqsəd uşaqlarımızın dünyagörüşünü genişləndirmək, onları həmişə diqqət mərkəzində olan maraqlı həmsöhbətə çevirməkdir.

İlqar ƏLFİ

"Hər suala"

Biz niyə yoruluruq?

Yorğunluğu hardasa zəhərlənənə də saymaq olar! Bədənin əzələsi işləyəndə, o süd turşusu ifraz edir. Əgər biz yorğun əzələdən süd turşusunu çıxara bilsək, əzələnin işləmək qabiliyyəti o dəqiqə bərpa olacaq!

Gün ərzində biz özümüzü süd turşusu ilə "zəhərləyirik". Əzələlər işləyəndə orqanizm digər maddələr də istehsal edir. Onlara "yorğunluq toksinləri" deyilir. Qan bu toksinləri bütün bədənə yayır, ona görə də tək əzələnin özü deyil, həm də bütün bədən, xüsusilə də beyin yorğunluq hiss edir.

Alimlər yorğunluq üzərində çox maraqlı bir təcrübə aparıblar. Bəlli olub ki, iti əldən düşüb yuxuya gedənə kimi işləməyə məcbur etsək, sonra da onun qanını başqa itin bədəninə köçürsək, ikinci heyvan o dəqiqə özünü yorğun hiss edərək yuxuya gedəcək! Əgər oyaq olan, yorulmamış itin qanını yorğunluqdan yatmış itə köçürsək, o dəqiqə yuxudan oyanacaq və onda yorğunluqdan əsər-əlamət olmayacaq!

Lakin yorğunluq təkə kimyəvi deyil, həm də bioloji prosesdir. Biz yorğunluğumuzu öz iradəmizlə çıxara bilmərik, axı orqanizmin hüceyrələrinə dinclik vermək lazımdır. "Yorğun" sinir hüceyrələrinə "güc yığmaq" lazımdır, oynaq gərək sərf etdiyi mayeni bərpa etsin. Yorğunluqdan sonra orqanizmin enerjisinin bərpası üçünsə mütləq yatmaq lazımdır.

Lakin dincəlmək prosesində çox maraqlı və mühüm bir məqam var. İnsan masa arxasında neçə saatlıq yorucu əməkdən sonra uzanıb dincəlməyə ehtiyac duymaya da bilər. O indi dincəlmək üçün gəzməyə daha böyük həvəslə çıxardı! Məktəbdən evə qayıdan uşağı da uzanıb dincəlməyə məvbur edə bilməzsən, çünki onların atılıb-düşməyə, oynamağa həvəsi olur.

Səbəb bundadır ki, əgər bədənin müəyyən hissəsi, məsələn, beyin, gözlər, əl-ayaqlar yorulubsa, onun iş qabiliyyətini bərpa etməyin ən yaxşı yolu bədənin başqa hissələrini aktivləşdirməkdir! Əslində, biz aktiv hərəkətlərin köməyiylə də dincələ bilirik. Aktivlik tənəffüsü gücləndirir, qan daha sürətlə cərəyan edir, vəzilərin fəaliyyəti stimullaşır və nəticədə orqanizmin yorğun hissəsində yığılmış tullantı maddələri tez xaric olur. Lakin əgər siz həddindən artıq yorğunsunuzsa, yaxşı olar ki, gedib yatasınız!

Biz yatanda nə baş verir?

Hamımız bilir ki, yuxu bizim üçün nədir. O bizim enerjimizi bərpa edir, özümüzü taravətli hiss etməyə kömək göstərir. Yuxu bizim yorğun orqanlarımızı, hüceyrələrimizi üçün lazımdır.

Qəribədir, amma elm hələ də yuxu prosesinin necə cərəyan etdiyini dəqiqliyiylə bilmir. Elə hesab edirlər ki, beyinin dərinliklərində "yuxu mərkəzi" deyilən çox mürəkkəb bir hissə var. Bu mərkəzin işini tənzimləyən qandır. Gün ərzində sinirlərin və əzələlərin fəaliyyəti nəticəsində qana kalsium yığılır və o da son nəticədə yuxu mərkəzinin işini stimullaşdırır və biz yuxuya gedirik.

Əgər kalsium birbaşa yuxu mərkəzinə düşsə, insan (yaxud heyvan) o dəqiqə yatacaq. Lakin əgər kalsium qana keçərsə belə bir hal baş vermir. Yəqin ki, biz yorğun olanda, yuxu mərkəzi kalsiuma reaksiya verib bizi yuxuya qərq edənədək, o mərkəzdə müəyyən kimyəvi maddələr əmələ gəlir ki, onlar da yuxu mərkəzinin "həssaslığını artırır".

Yuxu mərkəzi bizi yatmağa məcbur edərək iki iş görür. Beyni bloklayaraq bizim iradəmizi, yaxud şüurumuzu əlimizdən alır.

Bu, "beyin yuxusu"dur. O həm də beyindən gələn sinirləri yatırır və bizim daxili orqanlarımızı, ətraflarımızı da yuxuya gedir. Bu isə "orqanizmin yuxusu"dur. Adətən, biz yatanda bunların hər ikisi eyni zamanda baş verir.

Lakin bu iki hərəkət ayrı-ayrı da baş verə bilər. Məsələn, bütün bədən oyaq olduğu halda beyin yata bilər! Çox yorğun olan əsgər beyni yata-yata, addımlaya bilər! Lunatiklərin də başına buna bənzər şeylər gəlir!

Biz yuxunun müxtəlif tiplərini yaşaya bilirik. Yüngül yuxunun xeyri dərin yuxudan az olur. Qısa mürgüləmənin adamın canından yorğunluğu tam çıxarmasının səbəbi isə odur ki, belə yuxular bir qayda olaraq, dərin yuxudur!

Niyə yuxu görürük?

Gəlin əvvəlcə, bir vacib mələləni vurğulayaq: yuxularımız bizə heç vaxt "başqa dünyadan" gəlmir. Onların hər hansı bir kənar mənbəyin göndərdiyi siqnallarla heç bir əlaqəsi yoxdur. Onlar qətiyyənlə gələcəkdən də xəbər vermir.

Bizim bütün yuxularımız emosiyalarımızla, qorxularımızla, arzularımızla, ehtiyaclarımızla, xatirələrimizlə bağlıdır. Lakin xaricdən (ətraf mühitdən) nəşə onlara təsir göstərə bilər. Əgər insan acdırsa, yorğundursa, yaxud donubsa yuxuları onun bu hissiyyatlarını əks etdirə bilər. Əgər üstünüzdəki yorğun sürüşüb yerə düşübsə, siz yuxuda görə bilərsiniz ki, guya böyük bir aysberqin üstündəsiniz. Sabah baş verəcəyindən xəbərdar olduğunuz hadisələr də həmin ərafədə gecə gördüyünüz yuxuda əksini tapa bilər.

Beləliklə, yuxunuzun məzmunu sizə həmin an təsir göstərən nəyin-sə nəticəsi ola bilər (üşüyürsünüz, nəşə bir səs gəlir, yeriniz nədənsə narahatdır və sairə). Yuxu həm də sizin keçmiş hissiyyatlarınızla, yaxud indi içinizdə olan arzu-istəklərinizlə əlaqədar ola bilər. Yəqin ona görə də körpələr yuxuda sehrbazları, daha böyük uşaqlar məktəb imtahanlarını, ac adamlar yeməyi, evləri üçün darıxan əsgərlər ailələrini, dustaqlar azadlığı görür.

Bunun necə baş verdiyini ayani göstərən bir təcrübə haqda danışaq. Bu təcrübə siz yatanda arzu və ehtiyaclarınızın yuxularınızda necə təzahür etməsini göstərir. Yatmış adamın əlinə bir parça yumşaq pambıq sürtürlər, o isə yuxusunda görür ki, guya hospitaldadır, sevgilisi də gəlib yatağının bir qırağında oturaraq onun əlini sığallayır!

Bizim niyə yuxu gördüyümüzü, gördüklərimizin nə demək olduğunu araşdırın xüsusi insanlar var. Onlara psixoanalitik deyirlər. Psixoanalitiklərin bu suallara cavab verərkən söylədiklərini hamı qəbul etmir, amma buna baxmayaraq fikirləri həmişə müəyyən maraqlıdır. Onlar belə hesab edir ki, yuxular həyata keçməmiş istəklərin, arzuların təzahürüdür. Başqa sözlə desək, yuxu arzularınızı həyata keçirmək üçün üsuldur.

Bu nəzəriyyəyə əsasən, yuxu zamanı orqanizmdəki müəyyən nəzarət faktorları da yatır. Biz oyaq vaxt deyə bilmədiklərimizi yuxuda deyə bilirik. Yaxud, əslində arzuladığımızı yuxumuzda yaşaya bilirik. Biz könlümüzdən keçən hər şeyi yuxuda edirik və beləliklə, mövcudluğundan xəbərimiz olmayan arzularımızı belə həyata keçirə bilirik!

Dəri nədir?

Biz insan bədəni haqda fikirləşəndə ürəyə, qara ciyəyə, yaxud beyinə "orqan" deməyə adət etmişik. Onların bəlli funksiyaları var və bu orqanlar həmin funksiyaları yerinə yetirir. Bəs sizin xəbəriniz var ki, dəri də bədənin orqanıdır?

Başqa orqanlar dəriyə nisbətən daha az yer tutur – bədənin bir quşəsində olur. Dəri isə bütün bədənin üzərini çox nazik bir qat kimi bürüyür və hər bədəndəki dərinin sahəsi, orta hesabla, 20 000 kvadrat santimetrdir. Onun hər santimetrinin çox mürəkkəb strukturu var – tər vəzilərindən tutmuş, sinirlərə qədər – və bu, həqiqətən fantastikadır!

Dəri iki təbəqədən ibarətdir. Onlardan biri "korium" adlanan daha qalın, daha dərin təbəqədir ki, onun da üzərində nazik qat – "epidermis" olur. Onlar bir-birinə ecazkar bir tərzdə birləşirlər. Aşağı qatda əmici şişçiklər olur ki, onlar yuxarı qatın içinə yeriyir və nəticədə iki qat bir-biriylə birləşir.

Bu əmici şişçiklər dərinin qırışlarında yerləşdiyi üçün onun hər hissəsi özünəməxsus şəkli malik olur. Barmaq izlərimiz də faktiki olaraq, bu cür qırışlardan əmələ gəlir.

Dərinin üst qatı - epidermisdə qan damarları olmur. O artıq ölmüş, buynuz qişasına çevrilmiş hüceyrələrdən ibarətdir. Belə demək olar ki, insan bədəni bir növ "zirehlə" örtülüdür. Bu çox yaxşıdır, çünki dərinin buynuzlaşmış qişası bizi qorumağa kömək edir. Onun hissiyyəti yoxdur deyə, ağrını da hiss etmirik. Bu qişaya suyun da təsiri yoxdur, çünki o, gözlə izolyatordur.

Lakin epidermisin ən aşağı qatları çox həssasdır. Onların vəzifəsi ana hüceyrələrdən yeni hüceyrələr düzəldib yuxarı itələməkdir. Zaman keçdikcə, bu hüceyrələrə də qida çatmır və onlar da ölərkən buynuz qişasına çevrilirlər.

Hər gün bizim həyat fəaliyyətimiz nəticəsində üst qatdakı milyardlarla ölü hüceyrə tökülür. Amma xoşbəxtlikdən, elə bir o qədər də yeni hüceyrə yaranır deyərək, bizim dərimiz həmişə cavan qalır.

Dəridə buynuzlaşmış hüceyrələrdən ibarət 30 lay var. Elə ki, dərinin üst qatı dağılıb gedir, onun yerini tutmaq üçün altındakı qat artıq hazırdır. Biz bütün bu qatlardan heç vaxt istifadə edib onları bitirə bilmərik, çünki lap aşağıda təzə qatlar durmadan əmələ gəlir. Beləliklə, dərimizi ləkələrdən təmizləyərək onu yeniləmək imkanımız həmişə var.

İnsanların dərisi niyə müxtəlif rəngdədir?

Dərisinin rəngi lap ağ olan adamları Şimali Avropada görmək olar. Onları "nordik tip"ə aid edirlər. Ən qaradərili adamlar isə Qərbi Afrikada yaşayırlar.

Əslinə qalanda, bu maddə qara yox, tünd-qəhvəyi olur, amma bir yerdə çox miqdarda yığılanda lap qara görünür. Dəriyə çalar verən başqa bir komponent onun mikroskopik damarlarında cərəyan edən qana görə qırmızı rəngdir. Hər bir insanın dərisinin rəngi bu dörd rəngin – ağ, sarı, qara və qırmızının nisbətindən asılıdır. Müxtəlif insan irqlərində rast gəldiyimiz dəri rənglərinin hamısı elə hər birimizdə olan bu rəng komponentlərinin miqdarından asılıdır.

Günəş işığı dəridə melanin, yəni qara pigment yarada bilir. Tropiklərdə yaşayan insanların dərisində bu pigment çox olur deyərək, onların dərisinin rəngi də tündləşir. Əgər siz bir neçə gün dalbadal günün altında olsanız, günəşin ultrabənövşəyi şüaları sizin dərinizdə melanini daha çox əmələ gətirəcək və nəticədə dəriniz qaralacaq!

Üzdəki çillər nədir?

Üzdəki çillərin nə olduğunu və necə əmələ gəldiyini bilmək üçün gərək əvvəlcə dəriyə nəyin rəng verdiyini aydınlaşdıraq.

Ziillər niyə əmələ gəlir?

Tanıdığımız hər bir adam ziyildən can qurtarmaq üçün özünün "məxsusi" üsulunu fikirləşib tapır. Dindirənsəniz, sizə minlərlə üsul barədə danışacaq və deyəcəklər ki, məsləhətlərimə dəqiq riayət etsəniz, ziyilləriniz mütləq yox olacaq.

Ziillər qəfil əmələ gəldiyi kimi, qəfil də yox olduğundan çoxları səmimi qəlbədən inanır ki, burada nəsa bir tilsim var. Hələ Roma imperiyası zamanında insanlarda ziyillər barədə müəyyən inanclar formalaşmışdı. Romalı Plini özünün "Təbiət tarixi" kitabında bu barədə belə yazırdı: "Bədirlənməmiş ayı olan gecədə ziyillərinizə noxud dənəsi toxundurmalısınız və sonra da həmin noxudu bir parçaya büküb getdiyiniz səmtin əksi istiqamətində atmalısınız".

Çoxları hələ də inanır ki, ziyillər qurbağaya toxunanda yaranır, amma bu heç də elə deyil. Ziyil dəridə, yaxud selikli qişada əmələ gələn balaca fırlardır. Adamlarda anadangəlmə ziyillər də olur, sonradan əmələ gələnləri də. Onların bir qismi zaman keçdikcə, öz-özünə itib gedir.

Ziilləri heç bir halda "türkəçarə" ilə yox etməyə çalışmayın: dəriyə ciddi infeksiya salmaq təhlükəsi var! Ondən ya əl çəkin, ya da həkim yanına gedib məsləhətlərinə əsasən hərəkət edin. Siz hər dəfə ziyilin başına nəsa bir oyun açmağa çalışanda onu çox təhlükəli infeksiya mənbəyinə çevirmək riskinə məruz qalırsınız. Bunu unutmayın!

Niyə xallı oluruq?

Dəridəki xallar barədə çox qədim bir inanc var, deyir ki, gələcək ana körpəsinin doğulması ərafəsində ya qorxur, ya möhkəm həyəcanlanırsa, uşağının bədənində xal əmələ gəlir. Və həmin xalın guya bəlli konturları olur. Yəni xal uşağın anasını qorxudan şeyə bənzəyir! Bu, təbii ki, cəhalətdən yaranan bir inandır. Amma mütləq deməliyə ki, xalların yaranması, onların qarşısının alınma yolları barədə elmi izahımız da yoxdur. Onlar anadangəlmə də olur, sonradan yarana da bilir.

Bilirsinizmi ki, praktiki olaraq hər adamın heç olmasa, bir dənə xalı var? İnsanda ortalama 14 dənə xal olur! Onlar başın dərisi də daxil olmaqla, hər yerdə əmələ gələ bilər. Xal toxumanın qalınlaşması, böyüməsidir. O, qan damarlarından, xüsusi pigmenti olan hüceyrələrdən, tük kisəcikləri olan hüceyrələrdən və birləşdirici toxumadan ibarət ola bilər. Beləliklə, xalların çox müxtəlif mənşəyi var.

Bədəndəki xalların niyə yaxşı bir şey sayılmadığının iki səbəbi var. Onlardan biri budur ki, xalın xərçəngə çevrilmə ehtimalı mövcuddur. Bu, çox nadir hallarda baş versə də insanlar belə ehtimaldan narahat olmalıdırlar. İkinci səbəb isə ondan ibarətdir ki, xal əgər üzdədirsə və çox iridirsə heç yaxşı görünmür. Lakin xalların əksəriyyəti onu daşıyan adam üçün bir narahatçılıq yaratmır deyərək, ən yaxşısı onlardan əl çəkməkdir. Xal tez-tez zədələnmək imkanı olan yerdədirsə, onları kəsin götürmək daha məqsədəuyğundur. Məsələn, ayaqların altında, əllərdə, boyunun yaxalq toxunan yerlərində, bəldə yerləşən xallar daim mexaniki təsirə məruz qalır. Belə hallarda ən yaxşısı, yeniyetməlik dövrünə çatmamış onlardan can qurtarmaqdır.

Əgər xal böyüməyə, rəngini dəyişməyə, qabıq tökməyə, qaşınmağa, yaxud qanaxma verməyə başlayırsa, onu təcili yox etmək lazımdır. Ən mühümü budur ki, xalı mütləq cərrah kəsin götürməlidir!

Biz rəngləri necə seçirik?

Rəngli şəkillər böyük fiziki proseslərin nəticəsidir. Lakin insanın rəng qavrayışı onun psixikası ilə bağlıdır.

Göz müəyyən bir görmə informasiyası alır (amma, sözün birbaşa mənasında, təsviri hələ görmür), onu beynə ötürür. Beyin həmin informasiyanı işləyir və biz yalnız bundan sonra əşyaları seçə bilərik.

Bizim beynlə "görməyimizə" və rəngləri seçməyimizə baxmayaraq, gözlər çox mühüm və əvəzolunmaz bir funksiyanı yerinə yetirir. Onlar yeddi rəngi: qırmızı, narıncı, sarı, yaşıl, mavi, göy və bənövşəyi rəngləri qəbul edə bilir. Torlu qişanın bəzi reseptorları tutqun işıqdan, digərləri parlaq işıqdan oyanır və rəngli görüntü də elə bu reseptorlarla əlaqədardır.

Bəs, göz rəngləri necə seçir? Rəngli görmənin Yanq-Helmqols nəzəriyyəsi bunu belə izah edir. Gözün qırmızı, yaşıl, mavi-bənövşəyi şüalardan qıçıqlanan üç növ sinir hüceyrəsi var. Beləliklə, əgər hər üç sinir hüceyrələri eyni dərəcədə qıçıqlanırsa, biz ağ rəngi görürük. Əgər gözə daha çox yaşıl işıq düşürsə, onda spektirin yaşıl qismində cavabdeh olan hüceyrələr digərlərindən artıq qıçıqlanır və biz yaşıl rəngi görürük. Əşya sarıdırsa, "yaşıl" və "qırmızı" sinir hüceyrələri oyanır.

Daltonizm nədir?

Gördüyümüz bütün rənglər üç əsas rəngdən alınır: qırmızı, yaşıl, bənövşəyi, yaxud sarı, mavi və qırmızıdan. Belə ki, məsələn, bitki aləminin rəngarəngliyi əmi üç (qırmızı, mavi və sarı) rəngdə olan hissəciklərin müxtəlif kombinasiyalarından əmələ gəlir.

Gözün qırmızı, yaşıl və bənövşəyi işığa həssas olan torlu qişasına görə, bizim gözüümüz təbiətin bütün rənglərini qavraya bilir. Bəs, insan rəngləri, qumumiyyətlə, seçə bilməyəndə, ya da onları çoxları kimi yox, tamam fərqli görəndə nə olur?

Bu hadisəyə daltonizm deyirlər. Gözün torlu qişasına düşən müəyyən işıq şüaları onda normal göz üçün xarakterik olan reaksiya doğurmur. Deyək ki, qırmızı işıq şüası yalnız bu şüalara deyil, həm də yaşıl şüalara reaksiya verirsə, nə olur?

Yaşıl işıq da eyni təsiri göstərir – həm torlu qişanın "qırmızı", həm də "yaşıl" hissəsini qıçıqlandırır. Bu baş verəndə insan nə görür? O, qırmızı və yaşıl rəngləri seçə bilmir, bunun əvəzinə, sarı-boz rəng görür. Axı qırmızı və yaşıl rənglər bir-birinə qarışıqda, məhz bu rəng alınır.

Lakin belə adamlar mavi, sarı və bənövşəyi rəngləri seçə bilər. Qırmızını isə yaşıldan yalnız bozumtul sarının çalarlarına görə fərqləndirir.

Rəng qavrayışında əhəmiyyətsiz pozuntular olan adamlar da var ki, bundan heç özlərinin də xəbəri yoxdur.

Daltonik adam kiçik yaşlarında qırmızını yaşıldan seçməyi öyrənə bilər, baxmayaraq ki, bu rənglərin hər ikisini o da sarı-boz görür. O bunu normal insanlar kimi rəngə əsasən deyil, onun çaları və parlaqlığına əsasən edir.

bir cavab

Cənub-Şərqi Asiya əhalisinin dərisi sarımtıldır. Lakin insanların əksəriyyətinin dərisinin rəngi nə ağ, nə qara, nə sarıdır. İnsan dərisinin yüzrlə başqa çalarları var.

Bəs dərinin rəngindəki bu müxtəlifliyin səbəbi nədir? Bunun izahı bədəndə və onun dərisində gedən kimyəvi proseslərdədir. Dəri hüceyrələrində "xromogen" adlanan rəng komponentləri olur. Onlar əslində, tam rəngsizdirlər. Lakin müəyyən fermentlərin təsirinə məruz qalanda, dərinin özünəməxsus rəngi yaranır.

Xromogenləri olmayan, yaxud onun fermentləri düzgün çalışmayan bir adamı təsəvvür edin. Belə insanlara "albinos" deyirlər. Yaşın, nadir hallarda olsa da, saç, dərisi dümağ adamlara rast gəlmisiniz. Albinoslara dünyanın hər yerində rast gəlmək olar. Albinoslar, hətta Afrikada da var və onlar yer üzünün ən ağdərili adamından daha ağdırlar!

İnsan dərisi öz-özlüyündə, heç bir kənar maddə qarışmasa, süd rəngindədir. Lakin bu rəngə dəridəki sarı pigmentə görə sarımtıl çalar qarışır. Dərinin digər rəng komponenti də qaradır. Dərinin qaralığı onun tərkibindəki melanin hissəciklərinə görədir.

Dedik ki, dərinin rənginin əmələ gəlməsində ən mühüm rolunu alan pigment melanindir. Belə demək olar ki, müxtəlif irqlərin dərisindəki rəng fərqi yalnız melaninin miqdarından asılıdır.

Yeri gəlmişkən söyləyəm ki, həyatın daha aşağı formalarında melanin bəzi balıqlara və sürünənlərə dərisinin rəngini dəyişmək imkanı verir. Onun insana əvəzsiz xidməti orqanizmi çox güclü şüalanmadan qorumaqdır.

Melanini dərimizin üz hissəsinin lap alt qatında yerləşən məxsusi hüceyrələr əmələ gətirir. Bu hüceyrələr "melanosit" adlanır. İndi isə gəlin, üzdəki çillərin nə olduğundan danışaq. Beləliklə, üz çilləri melanositlərin bir yerdə toplaşaraq əmələ gətirdiyi ləkələrdir. Bax, elə ona görə də çillər qəhvəyi – melaninin rənginə çalır. Bəs nədən bəzi adamlarda belə çillər olur, digərlərində yox? Məsələn, irsiyyətdədir. Çillərimizin olub-olmayacağını bizim əvəzimizə valideynlərimiz həll edir!

Çillərin rəngi (daha doğrusu, onlardakı melaninin rəngi) günəş və istinin təsirdən asılı olaraq, qəhvəyin müxtəlif çalarlarında ola bilər. Günəş işığı nəinki üzdəki çilləri tündləşdirir, həm də dəridə yeni melanin əmələ gətirir.

Ziillərin necə yaranması barədə tam elmi əsaslandırma yoxdur. Biz hələ də onlar barədə az bilirik. Ziyilləri öyrənən bəzi həkimlər belə hesab edir ki, onların yaranması filtrə olunan viruslarla əlaqədardır. Bu mikroblar o qədər kiçikdir ki, ən yaxşı filtr belə onların qarşısını ala bilməz. Digərləri əmindir ki, ziyillər sürtünmə və qıçqı nəticəsində əmələ gəlir.

Yetkin adamın barmaqlarında, yaxud əllərində yaranan ziyil adətən, hansısa qıçqı əlaqədardır. Onlar bir qayda olaraq, çox xırda olur, tez çəkilib gedir, amma tez-tez də yaranır. Biz ona o qədər də əhəmiyyət vermirik deyərək, onların da sonradan böyüyərək əsl ziyilə çevrilmə ehtimalı artır.

Ziillər daha tez-tez spesifik əməklə məşğul olan insanların əlində yaranır. Məsələn, sallaqxanada işləyən adamların biləklərində, yaxud barmaqlarında ziyillər əmələ gələ bilər. Onlara "qəssab ziyili" deyilir. Belə ziyillər çox vaxt vərəm çöplərindən yaranır.

Daş kömür qatranı, neft və neft məhsulları, rentgen şüaları ilə işləyən adamlarda ziyil tez-tez əmələ gəlir. Belə ziyillər bəzən bədxassəli şişə, yəni dəri xərçənginə də çevrilə bilər.

○ 1836-cı ilin payız aylarının axırları idi. İtaliyanın Livorno limanından çıxmış gəmi Neva sahillərində lövbər salmışdı. Bu gəmi ilə qeyri-adi bir yük - Romada yaşayan rus rəssamlarının əsərlərini gətirmişdilər. Bryulovun və Bruninin çəkdiyi, Kiprenskinin fırçasından çıxan tablolar boş kayutlarda səliqə ilə yığılmışdı.

Peterburqlu sənətsevərlər bu gəminin yolunu çoxdan idi ki, səbirsizliklə gözləyirdilər.

Yazıçı Nestor Kukolnik özünü limana birinci çatdırdı. O, gəmi kapitanının naringi ətri gələn tozlu, səliqəsiz kayutuna girdi. Qonağa "xoş gəldin" dedi, sonra isə:

- Nəhayət, biz də burda, Peterburqda İtaliya havasını uda bildik, - deyər zarafat etdi.

Kapitan isə cavab əvəzinə nəse mızıldadı ona bir bağlı zərf uzatdı.

Yazıçı cəld zərfi açib məktubu oxumağa başladı: "Sentyabrın axırlarında Orest Kiprenskini möhkəm qızdırma tutdu. Həkimin səyi ilə xəstə arada bir balaca babatlaşdı. Sonra soyuqdəymədən qızdırma təzədən qalxdı. Rəssam daha ayağa qalxa bilmədi. O, burada, Romada oktyabr ayının üçündə vəfat etdi".

Yazıçı üzünü kapitana tutdu:

- Ah, Siz nə ağır bir xəbər gətirmisiniz, - dedi. - Romada əsrimizin ən böyük rəssamlarından biri, mənim həmvətənim Orest Adamoviç Kiprenski vəfat edib...

Kapitan cavab vermədi, masanın üstündəki naringilərdən ən irisini atıb-tutdu, sonra da onu qonağa uzatdı, tox bir səslə;

- Alın, bu naringini yeyin, - dedi, - İtaliyada naringi və rəssam həmişə yetişəcək.

K.A.Kiprenskinin təvəllüd tarixi çar Rusiyasının keçmiş Oraniyenbaum qəzasının Konorye kənd kilsəsində 1782-ci ilin mart ayının 13-də qeydə alınıb. Orest ortabab təhkimçi mülkədar Aleksey Stepanoviç Dyakonovun qeyri-qanuni oğlu idi. Dilə-dişə düşməkdən çəkinən mülkədar öz oğlunu təhkimçi olan Adam Şvalbe ilə Anna Qavrilovnanın adlarına yazdırmışdı. Rəssamın uşaqlığı bu ailədə keçib.

Rəssamlıq Akademiyasının tərbiyə məktəbinə qəbul olunmazdan əvvəl ona verilmiş Kiprenski familiyasının mənşəyi də mübahisəlidir. Belə güman edilir ki, Kiprenski soyadı qədim məhəbbət tanrısı olan Kipridonun adından götürülüb. Bu da rəssamın doğulma tarixçəsinə işarədir...

Dyakonov Orestə anadan olan kimi azadlıq verdi. Şvalbenin Orestdən başqa bir oğlu və dörd qızı da var idi. Öz ailəsi olmayan Dyakonov Şvalbelərə müəyyən güzəştlər, yardımlar edirdi. O, altı yaşlı Orestin Rəssamlıq Akademiyasının nəzdindəki məktəbə qəbul olunmasına da köməklik etdi. Uşağın məktəbə verilən səbəblərindən biri də böyüyən ailənin gündəlik qayğılarını həm də yüngülləşdirmək idi. Balaca Orestdə hələ lap uşaq çağlarından güclü rəssamlıq qabiliyyətinin aşkar edilməsi də bu işdə əz rol oynamamışdı...

Rəssamın doğulduğu yerin adı Almanca "narınc ağac" anlamını verirdi. Knyaz Menşikovun dövründə orada istixanalarda narıncı yetişdirilirdi. Kiçik Orest saatlarla bu bağlara qaçar, tutqun mərmər heykəllər arasında gəzib dolardı.

Bu yerlərin tənhahlığı bəzən onu qorxudardı. Bu zaman Orest xəyalında igid bəhəddirlər canlandırır, özünü onların arasında sanardı. Çox illər sonra güclü xəyalpərvərliyi onun əsərlərinə xüsusi bir rəvnəq, füsunkarlıq verəcəkdi.

Kiprenski özünü Orenienbaum sarayının pəncərələrinə söykəyib uzun-uzadı zallardan asılmış portretlərə baxardı. Bu portretlərdə təsvir edilən krallar və imperatorlar baş təstüsi içərisində at çapırdılar. Topların lülələrindən çıxan alov sərt, mağrur sifətlərə işıq saçdı. Evə döndəndən sonra balaca Orest yanında qalan portretləri kağıza köçürür, səmimi Adam Şvalbe isə onları xəlvəti Dyakonova göstərirdi. Elə buna görə də Dyakonov altı yaşlı Oresti Rəssamlıq Akademiyasına verməyi qərar aldı. Balaca Orest öz doğmalarından, kənd-kəsəyindən ayrılması oldu. Adam Şvalbe öz dilindən belə bar iltizam verdi ki, Akademiyada təhsilini başa vurmamıncə oğlunu geri tələb etməyəcək.

Orest Kiprenski Yol ayrıcında qalan rəssam

İllər keçdikcə Akademiyada təhsil alan, gənc yaşlarından rəsm texnikasına çox məharətlə yiyələnən Kiprenski rus humanist rəssamlıq məktəbinin ənənələrinin layiqli davamçısına çevrilirdi.

Akademiyada müəllim sənədan onun bəxti gətirmişdi. Görkəmli pedaqoq Doyen öz yetişdirmələrinə rəngləri duymağı öyrədirdi. "Gənciyə rənglərin əlvanlığı, yetkinlik çağlarına boyaların isti, dərinlə gələn ahəngi, qocalığa isə ağsaqqal əlinin damarlarının rənginə oxşar göyümtül, soyuq rənglər xasdır. Hər yaşın öz sevimli rəngi olduğu kimi hər ölkənin, hər dövrün də özünəməxsus rəngləri olur. Əsl sənətkar olmaq istəyirsənsə, insanların, öz əsrinin rənglərini öyrən..."

Kiprenski də yorulmadan insanların və əsrinin rənglərini öyrənirdi. Akademiyaya şurasının qərarı ilə təhsil ilinin sonunda müdavimlər üçün böyük qızıl medal uğrunda müsabiqə təşkil edilirdi.

Akademiyadakı on beş illik təhsil dövrü arxada qalmışdı. Xaricə getmək və dünya incəsənətinin klassik əsərlərini öz gözləri ilə görmək imkanı əldə etmək üçün Kiprenski böyük qızıl medal qazanmalı idi. Birinci müsabiqədə qalib gələ bilməyən Kiprenski aradan üç il keçəndən sonra müsabiqəyə "Şvalbenin portreti" tablosunu təqdim etdi. Bu əsər onu portret janrında çəkən rəssamların ön cərgəsinə çıxartdı. Bu, sənətsevərlərə yeni, parlaq bir rəssamın gəlişindən xəbər verdi.

Portret özünün sadəliyi, təbiiliyi, insanın daxili aləminə nüfuz etmək bacarığının dəqiq ifadəsilə tamaşaçıları valeh etdi.

Aradan illər keçəndən sonra İtaliyaya gedən rəssam bu portreti də digər əsərlərlə birgə Neapolda sərgidə nümayiş etdirəcək, neapollu rəssam və sənətsevərlər uzun müddət bu tablodan danışacaqdılar. Hətta Neapol Rəssamlıq Akademiyasının prezidenti gənc Kiprenskini qəbuluna çağıraraq sühbə ilə sizəndən sonra bildirmişdi ki, yerli sənətnaşınlar bu portreti hərtərəfli tədqiq etmişlər və onlar belə qərara gəlmişlər ki, XIX əsr rəssamı belə bir əsər yarada bilməz. Yəqin bu, Rubensin naməlum əsərlərindəndir ki, Kiprenski öz adına çıxar, əsər Rembrandtın da ola bilər...

Kiprenski isə, əlbəttə, axır ki, öz müəllifliyini sübut edə bildi.

Akademiyanın təqəüdcüsü olması Kiprenskini bir sıra ürəyindən olmayan işlər görməyə də məcbur edirdi. Elə buna görə də rəssam Akademiya şurasının qərarı ilə Moskvaya ezam olunmağa həvəsle razılıq verdi.

Rusiyanın ikinci paytaxtının Peterburqa bənzəməyən siması var idi. Burda ictimai həyat Peterburqdakı kimi qaynar deyildi. Moskvanın general - qubernatoru Rastopçinin qonaq evinin salonuna toplaşan adamlar rəssam qəbul edə bilmirdi. Bu kübar cəmiyyətdə inqilabi fransız ruhuna nifrət etdiyindən, rəssam onların acığına Fransaya getməyi qət edir. Rastopçin Akademiyanın katibinə yolladığı məktubunda başqa xəbərlərlə birgə qeyd edirdi ki, "bizim ağılsız Orest Parisə can atır. Özünün fikrincə, kamilləşmək üçün, mənə görəsə öz əcəlini orada axtarmaq üçün..." Başqa bir məktubunda isə yazırdı ki, "Kiprenski fransız Babilistanında olmaqdan ötrü az qala ağılı itirib".

İyunda Napoleon muharibə elan etmədən Neman çayını keçdi. Rusiyanın göylərini qara buludlar aldı. Bütün xalq vətənin müdafiəsinə qalxdı. Yaradıcı ziyalılar mühiyyəni də vətənpərvərlik ruhu çulğadı. Kiprenski xalqın mübarizəsini öz vəzifə borcu kimi qəbul etdi, şəxsi işi bildi. Rəssam Vətən müharibəsi iştirakçılarının böyük portretlər qalereyasını yaratdı, onun müdafiəçiləri sırasında ən yaxşı döyüşçülərini tərnənmə etdi. Bu qəhrəmanların sifət cizgiləri döyüş romantikası ilə şəfqətlənib, onların mağrur sifətlərində ciddi qayğılarla yanaşı öz qüvvələrinə, xalqın gücünə inan, ülvilik, yenilməzlik oxunur.

Kiprenskinin yaratdığı portretlər qalereyasında hər sifət insanın daxili aləmini, karakterinin ən diqqətəlayiq cizgilərini əks etdirir. Rəssamın müasirlərindən biri deyirdi ki, Kiprenskinin çəkdiyi portretlərlə yalnız qalanda əz qala o tablolaradakı adamların səslərini eşidirsən...

Rəssam dövrünün salnaməçisi idi. Onun şöhrəti çox sürətlə yayılırdı. Çoxları onu dahi hesab edirdi. Sorağı Avropaya da gedib çatmışdı. Bütün paytaxt rəssamın "sehrli fırçasından" danışdı. Peterburqda söz gəzirdi ki, Kiprenskinin rəngləri ən yaxşı şərab kimi adama təsir edir, güllü içərisində izahedilməz kədər, qayğısızlıq içərisində dərd-səri heç kim onun kimi çəkə bilməz.

1816-cı ildə xaricə yollanan rəssam yazırdı ki, bu günü bütün ömrü boyu unuda bilməyəcək: "Peterburqla, dünyanın ən gözəl şəhəri ilə ayrılıq anındakı kədərimi heç cür təsvir edə bilmirəm. Yeganə təsəllim budur ki, xaricə özümdən artıq sevdiyim vətənimin xeyri üçün gedirəm".

Moskvaya gəlməmişdən əvvəl Kiprenskinin bir portretçi rəssam kimi qazandığı şöhrət bu şəhərdə daha da artdı. Rəssamın Moskvada yaratdığı ilk əsərlərdən biri Moskvaya universitetinin tələbəsi, sonralar 1812-ci il Vətən müharibəsinin qəhrəmanı Perovskinin portreti oldu. Bu tablo Kiprenskini moskvallılara yaxından tanıtdı.

Aradan üç il keçəndən sonra rəssam Peterburqa qayıtdı. 1812-ci ilin əvvəlləri idi. Paytaxt narahat və təlatümlü idi. Hər yerdə həyəcan və narahatlıq hökm sürürdü. Napoleon orduları Rusiyanın astanasında idi. Qvardiya polkları bir-birinin ardınca düşməni qarşılamaq üçün, sərhədə tərəf uol alırdı. Rəssam da beləcə Fransaya getmək arzusunda ol çəkəsi oldu.

Kiprenski Peterburq kimi Romanı da fəth etmək istəyirdi. Yaman tələsirdi. Elə bu da ona baha başa gəlirdi. Faciəsinə çevrildi... Yaradıcıları quru, cansız alırdı. Sənətkar özünə xəyanət etmişdi. Gözləri sanki canlı rəngləri görmürdü.

Bir dəfə küçədə həmvətəni olan rəssam Bryulov haqqında şəhər mahını eşitdi. Əbədi Roma cavan rus rəssamının şəhinə mahını oxuyurdu. Ancaq bu mahının qəhrəmanı o - şöhrətpərəst Orest deyildi. Kiprenski Romaya yad idi. Romada rəssam sınaq qarşısında idi - ya məşəqqətli sənətkar yolunu, ya da təmtəraqlı ucuz şöhrət yolunu seçməli idi. Kiprenski ikinci yolu seçdi.

Ömrünün ən qara günlərini də Kiprenski elə Romada yaşadı. O, tablolarının biri üçün naturaçı qadın axtarırdı. Tapdığı qadının Marmuçça adlı qəşəng bir qızı var idi. Rəssam həm ananın, həm də qızın portretlərini çəkdi. Bir səhər naturaçı qadının yanmış cəsədini tapdılar. Bu ölümü rəssamla bağlayırdılar. Roma ondan üz döndərdi. Rəssamın üz tutub biləcəyi bir yer var idi - şöhrətinin və zəfərlərinin şahidi olan vətəni Rusiya...

Orest Kiprenski 1823-cü ildə Peterburqa qayıtdı. Heç kim ondan İtaliya haqqında soruşmur, İtaliyanı xatırlatmırdı. Rəssam başa düşürdü ki, keçmiş şöhrəti, keçmiş dostları geri qaytarmaq mümkün deyil. Təkcə xiyabanlar, soyuq Neva, köhnə Peterburqun səması əvvəlki idi. Nə məhəbbət umurdular, nə də diqqət, qayğı...

Rəssamın Peterburqda keçirdiyi son illərdə yaddaşında bir işıqlı xatirə qaldı. 1827-ci ildə dahi rus şairi Puşkinlə tanış olan Kiprenski onu portretini çəkdirməyə razı sala bildi. O vaxtdakı öz xarici görünüşünə həmişə lağ edən şair heç bir rəssam qarşısında durmamışdı. Nəticədə həm müasirləri, həm də gələcək nəsillər üçün dünya ədəbiyyatının ən böyük simalarından biri olan Puşkinin ölməz obrazı yarandı. Kiprenski gördüyü işin məsuliyyətini və şərəfini yaxşı duyurdu. Şair də yaxşı bilirdi ki, molbert arxasında bütün Avropanın tanıdığı, Rusiyanın birinci portretçi rəssamı dayanıb.

Kiprenski Puşkin poeziyasının qüdrətini şairin yorğun, saralmış sifətinin cizgilərində deyil, gözlərində və barmaqlarında təsvir etmişdi. Puşkin rəssam üçün hələ də həsrətlə yaşadığı İtaliya haqqında şeir oxuyurdu. Puşkinin porteri sənətsevərlər tərəfindən rəğbətlə qarşılandı. Portret müqəddəs sayılırdı, az qala səcdəgahə çevrilmişdi. Bu, sənətin əbədi gücü ilə bağlıydı.

1828-ci ildə Kiprenski təzədən Romaya yollandı. O, hələ də öz keçmiş şöhrətini qaytara biləcəyinə ümid edir, hər yana səh sala biləcək bir əsər yaradacağına inanırdı. Lakin həyat sona yetirdi, istedad tükənmək üzrə idi. Kiprenski işləyə bilmirdi, içkiyə qurşanmışdı. Pul isə yox idi. Sifarişlə cansız işlər görür, Rəfaelin əsərlərinin surətini çəxən, pul qazanır, qazandıqlarını isə şərabə verirdi. Təklidən bağrı çatlayan rəssam həyatda öz sonuncu səhvini etdi. Özündən yaşca xeyli kiçik olan Mariuçça ilə evləndi. Nikahın bağlanması üçün keşişlərin təkidilə katolikliyi qəbul etdi.

Mariuçça ilə birlikdə Neapola yollandı. Neapolda rəssam son gücünü toplayaraq knyaginya Qolenişeva - Kutuzovanın portretini çəkdi. Bu tablo rəssamın həyat yolunun sonuna işıq saçan bir şam oldu.

Rəssam 54 yaşında Romada vəfat etdi. Kiprenskini elə orada da dəfn etdilər. Romada yaşayan rus rəssamları pul yığıb ona mərmərdən kiçik bir başdaşı qoydurdular. Başdaşı üzərində yanan səmlər arasında yarı açılmış qapı təsvir edilib və qapıda bu sözlər yazılıb: "Peterburq İmperator Rəssamlıq Akademiyasının və Neapolitan Akademiyasının hörmətli magistri və məsləhətçisi Orest Kiprenskinin şərafinə və xatirəsinə!"

Aydın TAĞIYEV

Bir neçə ay əvvəl 115 illiyi qeyd edilən ispan rejissoru Luis Bunuel müəllif kinosunun ən böyük simalarından biridir. Bunuel sürrealizmi kinematografiyaya gətirən və sevdirən rejissordur. “Şükür Allaha hələ də ateistəm” deyən Bunuelin filmləri qədər müsahibələri, qısa açıqlamaları da sensasiyaya çevrilə bilər. Filmləri bu gün də dünya kinosu və tamaşaçısı üçün maraqlıdır. Dali və Lorca haqda xatirələri isə tirajlanmağa və oxunmağa davam edir.

Katolik kilsəsinə nifrət

Luis Bunuel Portoles 1900-cu il fevralın 22-də İspaniyanın Aşağı Araqon vilayətində anadan olub. Yeddiuşaqlı ailənin böyük oğlu olan Luisin atası Leonardo İspaniya-Amerika müharibəsində iştirak edib, sonradan Kubaya köçüb. Burada özünə xırda biznes quran ata Bunuel 1899-cu ildə İspaniyaya qayıdıb və özündən 25 yaş balaca bir xanımla ailə həyatı qurub. Luis dörd aylıq olanda ailə Saraqosaya köçüb. Rejissor tez-tez doğulduğu kəndə - Kalandaya baş çəkib, achiqdan və sərt iqlim şəraitindən əziyyət çəkən həmkəndlilərinin halına acıyır.

Kifayət qədər dindar ailədə böyüyən rejissor Kolejio del Salvador izuit məktəbində təhsil alıb. Məktəbdəki sərt qayda-qanunlar və dini təhsil onun dünyagörüşünü əsaslı şəkildə dəyişib. Bunuel ömrünün sonuna qədər katolik kilsəsinə düşmən kəsilib. Saraqosadakı izuit kollecində təhsil alan Bunuelin hələ yeniyetməlik dövründə dinə qarşı ilk şübhələri yaranıb. Bu şübhələr sonralar Madrid Universitetində oxuyanda onu ateistə çevirib. 1917-ci ildə evi tərk edən Luis təhsil almaq üçün Madridə yollanıb.

Əvvəlcə kənd təsərrüfatı, daha sonra tarix fakültələrində təhsil alıb. “1898-ci il nəslı” adlandırılan Federiko Qarsiya Lorca, Salvador Dali, Alberti və Gilyenlə tanışlığı da Bunuelə təsirsiz ötüşməyib. Tələbəlik illərində Bunuel fəal şəkildə idmanla məşğul olub və mükəmməl bədən quruluşu ilə fəxr edib.

Ah Paris, Paris

Bunuelin rejissorluq peşəsini seçməsinə 1920-ci illərdə Parisdə yaşadığı dövr böyük rol oynayıb. Özünə saxta jurnalist vəsiqəsi düzəltirən rejissor gündə üç dəfə kinoteatra baş çəkib. 1926-cı ildə o, məşhur fransız rejissoru Jan Epşteynin kino məktəbinə qəbul olunub. Bunuel Epşteynin iki filmində rejissor assistenti kimi işləyib. Müəllimi ona digər rejissor Abel Qansla işləməyi təklif edəndə Bunuel etiraz edib, müəllimi isə onu “səfeh” adlandırıb. Elə həmin illərdə Luis Bunuel Madridin “Literaria” və Parisin “Kaye d’Ar” qəzetlərində rəsenziya yazıları və kino haqda məqalələri ilə çıxış edib.

Rejissor Bunuelin ilk ekran əsəri 16 dəqiqəlik “Əndaluz köpəyi” filmi olub. Bunuel filmin çəkilişləri üçün lazım olan vəsaiti anasından alıb. Maraqlıdır ki, baş rolun ifaçısı Pyer Batçeffdən başqa filmdə rol alan bütün aktyorlar qeyri-professionallardır. Bunuelin Dali ilə birgə çəkdiyi ilk sürreal film elə səs-küyə səbəb olub ki, 8 ay fasiləsiz prokatda qalıb. Filmə orta yaşlı kişi ülgüçü itiləyərək gənc qızın gözünü kəsir. Filmin əsasında Dalinin və Bunuelin yuxuları dayanıb. Film haqda səslənən müxtəlif interpretasiyalara rədd edən Bunuel öz xatirələrində qeyd edib ki, filmin yeganə niyyəti rasional izahı olan bütün ideyalara və obrazlara etirazdır.

Qalmaqallı Bunuel

Rejissorun növbəti işi – “Qızıl əsr” filmi daha böyük səs-küy yadıb. 1930-cu ildə çəkilən filmin nümayişinə düz 50 il qadağa qoyulub. “Qızıl əsr”i pornoqrafik hesab edən “Le Figaro” qəzeti onu bolşevizm hərəkatı üçün məşq adlandırıb. Filmdəki açıq-saçıq səhnələr və insanın təbii vəziyyəti qızgın mübahisələr doğurub. “Qızıl əsr”i mənəviyyətsizlikdə ittiham edən mühafizəkar təşkilatlar Dalini və Bunueli təhqir edib, ölümə hədələyiblər. Rejissorun “Las Urdes. Çörəksiz torpaq” sənədli filmi də eyni aqibətlə üzləşib.

Kinoya qayıdıq

Bunuel rejissorluğa bir də 47 yaşında, Meksikaya köçəndən sonra qayıdıb. 1949-cu ildə Meksika vətəndaşlığını qəbul edib. Burada Bunuel “Böyük kazino” və “Unudulmuşlar” filmlərini ekranlaşdırıb. Ötən əsrin ortalarında Fransaya qayıdan rejissor prodüser Serj Libermanla əməkdaşlığa başlayıb. “Gündüz gözəli”, “Tristana”, “Burjuaziyanın təmkinli cazibəsi” kimi dəyərli filmlər çəkib. Onun Kann festivalının baş mükafat alan “Viridiana” filmi Franko İspaniyasında qapalı qalan mövzulara – intihara, zorakılığa, söyüşə toxunduğuna görə 16 il – diktatura rejimi süqut edəndə qədər ölkədə qadağan olunub.

Bunuel eşitmə və görmə qabiliyyətini tamamilə itirib. 1982-ci ildə rejissorun “Mənim son nəfəsim” adlı memuar kitabı işıq üzünə görüb. Bir il sonra qaraciyər serrozundan əziyyət çəkən Bunuel Meksikada gözlərini əbədi yumub. Rejissor heç bir dini ayin olmadan dəfn olunub, cəsədi yandırılıb, külü xanım Bunuelə verilib.

Qısqaqc ər

İzuit məktəbində aldığı tərbiyə Bunuelin həyatına təsirsiz ötüşməyib. Rejissor azad həyat tərzini sürən sürrealist dostlarından fərqli olaraq qadınlarla münasibət qurmaqda həmişə çətinlik çəkib. 1934-cü ildə Luis Bunuel bədi

“Oskar”ı hədəf

saymayan

Luis Bunuel

gimnastika üzrə Olimpiya çempionu Janne Ryukkarla ailə həyatı qurub. Cütlük səkkiz il sevgili qaldıqdan sonra münasibətlərini rəsmiləşdirmək qərarına gəliblər. Elə həmin ildə Parisdə rejissorun oğlu Xuan Luis dünyaya gəlib. Xuan atasının yolunu davam etdirib. Rejissor, ssenarist, prodüser və aktyor kimi çalışıb. 1940-cı ildə cütlüyün ikinci oğlu Rafael doğulub. Memar və rejissor Rafael hazzirdə Parisdə yaşayır.

Əvvəlcə onun təklifi məni cəlb eləmədi. Amma tezliklə biz Fiqerasda işə başladım. Ssenari bir həftədən az müddətə yazıldı. Bir dəfə də olsun mübahisəmiz düşmədi. Ssenarini bitirəndə anladım ki, bu, tamamilə qeyri-adi, heyrətamiz bir film olacaq. Heç bir şirkət belə filmin çəkilişinə pul ayırmaq istəmədi. Bu zaman borc üçün anama müraciət elədim ki, prodüser özüm olum. Tanış notarius lazımı məbləği mənə vermək üçün anamı inandırdı. Parisə qayıtdım, film iki həftə ərzində “Biyankur” studiyasında çəkildi. Dali filmin bitməsinə 3-4 gün qalmış gəldi.

Studiyada o, eşşək müqəvvasının gözlərini qətranla doldurdu. Səhnələrdən birində ona rəhbər obrazını verdim. Amma kadr filmə daxil olmadı. Özüm də bilirməm niyə...”

1932-ci ildə kommunist düşüncə tərzini sürrealistlər arasında fikir ayrılığına səbəb olub. Fransız Kommunist Partiyasının üzvü şair Lui Araqon qrupdan ayrıldığını bəyan edib. Yazıçılar Jorj Sadul və Pyer Unik də anoloji addım atıblar. Bunuelin İspaniya Kommunist Partiyasına üzv olub-olmaması hələ də mübahisə mövzudur. Rejissor özü üzvlük məsələsini inkar etsə də, kommunizm ideyalarını açıq şəkildə dəstəkləyib.

Vətəndaş müharibəsi illərində İspaniyanın mədəniyyət üzrə atəşəsi işləyən rejissor antifaşist və antifrankoçu sənədli filmlərin çəkilişində iştirak edib. Bir müddət sonra ölkədə Franko diktaturası bərqərar olanda isə rejissor İspaniyadan qovulub. İkinci Dünya müharibəsi ərəfəsində o, Amerikaya mühacirət edib və Hollivudda montajçı kimi işləyib.

Rejissor son filmi “Arzunun mübhəm obyektı” (1977) adlı ekran əsərində orta yaşlı kişiylə gənc qızın münasibəti fonunda ictimai-siyasi, sosial problemlərə toxunub. Filmdə eyni rolu iki aktrisanın oynaması mübahisələrə səbəb olub. Əhvalata psixanalitik rəkursdan yanaşan tənqidçilər bunu qəhrəmanın mövcud olmayan bir insana dəlicəsinə aşiq olması kimi qiymətləndiriblər.

“Burjuaziyanın təmkinli cazibəsi” filminə görə “Oskar”a layiq görülən rejissor mükafatı həyatının ən xoşagəlməz hadisəsi adlandırdı. Mükafatı ələ salan Bunuel heykəlciklə yarıqılpaq fotolar da çəkdirib.

1977-ci ildə yeni filmin ssenarisi üzərində işləyən Bunuelin səhhəti ağırlaşmış və o, kinodan uzaqlaşmaq qərarına gəlib. Ömrünün son illərini Meksikada keçirən qoca

Ərinin ölümündən sonra Janna Rukar rejissorla ailə həyatı haqda kitab yazıb. Jannanın sözlərinə görə, dəhşətli dərəcədə qısqaqc Bunuel ona piano dərsləri verməyi qadağan edib. Rejissor xanımının yad kişilərlə təklidə qalmağından ehtiyat edib. Qısqaqc və avtoritar ər obrazı Bunuelin filmlərində tez-tez peyda olub.

Burjuaziyanın qatı tənqidçisi Bunuel sadə həyat tərzinə üstünlük verib. Səhər saat 5-də yuxudan duran və hər gecə 10-da yatan rejissor yatağını taxta lövhələr üzərində salıb. “Gündüz gözəli” filminin uğurundan sonra varlısa da, Bunuel həyat tərzini dəyişməyib.

Su ilanlarını və siçovulları sevmən Luis evdə onlar üçün ayrıca guşə düzəldib. Rejissorun ov silahı kolleksiyasında 50 müxtəlif və qədim silah yer alıb.

Benksinin əsəri hərraca çıxarıldı

Küçə rəssamı Benksinin 1990-cı ilin sonlarında furqonda çəkilmiş "Susqun çoxluq" ("Silent Majority") əsəri Parisdə "Drout" hərracına çıxarılıb. Əsərin başlanğıc qiyməti 400 min funt (550 min avro) təşkil edir. Bu barədə "Ekspres" nəşriyyatı xəbər verib. "Susqun çoxluq" əsəri 1990-cı ilin sonlarında "Qlastonberi" musiqi festivalı zamanı tədbirin qonaqlarının yaşadığı furqonda çəkilib. Rəssam bu əsəri üç günə çəkib.

Benksi britaniyalı küçə rəssamıdır. Onun qraffitiləri 1990-cı illərin əvvəllərindən küçələrdə görünməyə başlayıb. Hazırda Benksinin əsərləri milyonlarla dollara satılır. Hətta rəssamın həyatından bəhs edən "Suvenir dükanından çıxış" adlı film də çəkilib.

Oxucuların nəzərinə

Tərcümə Mərkəzinin nəşr etdiyi (Xuan Rulfo – "Pedro Paramo", Matilda Urrutia – "Pablo Nerudayla yaşanan ömür", "Latın Amerikasının romanı", "Xilas yolunun yolçuları", "Bəşəri poeziya", Ernest Heminqey – "Qadınısız kişilər", Akutaqava Rünoske – "Tanrıların istehzası", Jasmina Mixayloviç – "Xəzər dənizinin sahillərində", "Serbcə-Azərbaycanca lüğət", "Sözün Aydını", Oljas Süleymenov – "Az-Ya", "Candles (101 verses)" şeir antologiyası) kitabları şəhərin aşağıdakı kitab mağazalarından əldə edə bilərsiniz.

- Akadem. Kitab mağazası
- Kitab klubu mağazası
- Akademiya Kitab Mərkəzi
- Kitab.Az mağazası
- (28 may metrosu ətrafındakı kitab mağazaları)

Hər il təşkil edilən Hollivud Frinqdə bu dəfə dünya şöhrətli türk şairi Nazim Hikmət və onun birinci həyat yoldaşı Pirayənin məşhur sevgi hekayəsi səhnələşdiriləcək. Tamaşanın premyerası iyunun 13-də baş tutacaq.

"Beynəlxalq Kollektiv Teatrı" ("International Collective Theatre") tərəfindən səhnəyə qoyulacaq tamaşanın quruluşunu yazar Fulya Diner verib. Nazim Hikməti Brison Cons Olmən, Pirayəni isə türkiyəli aktrisa və opera sənətçisi Elif Savaş canlandıracaq. Tamaşa ingiliscə səhnələşdiriləcək.

Nazim Hikmət Pirayə sevgisi Hollivudda

İngilislərin lüğəti zənginləşib

İngilis dilinin "Merriam-Webster" izahlı lüğətinə 1700 yeni söz əlavə edilib. Yeni sözlərin arasında tverk, mem, fotobomba, emodzi sözləri və bir neçə abreviatura var.

"Zn.ua" saytı xəbər verir ki, bu lüğətə son illər gündəlik həyatda işlənən müxtəlif mənəli sözlər daxil edilib. Əlavə edilmiş sözlərin mənaları belə açıqlanıb: Tverk sözünün mənası bədənin bir hissəsinin hərəkət etdirildiyi, başqa hissələrinin isə tamamilə hərəkətsiz qaldığı rəqs deməkdir. Emodzi sözü kiçik təsvir, elektron kommunikasiyasında mesaj mətnlərinə (SMS, email) əlavə edilən simvol və ya ikona, mem sözü ilk növbədə üslub və ya müəyyən mədəniyyətlər arasında insanların bir-biri ilə davranışı, ikinci mənası isə diqqəti cəlb edən və sosial şəbəkələrdə aktiv yayılan obyekt, fotobomb feili isə gözlənilməz zarafat mənasını verir. Lüğətə yeni abreviaturalar da əlavə edilib.

"Merriam-Webster" lüğətinin tarixi XIX əsrdən başlayır. İlk dəfə bu lüğətdə ingilis dilində olan sözlərin Amerika və Britaniya variantları verilib.

"Qızıl ordu" Türkiyədə

Əfsanəvi rus xor qrupu "Qızıl Ordu" iyunun 13-də Türkiyədə - İstanbul və Ankarada verəcəkləri konsertlər üçün sürprizlər hazırlayır. Qrup konsertdə İstiqlal marşını, eləcə də, Barış Mançonun, Kayahanın mahnılarını ifa edəcək. Bu barədə xorun rəhbəri Viktor Petroviç məlumat verib. Qrup eyni zamanda rus xalq mahnıları, Motsart, Verdi kimi klassiklərdən də musiqilər səsləndirəcək.

"Qızıl ordu" xor qrupu illər əvvəl Türkiyədə konserti zamanı Tarkanın mahnılarından birini uğurla səsləndirərək dünya mətbuatının gündəminə gəlmişdi.

Hazırladı: NARINGÜL

Hyustonun sirli ölümü barədə kitab

Kurt Kobeyn, Maykl Cekson kimi dünya ulduzları barədə kitabların müəllifi, jurnalist Yen Qalperin Uitni Hyustonun müəmmalı ölümü barədə əsər yazıb. O, kitabı yaxın günlərdə oxuculara təqdim etməyə hazırlaşır. Qalperin burada heç kəsin bilmədiyi faktları bütün çıpaqlığı ilə oxuculara təqdim edəcəyini deyib.

Əfsanəvi ifaçı Uitni Hyuston 11 fevral 2012-ci ildə Beverli Hiltz hotelindəki nömrəsində dünyasını dəyişib.

Agent 007-nin yeni macaraları

Bu ilin payızında əfsanəvi obraz Ceyms Bondun yeni macaralarından bəhs edən kitab işıq üzü görəcək. Dünya mətbuatının yazdığına görə, böyük intizarla gözlənilən kitab sentyabrın 8-də Böyük Britaniyada oxuculara təqdim olunacaq. Əsərin müəllifi Entoni Qorovitsdir. Müəllifin sözlərinə görə, kitabda baş verən hadisələr XX əsrin 50-ci illərində cərəyan edir.

